

የኢ.ዴ.ፓ የፖለቲካ ፕሮግራም ትንታኔ

ክፍል አምስት (Volume - 5)

**በልዩ ልዩ ማኅበራዊ ጉዳዮች ኢ.ዴ.ፓ
የሚያራምደው አቋም**

(ረቂቅ - ፩)

ሰኔ 1995 ዓ.ም

ብርቱ ማሳሰቢያ፤

ይህ ሰነድ ተዘጋጅቶ ለሕዝብ ይፋ የተደረገው በሰኔ ወር 1995 ዓ.ም ነው። ፖለቲካ በባህሪው የተለዋዋጭ ሂደቶች (Political Dynamism) ውጤት ነው። በዚህም ምክንያት ሰነዱ ከተዘጋጀ ወዲህ ባሉት ጊዜአት በሀገሪቱ በርካታ ሁኔታዎች ተስተውለዋል። እንደ ፖለቲካ ኃይል፣ ኢ.ዴ.ፓም የዚህ ዳይናሚክም ውጤት ነው። ስለሆነም፣ ፓርቲው ይህንን ሰነድ አሁን ካለው ተጨባጭ ሁኔታ ጋር አጣጥሞ የመጨረሻውን Version እስከሚያወጣ ድረስ፣ ይህንን ሰነድ የሚያነቡ ሁሉ የተጻፈበትን ወቅት የቋንቋ አጠቃቀምና ስነልቦና ከግምት ውስጥ እንዲያስገቡ በአክብሮት እናሳስባለን።

(የኢ.ዴ.ፓ የውጭ ጉዳይ ዘርፍ)

ክፍል - 5

በልዩ ልዩ ማህበራዊ ጉዳዮች ኢ.ዴ.ፓ የሚያራምደው አቋም

1. ማህበራዊ ደህንነት (ዋስትና)

ጠንካራ ማህበራዊ ዋስትና የጠንካራ ኢኮኖሚ እድገት ውጤት ነው። በሀገራችን እንዲመሰረት የሚፈለገው መልካም አስተዳደር የሁሉንም ዜጎች ጥቅም የማቻቻልና ደህንነታቸውን የማረጋገጥ ብቻ ሳይሆን ፍትሃዊ በሆነ መንገድ መፈፀሙንም የማረጋገጥ ግዴታ አለበት። መንግስት ለዜጎች የጤና ችግር፣ በጤና መታወክ ከሰራ ለሚሰናበቱ፣ ለጡረታ፣ ለሕፃናት እንክብካቤ፣ ለድህነት የቤት ኪራይ መደገሚያ፣ ለሰራ አጥነት ችግር ማቃለያ፣ ለአካል ጉዳተኞች፣ ለጦር ጉዳተኞች ድጋፍ ወዘተ. የሚሰጡ አገልግሎቶችን ስራ ላይ ለማዋል የሚያስችሉ ሕጋዊ ስርዓቶችን ተግባራዊ በማድረግ ይኸንኑ ግዴታውን ሊወጣ ይገባል።

በሀገራችን በአሁኑ ጊዜ ጠንካራ የማህበራዊ ዋስትና ፕሮግራም ለመዘርጋት የሚያስችል የኢኮኖሚ እድገት ባይፈጠርም አስፈላጊነቱ ሊታመንበትና አቅም የሚፈቅደውን ያህል ተግባራዊ በማድረግ ሊጀመር ይገባል። ከኢኮኖሚው እድገት ጋር አብሮ ሊያደግ የሚችል የማህበራዊ ዋስትና ፕሮግራም በአቅም መጠን ዘርግቶ ተግባራዊ ማድረግ ለመጨመር ጊዜ የዜጎች ደህንነት ማረጋገጫ የሚሆን መሰረት ለመጣል ያገለግላል። ዜጎች በተለያዩ መንገድ ሀገራቸውን ካገለገሉ በኋላ አቅማቸው በሚደክምበት ጊዜ የትም ሊጣሉ አይገባቸውም። በማህበራዊ ዋስትና ፕሮግራም የሚደገፉበትን ሁኔታ በማመቻቸት በቂ መተዳደሪያ እንዲያገኙና ተመጣጠኝ የኑሮ ደረጃ እንዲኖራቸው ማድረግ ይገባል።

በየትኛውም የስራ መስክ የተሰማሩ ዜጎች እስከተወሰነ የገቢ ደረጃ ከገቢያቸው የተወሰነውን መጠን እንዲያዋጡ በሕግ በመደንገግ የማህበራዊ ዋስትና ፕሮግራምን መደገፍ ይገባል። በመንግስት የልማት ድርጅቶችና ሲቪል ሰርቪስ ተቋም ውስጥ የሚገኙትን ብቻ ሳይሆን በግላቸው ስራ ፈጥረው የሚተዳደሩትንም በፈቃዳቸው የፕሮግራሙ አካል እንዲሆኑ ማድረግ ይቻላል። በግል ባለቤቶች ተቀጥረው የሚሰሩትንም እንደዚሁ በፕሮግራሙ ውስጥ ማቀፍ ይገባል። ነጋዴዎች፣ የእደ ጥበብ ሞያተኞችና ገበሬዎች ጭምር በፕሮግራም እንዲታቀፉ የሚያስችል አቅጣጫ መዘርጋት ይኖርበታል። አሰሪና ሰራተኛ ለማህበራዊ ዋስትና የሚያስፈልገውን መዋጮ እኩል በእኩል እየተካፈሉ እንዲያዋጡ ማድረግ ያስፈልጋል። በግዴታ እስካልሆነና የሁሉንም ፈቃደኝነት በሚያረጋግጥ መንገድ እስከተፈፀመ ድረስ በማህበራዊ ዋስትና መዋጮ ተሳትፎ የሚደርጉ አባላት ቁጥር ከጊዜ ወደጊዜ እየጨመረ እንደሚሄድ የታወቀ ነው። የጡረታ ዋስትና ፕሮግራም አባል የሆነ ሰው ከሞተ በኋላ በእሱ እርዳታና ኃላፊነት ስር ለነበሩ ቤተሰቦቹ የተወሰነ የክፍያ መጠን እያገኙ እንዲቆዩ የሚያስችል አሰራር መዘርጋት ያስፈልጋል። የማህበራዊ ዋስትና አባልነት አነስተኛ የቆይታ ጊዜ በሕግ የተደነገገና በግልፅ የሚታወቅ መሆን አለበት። የጡረታ መውጫያ እድሜ የሀገሪቱን ኢኮኖሚ ማደግና የዜጎችን የጤና ሁኔታ መሻሻል እየተከተለ መለወጥ የሚገባው ሲሆን በተወሰነ ሁኔታ በሕግ ከታወቀው የጡረታ እድሜ በፊት ለሚወጡ ዜጎች የጡረታ ዋስትና ማረጋገጥ የሚያስችል አሰራር መኖር አለበት። ከፊል ጡረታና ከፊል ስራ የሚኖረበት እድልም መፈጠር ይገባል።

የማህበራዊ ዋስትና ሽፋንና መጠን መወሰን የሚገባው በፕሮግራሙ የታቀፉ ዜጎች ከሚያገኙት ገቢ ውስጥ ባዋጡት የማህበራዊ ዋስትና መዋጮ ላይ ተመስርቶ ነው። ከዚህ ሌላ የሕዝብ ቁጥር እድገትን በተለይም ሞትንና ልደትን እንዲሁም የኢኮኖሚ ሁኔታን በማገናዘብ የፋይናንስ መሰረቱን በየጊዜው ለማስፋት ከፍተኛ ጥረት ማድረግ ይገባል። ዞሮ ዞሮ የማህበራዊ ዋስትና ሽፋን ዋና ዓላማ ከዜጎች ገቢና የማህበራዊ ዋስትና መዋጮ ጋር በተጣጣመ መንገድ የፕሮግራም

ተጠቃሚ እንዲሆኑ ማድረግ፣ ደረጃውን የጠበቀ የኑሮ ሁኔታ እንዲኖራቸው ማስቻል፣ ከሀገሪቱ የኢኮኖሚ እርምጃ ተጠቃሚዎች እንዲሆኑ ማስቻል ነው። በሀገራችን ውስጥ አብዛኛዎቹ ሰራተኞች ቋሚ የማህበራዊ ዋስትና የሚያገኙት በጡረታ እድሜ ላይ ሲደርሱ ነው። ስለሆነም የሚሰጣቸው የጡረታ የዋስትና መዋጮ ይከፍሉ በነበረበት ጊዜ የለመዱትን የኑሮ ሁኔታ የጠበቀ የኑሮ ደረጃ እንደሚያስገኝላቸው እርግጠኛ መሆን ያስፈልጋል። በተለይ በስራ ላይ የነበራቸው የቆይታ ጊዜ ሲጨምር የጡረታ ክፍያ ምጣኔውም መጨመር አለበት። በየጊዜው ከሚከሰቱት አዳዲስ ለውጦች ጋር የጡረታ ክፍያ መጠን የሚሻሻልበት ሁኔታ መኖር አለበት። የጡረታም ሆነ የሌላ ማህበራዊ ዋስትና ሽፋን ዝም ብሎ የሚሰጥ ብቻ መሆን አይገባውም። የሚሰጠው የማህበራዊ ዋስትና የዜጎችን የመስራት አቅም የሚያሻሽልና መልሶ የሚገነባ መሆን አለበት። ይህ ዋስትና ለአዲስ ስራ የሚደረግ መልሶ ስልጠናን፣ የጤና ሁኔታን ለማሻሻልና ወደሌላ የስራ መስክ ለመሰማራት የሚያስችል ዓላማን የሚደግፍ እንዲሆን ማድረግ ይገባል። አሁን በስራ ላይ ያለው የጡረታ ዋስትና አገልግሎት ለዜጎች የኑሮ ደረጃ መጠበቅም ሆነ መሻሻል ትርጉም ያለው አስተዋፅኦ ስለሌለው መቀየር አለበት።

ኩባንያዎችም ለሰራተኞች የጡረታ አበል የሚከፍሉበትን ሕጋዊ ስርዓት መዘርጋት በማህበራዊ ዋስትና ፕሮግራም ውስጥ ተጨማሪ ጉልበት የሚያስገኝ እጅግ ከፍተኛ ዋጋ ያለው ጉዳይ ነው። ለዚህ ተግባር የሚያገለግል ፈንድ በመመስረት ሰራተኛው በኩባንያው ውስጥ የተወሰኑ ዓመታት አገልግሎት ከሰጡና የተወሰነ የእድሜ ደረጃ ላይ ከደረሰ በኋላ የጡረታ ዋስትና የሚያገኙበትን ቋሚ ስርዓት ማበጀት ይቻላል። ይኸንን ማድረግ ከተቻለ ሌላው ቀርቶ አሰሪው ለመክፈል ሳይችል ሲቀር እንኳ የዋስትና ሽፋኑ አይቋረጥም።

በመንግስት ቋሚ የጤና ዋስትና ፕሮግራም በመዘርጋት ወይም በግል የዋስትና ተቋሞች አማካይነት በሕግ በተቀመጠ ግዴታ ወይም በፈቃደኝነት የጤና ዋስትና አስተዋፅኦ ያደረጉ ዜጎች ሁሉ የዚህ አገልግሎት ተጠቃሚ መሆን አለባቸው።

በመንግስት በሚዘረጋ ሰፊና የተቀናጀ ፕሮግራም ስር ለሁሉም ሰራተኞች፣ ደመወዝ ለሚከፈላቸውና ሌሎች በርካታ የሕብረተሰብ ክፍሎች እስከተወሰነ የገቢ መጠን ለጤና ዋስትና የሚከፈል የግዴታ አስተዋፅኦ መኖር አለበት። በዚህ ፕሮግራም ውስጥ በተወሰነ ደረጃ በፈቃደኝነት ላይ የተመሰረተ የዋስትና መዋጮ እንዲኖር ማድረግ ይቻላል። የመንግስት የጤና ዋስትና ፕሮግራም ጡረተኞችን፣ ስራ አጣጥኞችን፣ ስልጠና ላይ የሚገኙትንና ተማሪዎችን እንዲያጠቃልል መደረግ ይገባል። ሰራተኞች የጤና ዋስትና አስተዋፅኦ የሚያደርጉት ለዚህ ተግባር ለተመሰረተው የራሳቸው የዋስትና ፈንድ ነው። የዚህ ዋስትና መብት የተረጋገጠለት ማንኛውም ሰው የራሱን ሐኪም የመምረጥ ነፃ እድል ይኖረዋል። ለጤና ዋስትና ፈንድ የሚሰጠውን ክፍያ ሰራተኞች ግማሹን ሲከፍሉ ግማሹን ደግሞ አሰሪዎች የሚከፍሉበት አሰራር መኖር አለበት። የጤና ዋስትና ፈንዱ የሕክምና ምርመራ ዋጋን፣ የመድሃኒትና የመስተንግዶ ወዘተ. ዋጋዎችን እንዲከፍል ያስፈልጋል። የማንኛውንም የማገገሚያ እንክብካቤና ሕክምና ዋጋ በከፊል ወይም ሙሉ በሙሉ መክፈል አለበት። የወሊድ፣ የቤተሰብና የቤት እንክብካቤ ዋስትና ሽፋን እንዲኖር ያስፈልጋል። በሕመም ጊዜ እስከ 4 ዓመታት ሙሉ ደመወዝ የሚያገኙበትና በአንዳንድ ሁኔታ ከዚያም ለበለጠ ጊዜ እንዲከፈላቸው የሚያስችል ስርዓት መዘርጋት ይገባል። ከዚያ ጊዜ በኋላ በቋሚ ፈንዱ የሕመም ክፍያ ከመደበኛው ደመወዝ 50% የሚሆነውን ለአንድ ዓመት ተኩል የሚከፍልበትን ሁኔታ መፍጠር ያስፈልጋል። በእርግጥ የጤና ዋስትና ዋጋ በየጊዜው እየጨመረ መሄዱ ስለማይቀር የተወሰኑ የአገልግሎት ዓይነቶችን በመገደብ ተጠቃሚዎቹ ራሳቸው አብዛኛውን ዋጋ እንዲሸፍኑ ማድረግ የሚያስችል አሰራር መከተልም ይገባል።

በስራ ላይ የሚደርስ አደጋን ለመከላከል፣ ከደረሰ በኋላም ለመደገፍና በስራ ምክንያት የጤና ችግር ሲያጋጥም ለመርዳት ቋሚ የአደጋ ዋስትና ፕሮግራም በሕግ መመስረት ተገቢ ነው። ሠራተኞችና ገበሬዎች (ዘመናዊ እርሻ መስፋፋት በሚችልበት ጊዜ አደጋዎች ስለሚኖሩ) የዚህ ፕሮግራም ተጠቃሚዎች የሚሆኑበትን ሕጋዊ ግዴታ ማውጣት ይገባል። ሌሎች የራሳቸውን ስራ ፈጥረው የሚንቀሳቀሱ ዜጎችም በፈቃደኝነት የዚህ ዋስትና ፕሮግራም ተጠቃሚ እንዲሆኑ ማድረግ ይቻላል።

በዚህ ፕሮግራም ውስጥ ተማሪዎችና በመዋዕለ ሕጻናት ውስጥ የተመዘገቡ ሕፃናትም እንዲሸፈኑ ማድረግ ይገባል። ዋናዎቹ የአደጋ ዋስትና አገልግሎት ሰጪዎች የሞያና የንግድ ማህበራት ሊሆኑ ይገባል። እነዚህ አካላት በተወሰነ ሞያ ወይም ንግድ የተሰማሩና በተወሰነ አካባቢ የሚገኙ አባሎች ያሏቸው ስለሆነ በእነሱ መሰጠት አለበት። የዋስትናው ፈንድ የሚገኘው አሰሪዎች እንዲከፍሉ በሕግ ከተጣለባቸው ግዴታ ብቻ እንዲሆን ሕግ ማውጣት ያስፈልጋል። የክፍያ ጥያቄ የሚነሳው በስራ ወቅት የአካል ጉዳት ከደረሰባቸውና የሞት አደጋ ካጋጠማቸው ወገን ወይም በዋስትና ፕሮግራሙ ውስጥ ከሚገኙት መካከል በስራ ምክንያት ሕመም ወይም ሞት ካጋጠማቸው በኩል ነው። ወደ ስራ በሚደረግ ጉዞ ወይም ከስራ መልስ አደጋ ሲያጋጥም በስራ ላይ እንደደረሰ አደጋ የሚቆጠርበትን ስርዓት መከተል ይገባል።

በዋስትናው የታቀፈ ሰው በአደጋ ምክንያት ስቃይ ሲያጋጥመው የሕክምናውን ሙሉ ወጪ የአደጋ ዋስትና ፈንዱ እንዲሸፍን ማድረግ ይገባል። ጉዳት የደረሰበት ሰው ለመስራት የማይችል ከሆነ የጉዳት ገንዘብ ሊከፈለው ይገባል። በአደጋው ምክንያት ለሕይወቱ ገቢ መፍጠር የማይችል ወይም ሞት የሚያጋጥመው ከሆነ የዋስትና ፈንዱ የጡረታ ወይም የሕይወት ዋጋ መክፈልና በሰውየው ኃላፊነትና ድጋፍ ስር ለነበሩ ቤተሰቦች ጡረታ መክፈል እንዲችል የሚያደርግ ስርዓት ያስፈልጋል። እንደሌሎቹ የዋስትና ሽፋኖች አጠቃላይ ገቢ ሲጨምር አብረው ማደግና መሻሻል የሚችሉ አሰራሮች መኖር አለባቸው። በዚህ ዋስትና ፕሮግራም ውስጥ የሞያ ማሻሻያ ስልጠና መስጠትና የስራ እድል የማፈላለግ ድጋፍ ማድረግ ሊካተቱ ይገባል። የሞያና የንግድ ማህበራት የአደጋ መከላከያና ከስራ ጋር የሚፈጠሩ በሽታዎች መቆጣጠሪያ ሕግ እንዲወጣ፣ ተፈጻሚነቱንም የሚያረጋግጥ የቁጥጥር ስርዓት በተለያዩ የስራ ተቋሞች እንዲዘረጋ በተቀናጀ ሁኔታ መንቀሳቀስና ግፊት ማድረግ ይጠበቅባቸዋል።

ሕፃናትን ማሳደግና ማስተማር ለቤተሰብ ከፍተኛ የፋይናንስ ጫና የሚፈጥር ነው። ይኸንን ጫና ለመቀነስ ሕፃናት የተወሰነ እድሜ ገደብ እስኪደርሱ ለማንኛውም ወላጅና አሳዳጊ የሕፃናት ማሳደጊያ ድጋፍ የሚያገኙበት ስርዓት በመንግስት መመቻቸት አለበት። ከፍተኛ ገቢ ያላቸው ወላጆች የሚያገኙት የሕፃናት ማሳደጊያ ድጋፍ አነስተኛ ሆኖ ዝቅተኛ ገቢ ወይም ምንም ገቢ ለሌላቸው ወላጆች የሚሰጠው የድጋፍ መጠን ከፍ ያለ መሆን አለበት። ድጋፉን ከታክስ ነፃ ማድረግን ጨምሮ በተለያዩ መንገድ ሊሰጥ የሚችል መሆን ይኖርበታል። የሕፃናት ማሳደጊያ አበል በየወሩ ለመጀመሪያዎቹ ጥቂት ወራት ሊሰጥ የሚችልበትን አሰራር መከተል ይገባል። መጠኑ እንደሀገሪቱ ኢኮኖሚ አቅም እየታየ የሚወስንና ኢኮኖሚው ሲያደግ ሊሻሻል በሚችልበት ሁኔታ የሚሻሻል እንዲሆን ማድረግ ይቻላል። ወይም እንደወላጆች የገቢ መጠን የተለያዩ ክፍያ እንዲሆን ማድረግ ይቻላል። ከተወሰነ ጊዜ በኋላ የሚቋረጥ እንደሚሆንና ወደሌሎች የዋስትና ሽፋኖች ሽግግር የሚደረግበት ሁኔታ እንደሚኖር አድርጎ ማቀድ ይቻላል።

የጦር ጉዳተኞች እርዳታ ዋና ተግባር የአካል ጉዳት ለደረሰባቸው፣ ወላጆቻቸውን ላጡና አሳዳጊ ለሌላቸው፣ የትዳር ጓደኞቻቸውን ለተነጠቁ፣ ጧሪ ቀባሪ ላጡና ሀዘን ላጋጠማቸው ቤተሰቦች ቢያንስ በገንዘብ የሚከሰቡትን ሁኔታ መፍጠር ነው። ከዚህ በተጨማሪ በጦርነት የአካል ጉዳት ላጋጠማቸው የማገገሚያ ሕክምና፣ ስራ ማስጀመሪያና የመሳሰሉትን ድጋፎችም ማድረግ ይገባል። በእነዚህ ወገኖች ኃላፊነትና እንክብካቤ ስር ለነበሩ ቤተሰቦችም እንክብካቤና ድጋፍ ማድረግን የሚጨምር መሆን አለበት።

ማንኛውም የሀገሪቱ ዜጋ በከባድ የተፈጥሮና ሰው ሰራሽ አደጋ ምክንያት ለአስከፊ ችግር በሚጋለጥበት ጊዜ የማቋቋሚያ እርዳታ ማድረግ የሚያስችል የማህበራዊ ርዳታ ፕሮግራም መዘርጋት ይገባል። የዚህ ዓይነት እርዳታ አብዛኛው መጠን በክልልና የአካባቢ የመንግስት አካላት ደረጃ መሸፈን ያለበት ሲሆን የሕዝብም ተሳትፎ እንዲጨመርበት አድርጎ መቀየስ ተገቢ ነው። ለዚህ ዓይነት እርዳታ የሚያገለግል ሕግ በፌዴራልና በክልል መንግስታት እንዲወጣና ስራ ላይ እንዲወል ማድረግ ይገባል።

የማህበራዊ ዋስትና ፕሮግራሞች ጥቅም በሌሎችም በርካታ መስኮች የሚገለፅበትን አቅጣጫ መከተል ይገባል። ለምሳሌ አቅመ ደካሞችን ለማቋቋምና በስራ የተሰማሩ እናቶችን ለመጠበቅ የሚረዳ የሕግ ስርዓት በመዘርጋት ሊገለፅ ይችላል።

2. ትምህርትና ሥልጠና

2.1 የትምህርትና ሥልጠና አስፈላጊነት

ትምህርት የአንድ ኅብረተሰብ አባላት በልማት ሂደት ውስጥ በብቃት መሳተፍ ይችላል። ዘንድ እውቀት፣ ክህሎትና አቅም የሚሰጥ መሣሪያ በመሆኑ ከሰብአዊ ልማት አመልካቾች አንዱና ዋናው ነው። ከአንድ አገር ሕዝብ የብዙዎች መማርና ከፍተኛ ሥልጠና ማግኘት ከከፍተኛ የገቢ መጠንና ላቅ ካለ የኑሮ ደረጃ ይዞታ ጋር ይዛመዳል። በአገራችን በስፋት የተንሰራፋውን ድህነትን ለመቀነስ ከተፈለገ ትኩረት ማግኘት ካለባቸው ዋና ዋና ጉዳዮች ውስጥ አንዱ የትምህርትና የሥልጠና አገልግሎት ነው። ትምህርትና ሥልጠና የሰዎችን ችሎታ ለማሻሻል፣ ብሎም ኑሮን መልክ ለማስያዝ ከፍተኛ ጠቀሜታ አላቸው። ሰዎች ከተማሩ የተሻለ ገቢ ማግኘት ከመቻላቸውም በላይ የአሁኑንና የወደፊቱን ትውልድ ኑሮ እንዲሻሻል ማድረግ ይችላሉ። ሰዎች መብታቸውን አውቀው እንዲያስከብሩ፣ ከአካባቢያዊ ሰው ጋር እንዲላመዱና አካባቢን እንዲንከባከቡ ትምህርት ወሳኝ ነው።

የትምህርትና ሥልጠና አገልግሎት እኩል ዕድል ማግኘት መሠረታዊ ሰብአዊ መብት ነው። ትምህርትና የሥልጠና አገልግሎትን በተመለከተ ለዜጎች ሁሉ እኩል ዕድል መስጠት ይቻላል፣ ይገባልም። ሰዎች ከተማም ይኑሩ ገጠር፣ ዳር አገርም ይኑሩ መሃል፣ ደጋም ይኑሩ ቆላ፣ በዘር፣ በሀብት፣ በሃይማኖት፣ ወዘተ፣ አድልዎ ሳይደረግባቸው የትምህርትና የሥልጠና አገልግሎት እኩል ተጠቃሚ መሆን ይችላሉ፣ አለባቸውም። በመሆኑም ትምህርትና የሥልጠና አገልግሎትን በስፋትና በጥራት ፍትሐዊ በሆነ መንገድ ማሰራጨት ድህነትን ለመቀነስ ጉልህ አስተዋጽኦ አለው።

2.2 የሀገራችን ትምህርት አንፃራዊ ሁኔታ

በ1992 ዓ.ም የነበረውን የኢትዮጵያንና የተመረጡ የአፍሪቃና የእስያ አገሮችን ሁኔታዎች በንጽጽር ማየት በትምህርቱ ዘርፍ ከምን ደረጃ ላይ እንደምንገኝ ለመገንዘብ ይረዳል። በአገራችን ዕድሜአቸው ለትምህርት ከደረሱ ሕፃናት መካከል የመማር እድል ያገኙት ጥቂቶች ናቸው። በአንደኛ ደረጃ 43 ከመቶ፣ በሁለተኛ ደረጃ 12 ከመቶና በከፍተኛ ትምህርት ተቋማት ደግሞ 1 ከመቶ ብቻ ናቸው። በሌሎች አፍሪካ አገሮች የአንደኛ ደረጃ ተማሪዎችን ብቻ ብንመለከት ኬኒያ 85 ከመቶ፣ ሱዳን 51 ከመቶና፣ ግብፅ 101 ከመቶ ሲሆን እንዲሁም የአፍሪካ አማካይ ደግሞ 80 ከመቶ ነው። እንደዚሁም ከ35 ዓመታት በፊት የአንደኛ ደረጃ ተማሪዎች ብዛት በሲንጋፖር 85 በመቶ፣ በሆንግ ኮንግ 78 ከመቶ፣ በኮሪያ 80 ከመቶ፣ በፊሊፒንስ 113 በመቶ፣ በማሌዥያ 90 በመቶ፣ በታይላንድ 78 ከመቶና በኢንዶኔዥያ 72 በመቶ ነበር።

በአገራችን እድሜአቸው ከ15 ዓመት በላይ የሆኑ ማንበብና መፃፍ የማይችሉ ዜጎች ከወንዶቹ 57 ከመቶና ከሴቶቹ 68 ከመቶ ሲሆኑ ከጠቅላላው ደግሞ 63 በመቶ ናቸው። በኬንያ ደግሞ ከወንዶቹ 12 ከመቶና ከሴቶቹ 25 ከመቶ ሲሆኑ ከጠቅላላው ደግሞ 19 በመቶ ብቻ ናቸው። በሱዳን ደግሞ ከወንዶቹ 31 ከመቶና ከሴቶቹ 55 ከመቶ ሲሆኑ ከጠቅላላው ደግሞ 43 በመቶ ናቸው። እንደዚሁም በግብፅ ከወንዶቹ 34 ከመቶና ከሴቶቹ 57 ከመቶ ሲሆኑ ከጠቅላላው ደግሞ 45 በመቶ ናቸው። በጠቅላላው በአፍሪቃ ደግሞ ከወንዶቹ 31 ከመቶና ከሴቶቹ 49 ከመቶ ሲሆኑ ከጠቅላላው ደግሞ 40 በመቶ ናቸው።

2.3 በትምህርቱ ዘርፍ የታዩ ችግሮች

በኢትዮጵያ የትምህርት ሁኔታ በሁሉም መመዘኛዎች ሲገመገም ተማሪዎች ተገቢውን ትምህርት ቀስመው የችግር ፈቺነት ባሕሪይንና ችሎታን እንዲያጎለብት አስችሏል ለማለት አያስደፍርም። የሕዝቡን ኑሮ ለማሻሻል፣ በልማት እድገት ላይ ቁልፍ ሚና ለመጫወት፣ ሳይንስና ቴክኖሎጂን በማዳበር ሀገራችን ወደተሻለ የእድገት ደረጃ ለሚሸጋገር በሚያስችል አቅጣጫ ላይ የሚገኝ አይደለም።

በሥርጭቱም ረገድ ዕድሜያቸው ለትምህርት ከደረሱት መካከል በአንደኛ ደረጃ የሚሳተፉት ጥቂቶቹ ናቸው። ከነዚህም ከዝቅተኛ ክፍል አቋርጠው ወደ ማይምነት የሚመለሱት በርካታ ናቸው። በክልሎች መካከል ያለው ተሳትፎ ሲታይም ሥርጭቱ ፍትሃዊ አይደለም። በአጠቃላይ ሰፊ የማህይምነት ችግር መኖሩ በግልጽ ይታያል። የሁለተኛ ደረጃና የከፍተኛ ትምህርት ችግሮችም እንደዚሁ የጎሉ መሆናቸው ይታወቃል። በተለይ በእነዚህ ደረጃዎች የትምህርት ተገቢነትና ጥራት እጅግ አሳሳቢ ሁኔታ ላይ ይገኛል። በከፍተኛ ትምህርት በሳል ችግር ፈቺ ምሁራንን በማፍራትም ሆነ ለሕዝብ ጥቅምና ለአገር እድገት የሚጠበቀውን ያህል የጥናትም ሆነ የምርምር ውጤት ጎልቶ አልታየም።

የትምህርት ዕድል ማግኘትን በተመለከተ በከተሞችና በገጠሩ መካከል ሠፊ ልዩነት አለ። በአዲስ አበባና በሌሎች ከተሞች አብዛኞቹ ሕፃናት ማለት ይቻላል የትምህርት ዕድል ያገኛሉ። በሌላ በኩል ግን በገጠር አካባቢ ከሚኖሩት ዕድሜያቸው ለትምህርት ከደረሱ ሕፃናት ውስጥ 10 በመቶ ያህሉ ብቻ ናቸው የመማር ዕድል ያገኙት። የትምህርት ዕድል በማግኘት ረገድ በወንዶችና በሴቶች መካከል ያለው ልዩነትም ሠፊ ነው። በአንደኛ ደረጃ ትምህርት ቤት ከተመዘገቡ ተማሪዎች ውስጥ 60 ከመቶ ወንዶች ሲሆኑ ሴቶች ደግሞ 40 ከመቶ ብቻ ናቸው።

የትምህርት ቤቶች ብቃት በቁጥርም ይሁን በጥራት ገና በዝቅተኛ ደረጃ ላይ ይገኛል። ተመዝግበው ትምህርት ከጀመሩ ተማሪዎች መካከል 22 በመቶ የሚሆኑት ሦስተኛ ክፍልን ሳያጠናቅቁ ትምህርታቸውን ያቋርጣሉ። የመምህርና የተማሪ ምጥነት አንድ መምህር ለሃምሳ ተማሪዎች አካባቢ ነው። በርካታ መምህራን በቂ መቶዎቹ ሥልጠና ስለሌላቸው የትምህርቱ ጥራት አደጋ ላይ ነው።

የብዙ ትምህርት ቤቶች መሣሪያና ቁሳቁስ የተሟሉ አይደሉም። የመማሪያ ክፍሎች በቁጥርም ሆነ በጥራት በቂ አይደሉም። ለተማሪዎችና ለመምህራን መቀመጫና ጠረጴዛ (ደስክ)፣ ጥቁር ሰሌዳ፣ መስኮትና በር ተሟልተው የሚገኙባቸው ትምህርት ቤቶች እጅግ በጣም ጥቂት ከመሆናቸው የተነሳ እንደ ብርቅ እየታዩ ነው። የውሃ አቅርቦት፣ መጠጫ ቤቶች፣ የስፖርት ሜዳዎች የመሳሰሉት በብቃት የሉም። ቤተ መጻሕፍት፣ ላቦራቶሪ፣ የትምህርት መረጃዎች ማዘጋጃ፣ ወርክሾፖች፣ የመሳሰሉት ጨርሶ የማይታወቁባቸው ትምህርት ቤቶች በርካታ ናቸው። በመሆኑም የትምህርት ጥራት ላይ ከፍተኛ ተፅዕኖ አሳድሯል።

በአገራችን የተከሰተው ፈጣን የሕዝብ ቁጥር እድገት ዕድሜያቸው ለትምህርት ለደረሱ ልጆች ትምህርትን ለማዳረስ ፈታኝ ሁኔታ ነው። ከዚሁ ጋር ተያይዞም መምህራንን በብዛት፣ በጥራትና በብቃት ማሰልጠን ወሳኝ ጉዳይ ነው። በሁለተኛ ደረጃና በከፍተኛ ትምህርት የሚማሩ ወጣቶች መጠን ዝቅተኛ በመሆኑም በልዩ ልዩ የሥራ መስኮች በተሠማሩት ሠራተኞች ብቃትና ጥራት ላይ ከፍተኛ ተጽእኖ አሳድሯል።

ወጣቶችና ጎልማሶች ትምህርት ቤት ገብተው አስፈላጊውን እውቀት እስካላገኙ ድረስ በኢትዮጵያ የሰብአዊ ልማት እርምጃ ሊፋጠን አይችልም። ድህነት፣ ሥራ አጥነትና ፈጣን የሕዝብ ብዛት እድገት ባለበትና ትምህርት ባልተስፋፋበት አገር የመሃይምነት መጠን እየሠፋ ይሄዳል። ይህ ከሆነ ደግሞ የሕዝቡ ምርታማነት በከፍተኛ መጠን ያሽቆላቀላል። ቀስ በቀስም እየሠፋና ሥር እየሰደደ ይሄድና ለማስተካከል እጅግ አዳጋች ከሚሆንበት ደረጃ እንዳይደርስ ያሰጋል።

በአሁኑ ጊዜ በአገራችን በሥራ ላይ የተሰማራው የሰው ኃይል ያልሠለጠነና ዝቅተኛ ምርታማነት ያለው ነው። አብዛኛዎቹ ዕድሜያቸው ለትምህርት የደረሱ ልጆች እውቀት ለመቅሰም ወደ ትምህርት ቤት አይሄዱም። ትምህርት ቤት ገብተው እስከተወሰነ ደረጃ ተምረው የሚመረቁ ተማሪዎችም ቢሆኑ የአገራችንን ፍላጎት የሚያሟላ ተግባራዊ ዕውቀት ወይም ሙያ ይዘው አይወጡም። ይህም ክስተት የአገራችንን የትምህርት ተቋማት ሥራ አጥና ለሥራ ብቃት የሌላቸው ዜጎች ማምረቻ አድርጓቸዋል። ይህ ሁኔታም፣ ሥርዓተ ትምህርቱን በአስቸኳይ እንደገና የመገምገምን አስፈላጊነት በግልጽ ያመለክታል። በሁሉም ደረጃዎች የሚሰጠው ትምህርት በሕብረተሰቡ ችግሮችና ፍላጎቶች ላይ የተመሠረተ ፈጣን እድገት ማምጣት የሚችል መሆን ይኖርበታል።

በትምህርት በኩል የታዩ ችግሮችን ለመፍታትና ለመለወጥ ተስማሚ የትምህርትና ሥልጠና ፖሊሲ ማስፈለጉ አያጠያይቅም። ፖሊሲው ከሕፃናት አስተዳደር ጀምሮ እስከ ከፍተኛ ትምህርት

ድረስ ልዩ ትምህርትን ጨምሮ ያለውን መደበኛና መደበኛ ያልሆነ ትምህርት አጠቃላይና ዝርዝር ዓላማዎችን እንዲሁም ሥልቶችንና ተግባሮችን አጠቃልሎ በሚያሳይ መልኩ መቀረፅ አለበት። ስለሆነም የአገርና የሕዝብ ችግሮችን ለመፍታት የተዘጋጀና ሰብአዊና አገራዊ ኃላፊነት የሚሰማው፣ ዲሞክራሲያዊና ሰብአዊ አመለካከቱ የተስተካከለ፣ የማምረትና የመመራመር አቅሙ የዳበረና ብሔራዊ ስሜት ያለው ዜጋ ለማዘጋጀት የሚያስችል አጠቃላይ የትምህርትና ሥልጠና ፖሊሲ መዘጋጀት አለበት።

ትምህርትን በተመለከተ ችግሩ ግንዛቤ አግኝቶ አዲስ ፖሊሲ ለማዘጋጀት ተሞክሯል። የፖሊሲ ቀረጸው አካሄድ ግን በጎ አስተዋጽኦ ሊያደርጉ ይችሉ የነበሩ ወገኖችን በብቃት አላሳተፈም። ይህም ባለመሆኑ አዲሱ የትምህርት ፖሊሲ ከመጀመሪያው ጀምሮ ችግር ሊያመጣ እንደሚችል የተለያዩ ወገኖች በተለይም መምህራን ጠቁመው ነበር። ግን አዳማጭ አላገኙም። ጠቃሚና ደካማ ጎኑ በተግባር ሳይፈተሽ፣ በቂ ውይይትና ዝግጅት ሳይደረግ፣ አላስፈላጊ የሆነ የማደናገሪያ ፕሮፓጋንዳ በመንዛት ፖሊሲውን በህዝብ ላይ ለመጫን የሚደረገው ሩጫ ውጤት አላስገኘም፣ አያስገኝም።

አሁንም ብዙ ቀውስ ከማስከተሉ በፊት ምሁራንን፣ መምህራንን፣ ወላጆችንና ሌሎች የሚመለከታቸውን አካሎች ያሳተፈ ግልጽና ነፃ ውይይት ተደርጎ አስፈላጊው ክለሳ መደረግ ይኖርበታል። የትምህርት ፖሊሲ ከገዢው ፓርቲ ዕድሜ አልፎ የብዙ ትውልዶችን የወደፊት ዕድል የሚወስን ብሔራዊ ጉዳይ መሆኑ መዘንጋት የለበትም። ችግሩ አሁኑኑ ካልተቀለበሰ መዘዙ የከፋ ይሆናል።

2.4 ትምህርት ለኢኮኖሚ እድገት ያለው አስተዋጽኦ

ካፒታል፣ ጉልበትና መሬት ዋና ዋናዎቹ የልማትና የእድገት ግብዓቶች ናቸው። ከሦስቱም ግን በማምረት ሂደት ውስጥ ከፍተኛ ወሳኝነት ያለው ግብአት ጉልበት ነው። በዚህ ባለንብት በሃያ አንደኛው ክፍለ ዘመን ጉልበትን እንደ አንድ ዋነኛ የምርት ሂደት ግብአት በመመልከት አስፈላጊውን ትኩረት መስጠት ከመቻሉም ጊዜ ይበልጥ አስፈላጊ እየሆነ መጥቷል። ከዚህ በተጨማሪ አሁን ባለንብት ዘመን የኢኮኖሚው እንቅስቃሴ በእውቀት የሚመራ በመሆኑ የተማሪ የሰው ኃይል እጅግ ወሳኝ እና ምትክ የሌለው ነው።

ቀደም ብሎ አንድ አገር ርካሽና ያልሰለጠነ የሰው ኃይል ስላላት እነዚህ ነገሮች ከሌሏቸው አገሮች የተሻለ ትጠቀማለች ተብሎ ይታሰብ ነበር። እውነታው ግን እንዲህ ዓይነቱ ያልተማረና ያልሰለጠነ የሰው ኃይል ለአንድ አገር ሸክም መሆኑን ያሳያል። የሰው ኃይልና ካፒታል ለልማት እጅግ ጠቃሚና ቁልፍ ጉዳይ መሆኑን፣ በተወሳሰበው የልማት ጎዳና ተጉዘው ከነበሩበት ኋላቀርነት በመውጣት የበለፀጉና ከቴክኖሎጂ አምባ የደረሱ አገሮች የኢኮኖሚ ታሪክ ያስረዳል። መሣሪያዎችን የሚያንቀሳቅሱ፣ ሲበላሹ የሚጠግኑ እንዲሁም ከአካባቢ ሁኔታዎች ጋር የሚስማሙና ተመጣጣኝ አማራጭ ቴክኖሎጂዎችን የሚያዳብሩና የሚፈጥሩ በደንብ የሰለጠኑ ሰዎች ያስፈልጋሉ። በእርግጥ ከነዚህ ተግባራት አንዳንዶችን በሥራ ሂደት ለመማር ይቻላል የሚሉ ወገኖች ይኖሩ ይሆናል። ዳሩ ግን የዚህ ዓይነት ባሕሪ ያለው ክህሊት አገራችንን ጠመዘማዛ በሆነው የልማት ጎዳና ተጉዣ ራሷን ችላና ተደላድላ ለመቆም የሚያስችላትን ተስማሚና ተመጣጣኝ የቴክኖሎጂ መሠረት ለማጎናፀፍ የሚያስችል ኃይል የለውም።

ትምህርትን የምርት መሣሪያ በማድረግ እንዲሁም ምርትን የትምህርት መሣሪያ በማድረግ ሀብትን መንከባከብና በተገቢው መንገድ መጠቀም የሚያስችል የሰው ኃይል አስፈላጊ ነው። የዜጎችን የማመዛዘን፣ የመፍጠርና የመመራመር ችሎታን በማዳበር፣ ለሳይንስና ቴክኖሎጂ መስፋፋት፣ መስረጽና ማደግ ከፍተኛ አስተዋጽኦ ማድረግ የሚችል የሰው ኃይል ማግኘት ለምንምኛው እድገት ቁልፍና ወሳኝ ነው። አካባቢውን የማወቅ፣ የመገንዘብ፣ የመመዘን፣ የመገምገምና የመተንተን ብሎም የመለወጥ ችሎታ ያለው የተማሪና የሰለጠነ የሰው ኃይል ለሀገራችን ኢኮኖሚም እጅግ አስፈላጊ ሆነ ለሁለንተናዊ እድገታችን እጅግ አስፈላጊ ነው።

2.5 የኢ.ዴ.ፓ የሥርዓተ ትምህርት ሀሳቦች

የኢትዮጵያ ሥርዓተ ትምህርት ችግሮች ብዙ ቢሆኑም ዋና ዋናዎቹ አንደኛ በትምህርቱ ስራ ቀጥተኛ ተሳትፎ ያላቸው መምህራን፣ የልጆቻቸው የሰደፊት እጣ ፈንታ የሚመለከታቸው ወላጆችና የጉዳዩ ባለቤት የሆኑት ተማሪዎች አስተያየት እንዲሰጥበት ተደርጎ በሕዝብ ተሳትፎና ፍላጎት ላይ በተመሰረተ ጥናትና ግምገማ የተዘጋጀ አለመሆኑ ነው። ሁለተኛ ደግሞ የሀገሪቱን ችግር ሊገታ በሚችልበት መንገድ ሳይሆን የአንድ ፖለቲካ ቡድን አስተሳሰብ ማስፋፊያ ሆኖ በሚያገለግልበት መንገድ የተዘጋጀ መሆኑ ነው። ሶስተኛው ቀደም ሲል የነበሩ የትምህርት ጥራት ችግሮች እንዲወገዱ ሳይሆን እንዲባባሱ በሚደርግ መንገድ መዘጋጀቱ ነው። አራተኛ ስርጭቱን ሚዛናዊና ፍትሐዊ ለማድረግ በሚያስችል መንገድ አለመዘጋጀቱ ነው። በዚህም ምክንያት በመንግስት ተዘጋጅቶ ተግባራዊ መሆን ከመጀረበት ጊዜ አንስቶ እስካሁን ድረስ በከፋ ቀውስ ውስጥ ገብቶ የሀገሪቱን ወጣቶች የወደፊት እጣ ፈንታ እያበላሸ ነው። በስራ ላይ ሲውል ጉዳቱን አደገኛነቱ ጎልቶ ቢወጣም ሁኔታን ለማረም በመንግስት በኩል ዝግጁነት የለም። ለምሳሌ ፖሊሲውን ለማስፈጸም ይረዳሉ ተብለው እየተሞከሩ ባሉት የመማሪያ ክፍል መኔጅሜንትና የትምህርት መስጫ ቋንቋ ስርዓቶች ከባድ ተቃውሞ ከየአቅጣጫው እየተነሳ ቢሆንም የአፈፃፀም እንጂ የፖሊሲ ችግሮች አይደሉም የሚል መልስ እየቀረበ ሁኛ መፍትሔ ሊገኝ አልቻለም። የመማሪያ ክፍል ማኔጅሜንትን አስመልክቶ ከሚነሱ ተቃውሞች መካከል ሰልፍ ኮንቴይንድ የሚለው አሰራር አንዱ ነው። ይህ አሰራር በትምህርት ጥራት ላይ ጉዳት እያስከተለ መሆኑ በተግባር የተረጋገጠ መሆንም መንግስት መፍትሔ ለመስጠት አልፏል። ከዚህ አሰራር ሌላ በስነ ትምህርት የተደገፉ በርካታ አማራጮች ማለትም በዲፓርትሜንት ላይ የተመሰረተ የትምህርት አሰጣጥ፣ ብዙ የክፍል ደረጃዎችን ባጣመረ አሰራር ላይ የተመሰረተና የመሳሰሉ የክፍል ማኔጅሜንት ዘዴዎች ቢኖሩም መንግስት እኔ ያልኩት ካልሆነ ብሎ ድርቅ እንዳለ ነው።

በትምህርት መስጫ ቋንቋ ደግሞ የአፍ መፍቻ ቋንቋ እስከየትኛው የክፍል ደረጃ ይሰጥ፣ የክልል ቋንቋ ከየት ተጀምሮ የት ድረስ ይቀጥላል፣ ብሔራዊ የስራ ቋንቋ ከየት ጀምሮ የት ድረስ ይዘለቅ፣ የትኛው የማስታሪያ ቋንቋ በየትኛው የክፍል ደረጃ የጀምር፣ የትኛው እንደ አንድ ትምህርት ይሁን ወዘተ. የሚሉት ጉዳዮች ከሕዝቡ ፍላጎትና ከጥናት ውጭ በመንግስት በኩል የፖለቲካ ውሳኔ የተሰጠባቸው በመሆኑ የሀገሪቱ የትምህርት ጥራት ችግር እየተባባሰ ቀጥሏል። ከዚህ ሌላ የሁለተኛ ደረጃ ትምህርት ልቀቂያ ፈተና በየትኛው ክፍል ደረጃ ይሰጥ፣ ለዚህ የሚያስፈልገው ዝግጅትና ቅድመ ሁኔታ እስኪሟላ የሚሰደው የሽግግር ጊዜ ምን ያህል ይሁን ወዘተ. የሚሉት ችግሮች እንደ ሆነው በመንግስት ትዕዛዝ ብቻ ነገሮች እንዲረመዱ በመወሰኑ የሀገሪቱ ትምህርት ከባድ ቀውስ ውስጥ ገብቷል። በትምህርቱ ስራ ዋነኛ ተዋናይ የሆኑት መምህራን በሞያቸው ነፃ ማህበር እንዳያቋቁሙና ለትምህርቱ ጥራት ተገቢ ሚና እንዳይጫወቱ ከፍተኛ ፖለቲካዊ ጫና ስለሚደርስባቸው ለሀገራችን ማበርከት የሚገባቸውን የሞያና የዜግነት አስተዋዕክ በሚገባ ሲያበረክቱ አልቻሉም። በዚህም የተነሳ ትምህርት ቤቶች ነፃ የአካዳሚክ ስፍራዎች የትውልድ አስተሳሰብ የሚቀረፅባቸው ተቋሞች መሆናቸው ቀርቶ የአንድ ፖለቲካ ቡድን ርዕዮተ አለም ማስፋፊያ መዋቅሮች የትርምስ ቦታዎች ሆነዋል።

ኢ.ዴ.ፓ እነዚህን ችግሮች ከመሰረቱ አስወግዶ የሀገሪቱ ወጣቶች መልካም ዜጋ ሆነው እንዲታነፁ የሚያደርግ አማራጭ ስርዓተ ትምህርት መዘጋጀት አለበት ብሎ ያምናል። ለሀገሪቱ የሚያስፈልጋት ስርዓተ ትምህርት አላማ የሞያ ብቃትና ችሎታ ያለው፣ ነፃ አስተሳሰብና በራስ የመተማመን መንፈስ ያለው፣ የስራ ፍቅርና የመፍጠር ችሎታ ያለው፣ ሀገሩን የሚወድና ለሰው ልጅ ከበሬታ ያለው ብቁ ዜጋ ማፍራት መሆን አለበት ብሎ ኢ.ዴ.ፓ ያምናል።

አሁን ያለው ስርዓተ ትምህርት ነፃ አስተሳሰብ ያለውና በራሱ ምርጫ የሚፈልገውን አምነት ለመከተል ሆነ የማይፈልገውን ለመተው የሚችል ዜጋ የሚያፈራ ሳይሆን «አብዮታዊ ዴሞክራሲ» የሚለውን የአንድ ፓርቲ ርዕዮተ አለማዊ እምነት በግድ እየተጋተ እንዲወጣ የሚያደርግ ስለሆነ መቀየር አለበት እንላለን።

ለትምህርቱ ጥራት መጠበቅ የመጀመሪያው እርምጃ መወሰድ ያለበት በፖሊሲ ቀረፃ ላይ በመሆኑ የትምህርት ፖሊሲውን በመቅረፅና ይዘቱን በማግላት ረገድ መምህራን፣ ተማሪዎች፣ ወላጆችና መላ ዜጎች ሙሉ ተሳትፎ ሊያደርጉ ይገባል ብለን እናምናለን። የትምህርት አስተዳደሩም ከፖለቲካ ጠልቃ ገብነት ነፃ ሆኖ በሕዝብና በባለሞያዎች፣ በመምህራና በተማሪዎች ተሳትፎ ላይ

መመስረት አለበት እያለልን ከዚህ እምነት በመነሳት ዝርዝር የሥርዓት ትምህርት አማራጭ ሀሳቦችን በሚከተለው ሁኔታ አቅርቧል።

ማንኛውም ኢትዮጵያዊ የራሱን ስብዕና ለማዳበርና የሚማርበትን ስፍራ፣ የሚማረውን ሞያና የሚሰማራበትን የስራ መስክ በነፃነት ለመምረጥ የሚያስችል መብት ሊኖርው ይገባል። ይህ መብት የሰው ልጅ መሰረታዊ መብት ነው። በመሆኑም መንግስት ከዜጎች ችሎታና ፍላጎት ጋር የተጣጣመ ትምህርት ለማቅረብ የሚያስችል እድል እንዲኖር የማድረግ ኃላፊነት አለበት። የዚህ ዓይነት የትምህርት እድል መገኘት ያለበት ለሳምንታት፣ ለወራትና ለዓመታት ብቻ ሳይሆን ዜጎች መማር እስከፈለጉና እስከቻሉ ጊዜ ድረስ በመላ ሕይወት ዘመናቸው ነው። እንዲህ ዓይነት የትምህርት እድል የሚያገኙ ዜጎች በሀገሪቱ የዲሞክራሲ ስርዓት ግንባታና እድገት ሂደት ውስጥ የበኩላቸውን ድርሻ በብቃት ሊወጡ ይችላሉ።

የኢትዮጵያ ሕዝብ አብዛኛው የትምህርት እድል ያላገኘ በመሆኑ ለብዙ ዓይነት ችግርና ኋላቀርነት የተጋለጠ ነው። በመሆኑም ሕዝቡን ከዚህ አጠቃላይ ኋላቀርነት ለማውጣት የሚቻለው የዜጎችን የመማር እድል በማስፋት እንደመሆኑ ለትምህርት የተለየ ትኩረት መስጠትና ከፍተኛ ጥረት ማድረግ ይጠይቃል። ለአጠቃላይ የሀገር ልማት ከሚመደበው ገንዘብ፣ የሰው ኃይልና ጊዜ ውስጥ የትምህርት ድርሻ በየጊዜው እየጨመረ እንዲሄድ ማድረግ ያስፈልጋል።

የኢትዮጵያ ሕዝብ አብዛኛው በአስከሬ ድህነት ውስጥ የወደቀ በመሆኑ ለትምህርት የሚያስፈልገውን ወጪ ለመሸፈን አቅም የለውም። በመሆኑም አሁን ባዎ ተጨባጭ ሁኔታ ትምህርትን ለዜጎች የማዳረስ ኃላፊነት በዋናነት የፌዴራልና የክልል መንግስታት መሆኑ የግድ ነው። አቅም ያላቸው የግል ባለሀብቶችም በዚህ መስክ ተሳትፎ የሚያደርጉበት እድል ክፍት እንዲሆን ያስፈልጋል። ሕዝቡ ደግሞ በትምህርት ቤቶች ሕንፃ ግንባታ፣ በትምህርት ቤቶች አስተዳደርና እንክብካቤ ተግባር እንደ አቅሙ በፈቃደኝነት ላይ የተመሰረተ ተሳትፎ ማድረግ የሚችልበት ስርዓት መኖር አለበት። መንግስት በአንድ በኩል የግሉ ሴክተር ትምህርትን በማስፋፋት ጉልህ ሚና እንዲጫወት ምቹ ሁኔታ እየፈጠረ በሌላ በኩል የግሉ ሴክተር ለጊዜው ሊገባባቸው በማይፈልግ የትምህርት ዘርፎችና ሊደርስባቸው በማይችል አካባቢዎች ትምህርትን የማስፋፋት ተኩረት ሊሰጥ ይገባል።

እድሜያቸው 6 ዓመት የሆኑ ዜጎች ቢያንስ እስከ 8ኛ ክፍል ድረስ እንዲማሩ የሚያስችል ሕጋዊ ግዴታ መደንገግ በሀገሪቱ ውስጥ ትምህርት እንዲስፋፋ መወሰድ ካለባቸው እርምጃዎች መካከል አንዱና የመጀሪያው ነው። በመንግስት ትምህርት ቤቶች ለሚማሩ ዜጎች ትምህርት በነፃ እንዲሰጣቸው የሚያስችል ሕጋዊ ሥርዓት መፍጠር ይገባል። ይህ አቋም እስከ 8ኛ ክፍል ድረስ እንዲማሩ ለሚጣልባቸው ግዴታ ማካካሻ ሆኖ የሚታይ ሳይሆን ከዜጎች በሚሰበሰብ ግብር ተገንብቶ ስራውን በሚያካሂድ የመንግስት ትምህርት ቤት ውስጥ በነፃ መማር መብታቸው ከመሆኑ አንጻር በመነሳት የሚፈጸም ነው። ለትምህርት የሚያስፈልጉ ቁሳቁሶች ማለትም እስክርቢቶ፣ እርሳስ፣ ደብተርና የመሳሰሉት በተማሪው የሚሸፈኑ ሆነው የመማሪያ መፃሕፍት ደግሞ አቅም ያላቸው በግዥና በኪራይ፣ አቅም የሌላቸው ደግሞ በትውስት የሚያገኙበትን አሰራር መከተል ያስፈልጋል።

ጥራት ያለው ትምህርት ለመስጠትና መልካም ዜጎች ቀርቦ በማውጣት ረገድ የመምህራን ድርሻ ከፍተኛና ምትክ የሌለው መሆኑን መገንዘብ ያስፈልጋል። መምህራን ተማሪዎችን በአግባቡ ለመቅረፅ የሚስችል በቂ የሞያ ስልጠና እንዲያገኙ ማድረግ፣ ከወቅቱ የኑሮ ደረጃ ጋር የሚመጣጠን በቂ ወርሃዊ ደመወዝና ልዩ ልዩ ማበረታቻ የሚያገኙበትን ሁኔታ ማመቻቸት፣ የሞያ ስነምግባራቸውን ለማዳበርና መብታቸውን ለማስከበር የሚስችል ነፃ የሞያ ማህበር እንዲኖራቸው ማድረግ ስለትምህርት ጥራት ሲታሰብ ቅድሚያ ትኩረት ማግኘት የሚገባው ነው።

በመንግስት፣ በግልና በሕብረተሰቡ ተገንብተው አገልግሎት በሚሰጡ ትምህርት ቤቶች ውስጥ የሚሰጠው ትምህርት በኃይማኖት መርህ ላይ የተመሰረተ ሊሆን አይገባውም። የተለያዩ ኃይማኖቶችና ፆታዎች፣ ቋንቋዎችና ባህሎች ያላቸው ሰዎች በአንድ ክፍል ውስጥ ተደባልቀው ለመማር የሚከለክል ሕግ መኖር አይገባውም። የኃይማኖት ድርጅቶች፣ የውጭ ሀገር ኮሚኒቲዎች፣ የበጎ አድራጎት ተቋሞችና ሌሎች መንግስታዊ ያልሆኑ ድርጅቶች በባለቤትነት

ወይም በኃላፊነት በሚያንቀሳቅሷቸው ትምህርት ቤቶች የሚሰጥ መደበኛ ትምህርት የሀገሪቱን የትምህርት ስርዓትና የጥራት ደረጃ የጠበቀ እንዲሆን ማድረግ ይገባል። በእርግጥ የኃይማኖት ድርጅቶች ለኃይማኖት ትምህርት መስጫ ባቋቋሙት የማስተማሪያ ተቋም ኃይማኖታቸው በሚፈቅደውና ራሳቸው በመረጡት መንገድ የማስተማር ነፃነታቸው አይደፈርም። በመደበኛው ትምህርት ለሚማሩ ተማሪዎች እድሜያቸው 18 ዓመት እስኪሞላ ድረስ ለሁሉም ኃይማኖቶችና ባህሎች በሚስማማ መንገድ የሚሰጥ የሥነምግባር ትምህርት እንዲያገኙ ማድረግ ተገቢ ነው።

2.5.1 የህፃናት መዋያና አንደኛ ደረጃ ትምህርት

የሀገሪቱ ዜጎች እድሜያቸው 6 ዓመት እስኪሞላና የ1ኛ ደረጃ ትምህርት እስኪጀምሩ ድረስ በሕፃናት መዋያዎች ተመዝግበው የተወሰነ ችሎታ እንዲያዳብሩ ማድረግ ያስፈልጋል። የሕፃናት መዋያ ዋና ዓላማ ሕፃናት ስብዕና እንዲያዳብሩ፣ ራሳቸውን በአግባቡ እንዲገልጹ፣ ጠቃሚ የሕብረተሰቡ አባላት እንዲሆኑ የሚያስችል መሰረታዊ ነገር እንዲጨብጡ ማድረግ ነው። የሕፃናት መዋያ የመንግስት ትምህርት ቤት ስርዓት አካል ሳይሆኑ በፈቃደኝነት የሚከናወኑና በአብዛኛው ወጪያቸውም በወላጆችና በአሳዳጊዎች የሚሸፈን ሊሆን ይገባል። ሁኔታው እስከፈቀደ የአካባቢ መንግስታትም ይኸንን አገልግሎት ቢሰጡ የሚከለክል ገደብ ሊጣልባቸው አይገባም። ብዙውን ጊዜ የግል ባለሀብቶች፣ መንግስታዊ ያልሆኑ ድርጅቶች፣ ማህበራት፣ የኃይማኖት ተቋሞችና የመሳሰሉት በዚህ መስክ ሰፊ ተሳትፎ ሊኖራቸው ይችላሉ። እንደሁኔታው ከሶስትና አራት ዓመታት ጀምሮ 6 ዓመት እስኪሞላቸውና የ1ኛ ደረጃ መደበኛ ትምህርት እስኪጀምሩ ድረስ ሕፃናት በእነዚህ መዋያዎች አገልግሎት ማግኘት ይችላሉ። በእነዚህ ተቋሞች ሕፃናት የግማሽ ቀን ወይም የሙሉ ቀን አገልግሎት ሊያገኙ ይችላሉ። የእነዚህ አገልግሎቶች መኖር በተለይም ስራ ላላቸው እናቶችና አባቶች ወይም አሳዳጊዎች ስራቸውን ለማቋረጥ እንዳይገደዱ ጠቃሚ ነው።

የመደበኛው ትምህርት ስርዓት መጀመር ያለበት ሕፃናት 6 ዓመት እድሜ ሲደርሱ ሆኖ ለ6 ተከታታይ ዓመታት የ1ኛ ደረጃ ትምህርት ይከታተላሉ። የመጀመሪያዎቹ 4 ዓመታት ትምህርቶች የግማሽ ሴሚስተር፣ የሴሚስተርና የዓመት ፈተና የሚዘጋጅላቸውና ደረጃ የሚወጣላቸው ሳይሆኑ በአነስተኛ የፈተና ሙከራዎችና በተከታታይ የመምህራን ግምገማ ተማሪዎች ከክፍል ወደክፍል ዝውውር የሚያደረጉባቸው ወይም ደግመው እንዲማሩ የሚደረጉባቸው ይሆናሉ። ተከታታዮቹ ሁለት ዓመታት ደግሞ አስቀድሞ በታቀደ የጊዜ ሰሌዳና ፕሮግራም መሰረት ፈተና የሚዘጋጅላቸውና ደረጃ የሚወጣላቸው ሆነው አላፊና ደጋሚ ተማሪዎች በሚለዩበት ስርዓት የሚማሩ ይሆናሉ። በተለይ የ1ኛ ደረጃ ትምህርት ማጠቃለያ የሆነው 6ኛ ክፍል ተማሪዎች በክልል ደረጃ በሚዘጋጅ ፈተና ተመዝነው ወደመለስተኛ ሁለተኛ ደረጃ የሚያልፉበት ይሆናል።

ከ5ኛ እስከ 6ኛ ክፍል የሚሰጠው ትምህርት የኦሬንቴሽን (የማስተዋወቂያ) ምዕራፍ ተደርጎ የሚታይና ተማሪዎችና ወላጆች የሚስማማቸውን ትምህርት ቤት ምርጫ ለማስተካከል እድል እንዲኖራቸው የሚያስችል ነው። የ1ኛ ደረጃ የመጀመሪያዎቹ 6 ዓመታት ሕፃናት በአፍ መፍቻ ቋንቋቸው እንዲማሩ ይደረጋል። ከሕፃናት መዋያ ጀምሮ እስከ 6ኛ ክፍል ማጠናቀቂያ ድረስ እንግሊዘኛ ቋንቋ፣ የፌዴራሉ መንግስት የስራ ቋንቋ፣ የክልሉ የስራ ቋንቋ እንደ አንድ የትምህርት አይነት ይሰጣሉ።

2.5.2 የሁለተኛ ደረጃ ትምህርት

ከ1ኛ እስከ 4ኛ ክፍል ያሉ ተማሪዎችን በአንድ መምህር በአሃዳዊ ስርዓት ማስተማር በሌሎች በአደጉ አገሮች የሚሰራና ውጤትም ያስገኘ ሲሆን ይህ ሁኔታ አሁን ሀገራችን ካለችበት ኢኮኖሚያዊና ማህበራዊ ሁኔታ አንፃር ግን ስራ ላይ ሊውል የሚችል አይደለም። በተለይም በሀገሪቱ ያሉት የ1ኛ ደረጃ መምህርት አንድን ተማሪ በብቸኛ አስተማሪነት ቀርቦ ለማውጣት በሚያስችል ብቃት ላይ የሚገኙ ስላልሆኑ፣ የተማሪ ቤተሰቦችም በእኩል ደረጃ የልጆቻቸውን የትምህርት ደረጃ በብቃት የመከታተል ልምድና ችሎታ የሌላቸው በመሆኑ አሃዳዊ የትምህርት

ስርዓትን በአጭር ጊዜ ተግባራዊ ማድረግ አይቻልም። ስለዚህ ተማሪዎች ከአንድ በላይ በሆኑ መምህራን እንዲማሩ ያለንበት ተጨባጭ ሁኔታ ያስገድዳል።

የሁለተኛ ደረጃ ትምህርት ከ7ኛ ክፍል እስከ 12ኛ ክፍል ሆኖ የ7ኛና 8ኛ ክፍል ትምህርቶች የመለስተኛ 2ኛ ደረጃ ትምህርት (Junior secondary education) የሚሰጥባቸው ናቸው። 9ኛና 10ኛ የመካከለኛ 2ኛ ደረጃ ትምህርት (Intermediate secondary education) የሚሰጥባቸው ሲሆኑ 11ኛና 12ኛ ክፍል ደግሞ በሁለት ዘርፎች የተከፈለ ሆኖ አንደኛው ለኮሌጅና ለዩኒቨርሲቲ ትምህርት (preparatory secondary education) መዳረሻ የሚሆን የመዘጋጃ ትምህርት ሁለተኛው ደግሞ የሥራ ማዘጋጃ የሞያ ስልጠና (Vocational preparation for the job) የሚሰጥባቸው ናቸው። ከ7ኛ እስከ 12ኛ ክፍል የትምህርት መስጫ ቋንቋ እንግሊዝኛ ሆኖ የክልልና የፌዴራሉ የስራ ቋንቋ እንደ አንድ የትምህርት ዓይነት ይሰጣል። የ7ኛና 8ኛ ክፍል ትምህርቶች በቀለም ትምህርት ላይ ያተኮሩ ሆነው የ9ኛና የ10ኛ ክፍል ትምህርቶች ደግሞ የቀለም ትምህርትና የሞያ ሥልጠና ጎን ለጎን የሚሰጥባቸው ይሆናሉ። የ7ኛና 8ኛ ክፍል ትምህርት የሚከታተሉ ተማሪዎች ችሎታ መመዘኛ ፈተናዎች የሚዘጋጁላቸውና ደረጃ የሚወጣላቸው ሆነው ከክፍል ወደክፍል የሚሸጋገሩትና የሚደግሙት ተማሪዎች ይለያሉ። በተለይ 8ኛ ክፍል ሲያጠናቅቁ በብሔራዊ ደረጃ በሚዘጋጅ ፈተና ተመዝነው ወደ መካከለኛ 2ኛ ደረጃ የሚያልፉት ተማሪዎች ይታወቃሉ።

የመካከለኛ 2ኛ ደረጃ ትምህርት በ9ኛና 10ኛ ክፍል የሚሰጠው ሲሆን በመለስተኛ 2ኛ ደረጃና በኮሌጅና ዩኒቨርሲቲ መዘጋጃ 2ኛ ደረጃ መካከል የሚገኘው የትምህርት ደረጃ ማለት ነው። ቀደም ሲል እንደተገለጸው በዚህ ደረጃ የሚሰጠው ትምህርት የቀለም ትምህርትና የሞያ ስልጠናን ጎን ለጎን ያቀፈ ነው። በተቻለ መጠን በተማሪውና በአስተማሪው ላይ ከፍተኛ ጫና በማይፈጥርና በጥንቃቄ ተጠንቶ በሚዘጋጅ ትምህርት የተመረጡ የቀለምና የሞያ ትምህርቶች ይሰጣሉ። በዚህ ደረጃ የሚሰጠው ትምህርት ወደማዘጋጃ ምዕራፍ መሸጋገሪያ የሚሆን ነው። የተማሪዎች የችሎታ መመዘኛ ፈተናዎች እየተዘጋጁ አላፊዎችና ደጋግዎች ይታወቃሉ። በተለይም 10ኛ ክፍል በብሔራዊ ደረጃ በሚዘጋጅ ፈተና ወደ ኮሌጅና ዩኒቨርሲቲ መዘጋጃ ትምህርት ወይም ወደ ስራ መዘጋጃ የሞያ ሥልጠና የሚሄዱትና የሚወድቁት ተማሪዎች የሚለዩበት ነው። ወደሁለቱም አቅጣጫ የሚሄዱት የማለፊያውን ነጥብ ያገኙ ሆነው ይኸንን ያላገኙት የሚወድቁበትን አሰራር መከተል የተሻለው አማራጭ ነው። ነገር ግን ወደኮሌጅና ዩኒቨርሲቲ ማዘጋጃና ወደስራ ማዘጋጃ የሞያ ስልጠና የሚገቡትን መለያው መንገድ ካለፉት መካከል ከተወሰነ ነጥብ በላይ ያገኙት ወደ ኮሌጅና ዩኒቨርሲቲ ማዘጋጃ፣ ከተወሰነ ነጥብ በታች ያገኙት ደግሞ ወደስራ ማዘጋጃ ሞያ ስልጠና የሚገቡበትን አሰራር መከተል ይገባዋል። መለያው ነጥብ የኮሌጅና የዩኒቨርሲቲ ማዘጋጃዎችም ሆኑ የሥራ ማዘጋጃ ሞያ ስልጠና ማዕከላቱ በሚኖራቸው የመቀበል አቅም ላይ ተመስርቶ የሚወስንና እንደሁኔታው የሚለዩበት እንጂ ቋሚ መሆን የለበትም። ረዘም ላለ ጊዜ በቋሚነት ሊቀጥል የሚችለው ወደ ሁሉም የማዘጋጃ ክፍሎች ለማለፍ የሚያበቃው ዝቅተኛ ውጤት 2 ነጥብ ቢሆን ተገቢ ነው። 10ኛ ክፍል ላይ የሚሰጠውን ብሔራዊ ፈተና የወደቁ ተማሪዎች ትምህርት የመቀጠል እድላቸው ምንጊዜም ክፍት መሆን አለበት። 10ኛ ክፍል ላይ ብሔራዊ ፈተናውን የወደቁ ተማሪዎች በለጋ አድሜ ላይ የሚገኙ ስለሆነ ቢያንስ አንድ ጊዜ ሙሉ አመት ደግመው የመማር እድል እንዲያገኙ ማድረግና ከአንድ ጊዜ በላይ የወደቁት ምንጊዜም በግላቸው ፈተናውን ደግሞ የመውሰድ እድላቸው ክፍት እንዲሆን ማድረግ ተገቢ ነው። ፈተናውን በሚያልፉበት ጊዜ በሚያገኙት ውጤት መሰረት ወደኮሌጅና ዩኒቨርሲቲ ማዘጋጃ ወይንም ወደ ስራ ማዘጋጃ የሞያ ስልጠና የሚገቡበትን ቋሚ አሰራር መከተል ይገባል። በግል ለሚያደርጉት ጥረት ውጤታማ መሆን ለዚህ ተግባር በግል ባለሀብቶች በሚዘጋጅ መደበኛ ትምህርት ቤቶችና የተልዕኮ ትምህርት ፕሮግራሞች እየተመዘገቡ በድጋሚ ሊማሩ እንዲችሉ ወይንም በግል ጥረታቸው ተዘጋጅተው ለድጋሚ ፈተና እንዲበቁ እድሉን ክፍት ማድረግ ይገባል። በተለያዩ ምክንያቶች በመጀመሪያው ጊዜ ወይም በ2ኛው ጊዜ ያልተሳካላቸው ተማሪዎች በሌላ ጊዜ ሊሳካላቸው የማይችልበት ምክንያት የለም። ዋናው ነገር 10ኛ ክፍል ብሔራዊ መልቀቂያ ፈተና አንድ ጊዜ ሞክሮ ያልተሳካለት ሰው እስኪህይወቱ ፍጥሜ ድረስ የመማር እድሉ የተዘጋ አለመሆኑን ማረጋገጥ ነው። ሌላው ትልቅ ሊሰጠው የሚገባው ቁምነገር ይህን አይነቱን የትምህርት ስርዓት ለማስፈጸም በቅድሚያ የስራ ማዘጋጃ የሞያ ማስልጠኛ ማዕከላትም ሆኑ የኮሌጅና ዩኒቨርሲቲ ማዘጋጃ ትምህርት ቤቶች ተማሪዎች በቅርበት በሚያገኛቸው አካባቢዎቹ በጥራትና በብዛት መደራጀት አለባቸው። ለሁለቱም ተቋማት በቂ የሆኑ መምህራን በቅድሚያ በበቂ ሁኔታ ስልጥነው መዘጋጀት አለባቸው።

የኮሌጅና የዩኒቨርሲቲ ማዘጋጃ (በ11ኛ እና በ12ኛ ክፍል) የሚሰጠውን ትምህርት ያጠናቀቁ ተማሪዎች የመግቢያ ፈተና እየወሰዱ ባመጡት ውጤት መሰረት የኮሌጅና የዩኒቨርሲቲ ትምህርት በተለያዩ የሞያ መስክ እንዲያገኙ ይደረጋል። የመግቢያ ፈተና የሚሰጠው በማዘጋጀው ወቅት መርጠው በተዘጋጁበት የማህበራዊ ወይም የተፈጥሮ ሳይንስ ዘርፍ ላይ ተመስርቶ መሆን ይገባል። ከዚያ በኋላ በወሰዱት የመግቢያ ፈተና ውጤት መሰረት በተፈጥሮ ሳይንስ ለኮሌጅና ለዩኒቨርሲቲ ወይም ለዲፕሎማና ለዲግሪ ትምህርት በመንግስት ተቋሞች ዘርፍ ይደለደላሉ።

በተፈጥሮ ሳይንስ ዘርፍ በዲፕሎማና በዲግሪ ትምህርት የሚሰጥባቸውን የተለያዩ የትምህርት ዓይነቶች ለመምረጥ ያላቸው እድል የሚወስነው በውጤታቸውና በፍላጎታቸው ላይ ይሆናል። በማህበራዊ ሳይንስ ዘርፍም ይኸንኑ አሰራር መከተል ይገባል። በዚህ የኮሌጅና የዩኒቨርሲቲ ማዘጋጃ ፕሮግራም ከቆዩት መካከል በመግቢያ ፈተና ወዳቂ ሆነው ከትምህርት ዓለም እስከመጨረሻው የሚነጠሉበትን አሰራር ማስወገድ ይገባል። ከዚህ ይልቅ የመንግስት ኮሌጆችና ዩኒቨርሲቲዎች ገብቶ ለመቀጠል ያለውን እድል ሁልጊዜም ክፍት ማድረግ ይገባል። ወይንም በሌሎች የኮሌጅና የዩኒቨርሲቲ ትምህርት በሚሰጡ መንግስታዊ ያልሆኑ ድርጅቶች የትምህርት ተቋሞች ውስጥ ገብተው ለመቀጠል፣ ወይንም የውጭ ስኮላርሽፕ ትምህርት አግኝተው ለመማር የሚችሉበትን እድል ሁልጊዜም ክፍት ማድረግ አስፈላጊ ነው። ይኸንን የማዘጋጃ ትምህርት ተከታትለው የመግቢያ ፈተና ለወሰዱ ተማሪዎች ማረጋገጫ ሰርተፊኬት መስጠት ይገባል። በቀድሞው ስርዓተ ትምህርትም 12 ክፍል ማትሪክ ተፈትነው የወደቁ ተማሪዎች ድጋሚ ፈተና መውሰድ የሚችሉበት አድል መመቻቸት አለበት።

በስራ ማዘጋጃ የሞያ ስልጠና በ11ኛና 12ኛ ክፍል የሚሰጠውን ትምህርት የተከታተሉ የሞያ ስልጠና ማረጋገጫ ሰርተፊኬት ይሰጣቸዋል። በዚህ ደረጃ የሚሰጠው ስልጠና በተማሪዎቹ ምርጫና በሞያ ስልጠና ተቋሞቹ የመቀበል አቅም ላይ የተመሰረተ ሆኖ በሀገሪቱ ውስጥ የሚገኙ የስራ መስኮች በከፍተኛ ደረጃ በሚፈልጓቸው ሞያዎች ላይ የሚያተኩሩ መሆን አለባቸው። በእርግጥ ኢኮኖሚው እየደገና ማህበራዊ የስራ ክፍፍል እየሰፋ በሄዱ ቁጥር የሚፈለገው የሞያ ዓይነትና ብዛት እየጨመረ ስለሚሄድ በሞያ ማስልጠኛዎቹ ስልጠና የሚሰጥባቸው ሞያዎችም በዓይነትና በቁጥር እድገት ማሳየታቸው የማይቀር ነው። በመሆኑም አሁን ያለውን የስልጠናና የሞያተኛ ፍላጎት እንደመነሻ በመውሰድና የመጪውን ሁኔታም አሻግሮ በማየት በተወሰኑ የሞያ መስኮች መጀመርና እንደሁኔታው በየጊዜው ተገቢ ለውጦችንና ማሻሻያዎችን ማድረግ ይቻላል። ስለሆነም በግብርና ሞያዎች፣ በኤሌክትሪክ፣ በአውቶ ሜካኒክ፣ በአናሊሳ፣ በግንባራ፣ በቢሮ ፀሐፊነት፣ በረዳት ሕክምና፣ በፀጉር ስራ፣ በቀለም ቀቢነት፣ በመገናኛ አፕራትሜንት፣ በረዳት ሂሳብ መዝገብ ያኾኑት፣ በሽያጭ ረዳትነት፣ በእንጨት ስራ፣ በብረታ ብረት ስራና በሌሎችም የሞያ መስኮች እንዲሰለጥኑ ማድረግ ይቻላል። በዚህ መስክ የሰለጠኑ ተማሪዎች ከትምህርት ወደስራ ሕይወት ለመሸጋገር ያለው ሁኔታ ቀላል ይሆንላቸዋል። ፍላጎታቸው ወደስራ መሰማራት ከሆነ መደበኛ ስልጠና የወሰደ ሰው በሚጠይቁ ስራዎች ተወዳድረው ለመቀጠር እድል ያገኛሉ። የራሳቸውንም ስራ ለመስራት ከፈለጉ ይኸንኑ ለማድረግ የሚያስችል መሰረታዊ ችሎታ ያስጨብጣቸዋል። ተጨማሪ ስልጠና የሚፈልጉት ደግሞ የሞያ ስልጠና በሚሰጡ የትምህርት ተቋሞች ገብተው መማር ይችላሉ። የመካከለኛ 2ኛ ደረጃ ወይም የስራ ማዘጋጃ ሞያ ስልጠና የጨረሱ ተማሪዎች ተጨማሪ ስልጠና በፈለጉ ጊዜ ይኸንኑ ለማድረግ የሚችሉባቸው የሞያ ትምህርት ተቋሞች በመንግስት፣ በግልና መንግስታዊ ባልሆኑ ሌሎች አካላት የሚስፋፉበትን እድል መፍጠር ያስፈልጋል።

በእነዚህ የሞያ ትምህርት ተቋሞች የሚሰጠው ትምህርት ንድፈ ሀሳብንና ተግባርን ያቀናጀ እንዲሆን በማድረግ ንድፈ ሀሳባቸውን በትምህርት ቤቱ ውስጥ፣ የተግባር ስልጠናውን ደግሞ በመንግስትና መንግስታዊ ባልሆኑ ተቋሞች የሚሰጥበትን ስርዓት መዘርጋት ይገባል። የስልጠና ሕጉን የማውጣት ኃላፊነት የፌዴራሉ መንግስት ሆኖ የሞያ ትምህርት ተቋሞቹን የማስተዳደርና የመምራት ኃላፊነት የክልል መንግስታትና የግል ባለሀብቶች እንዲሆኑ በማድረግ የስራ ክፍፍል መፍጠር ያስፈልጋል። ለሞያ ትምህርት ተቋሞቹ የሚያስፈልጉ ፋሲሊቲዎችን በማሟላቱ ጥረት የፌዴራል መንግስትም ሊሳተፍበት ይገባል። እነዚህ የሞያ ስልጠና የሚሰጡ የትምህርት ተቋሞች እድሜያቸው ከ18 ዓመት በታች ሆነው ሌላ የትምህርት ዓይነት ያልተከታተሉ ወጣቶችንም እንዲያሰለጥኑና ለሥራ እንዲያዘጋጁ ማድረግ ይገባል።

ከዚህ በተጨማሪ የስራ ላይ ስልጠና የሚካሄድበትን አሰራር መዘርጋት ያስፈልጋል። እንደሰራው ባህሪና እንደሚፈለገው የስልጠና ዓይነት የአጭርና የረጅም ጊዜ ስልጠናዎች የሚሰጡበትን አቅጣጫ መከተል ይገባል። ለሚሰጠው ሥልጠና የሚያስፈልገው ወጪ ለኪስ ወይም ለሻይና ለትራንስፖርት የሚያገዝ መጠነኛ ብቻ እንዲሆን አድርጎ የመለማመጃ ስልጠና ማካሄድ፣ እንዲሁም ምን ዓይነት ትምህርት መሰጠት እንደሚገባውና ይኸም እንዴት ሊመዘን እንደሚችል በስልጠና ሕጉ መወሰን ያስፈልጋል። ይኸንን የሚወስነው የሚመለከተው የፌዴራል መስሪያ ቤት ሆኖ ለውሳኔው የመነሻ ሀሳብ ከንግድ ማህበራት፣ ከአሰሪዎችና ከሰራተኞች ማህበራት ማግኘት ይኖርበታል። የስራ ላይ ስልጠናው የኢንዱስትሪ፣ የእድገትና የንግድ ምክር ቤቶችን የመሳሰሉ የግል ቢዝነስ ተቋሞች በሚሰጡት የመመዘኛ ፈተና እንዲጠናቀቅ ማድረግ ያስፈልጋል። በፈተና ቦርዱ ውስጥ ከአሰሪዎች፣ ከሰራተኞች፣ ከሞያ ትምህርት ቤቶችና ከመምህራን ተወካዮች እንዲካተቱ ማድረግ የምዘናውን ትክክለኛነት ለማረጋገጥ አንድ ጠቃሚ መንገድ ነው።

በተቻለ መጠን ሁሉም የስራ ተቋሞች የሞያ ስልጠና አገልግሎት ለሠራተኞቻቸው የሚሟላበትን ሁኔታ ለመፍጠር ጥረት ማድረግ ይገባቸዋል። በተለይ ትላልቅ ተቋሞች የራሳቸው የስልጠና ወርክሾፕ ማደራጀት የሚችሉበትን አሰራር ማስፈን ይገባል።

በሌላ መልክ የሚሰጥ የሞያ ስልጠናም ሊኖር ይችላል። በአነስተኛ የወጪ ድጋፍ ከሚሰጡ የመለማመጃ ስልጠናዎች ከሞያ ትምህርት ቤቶች የተለዩ የሞያ ማሰልጠኛ ስርዓቶችን ዘርግቶ ጥቅም ላይ ማዋል ይገባል። ሙሉ ቀን ልዩ የሞያ ትምህርት የሚሰጡ ተቋሞች በመንግስትና በግል እንዲከፈቱ በማድረግ ለ1 ዓመትና እንደሁኔታው ከዚያም ለሚበልጥ ጊዜ እንዲያሰለጥኑ ማድረግ ይቻላል።

ልዩ የ2ኛ ደረጃ ትምህርት ቤቶችን በመንግስትና በግል እየቋቋሙና የመካከለኛ 2ኛ ደረጃ ያጠናቀቁትን ተማሪዎች በመቀበል ለሁለት ዓመታት እያስተማሩ ብቁ በማድረግ በኮሌጅ ደረጃ የሚሰጥ ከፍተኛ ትምህርት የሚከታተሉበትን መንገድ መከተል ይቻላል። በዚህም አለ በዚያ ዋናው ነገር የሀገሪቱ ወጣቶች የመማር እድል እንዲሰፋ ማድረግ፣ ሁሉም ወጣቶች የተወሰነ የሞያ ስልጠና ሊያገኙ የሚችሉበት ምቹ ሁኔታ እንዲፈጠር ማስቻልና ለተግባር ብቁ ዝግጅትና ችሎታ ያሟሉ ዜጎችን ማፍራት ነው። ይህ ዓላማ በሁሉም መስክ ኋላቀርነት ተብሎ በየዛት ድሃ ሀገር በቀላሉ የሚሳካ እንዳልሆነ ይታወቃል። በመንግስት ጥረት ብቻም የሚሟላ ሊሆን አይችልም። መንግስትን ጨምሮ የግል ባለሀብቶችንና ሁሉንም የትምህርትና የሰለጠነ የሰው ኃይል ጉዳዩ የሚያገባቸውን ወገኖች ሰፊ ጥረት የሚጠይቅ ነው። የአሁኑን ብቻ ሳይሆን የወደፊቱን የሀገሪቱን እድል የሚወስነው አንዱ ትልቅ ጉዳይ በትምህርትና በሞያ ስልጠና የሚደረገው ጥረት እንደመሆኑ ለዚህ ቁልፍ የመውደቅና የመነሳት ጉዳይ ልዩ ትኩረት ሰጥቶ መረባረብ ይገባል።

2.5.3 የከፍተኛ ትምህርት

በሀገራችን የከፍተኛ ትምህርት ልምድ ከግማሽ ምዕት ዓመት ብዙም የራቀ አይደለም። ስርጭቱም ከአዲስ አበባ ሌላ በጥቂት የክፍለ ሀገር ከተሞች አካባቢ ብቻ የተወሰነና የመቀበል አቅማቸውም እጅግ አነስተኛ ነው። በእነዚህ ዩኒቨርስቲዎች የሚሰጠው ትምህርት በአብዛኛው ሞያተኞችን የሚያፈራ ሳይሆን የንድፈ ሀሳብ እውቀት በማስጨበጥ ላይ ያተኮረ ሆኖ ቆይቷል። ስራ የምርምር ስራ የማይካሄድባቸውና የሚካሄዱ ጥቂት ምርምሮች ካሉም በሕዝቡ መሰረታዊ ችግሮች ላይ የሚያተኩሩ አይደሉም። ስለዚህ ኮሌጆችና ዩኒቨርስቲዎች ቁጥራቸው እንዲጨምር፣ ስርጭታቸው ፍትሃዊ በሆነ መንገድ እንዲሰፋ፣ የመቀበል አቅማቸው እያደገ እንዲሄድ፣ ሀገሪቱ በምትፈልገው መስክ ሞያተኛን ማፍራት እንዲችሉና በሀገሪቱ መሰረታዊ ፍላጎቶች ላይ የተመሰረቱ ችግር ፈቺ ምርምሮችን እንዲያካሂዱ በሚያስችል አቅጣጫ መገንባት ያስፈልጋል። እስካሁን ድረስ የተወሰኑ የኃይማኖት ተቋሞችና የግል ባለሀብቶች ከሚያስተዳድሯቸው ጥቂት የከፍተኛ ትምህርት ተቋሞች በስተቀር ዋና ዋናዎቹ ኮሌጆችና ዩኒቨርስቲዎች የመንግስት ናቸው። በዚህም ምክንያት መንግስት በከፍተኛ ትምህርት ተቋሞች ላይ ያለው ተፅዕኖ ገደብ የለሽ ነው። በበጀት ተፅዕኖ ያደርግባቸዋል። የራሱን የፖለቲካ ካድሬዎችና ደጋፊዎች በከፍተኛ ትምህርት ተቋሞች አመራር ላይ እየሾመ ያስቀምጣል። ፖሊሲውን የማይከተሉ ናቸው ብሎ ያሰባቸውን መምህራንና ሰራተኞች በፈለገው ጊዜ ከስራ ያሰናብታቸዋል። ነፃ የሞያ ማህበር እንዳያደራጁ የተለያዩ መሰናክሎችን

እየፈጠረ የመደራጀት መብታቸውን ይገድባል። የከፍተኛ ትምህርት ተቋም ተማሪዎች በነፃነት እንዳይደራጁ፣ ሀሳባቸውን እንዳይገልፁ፣ የአካዳሚክና የመብት ጥያቄዎችን እንዳያነሱ በመሳሪያ ኃይል ያፍናል። በጥበቃና በልዩ ልዩ ሰብብ የመንግስት ሰላዮችንና የገዥው ፓርቲ አባላትን እየመደበ በከፍተኛ ትምህርት ተቋም ማህበረሰቡ ላይ ከፍተኛ ክትትል ያደርጋል። በአጭሩ የአስተዳደርና የአካዳሚክ ነፃነት አሳጥቷቸዋል።

ስለዚህ እስካሁን የነበረውን አመቺ ያልሆነ የስራ ሁኔታና የመንግስትን ጣልቃ ገብነት ማስቀረት በከፍተኛ ትምህርት ተቋማት ረገድ መወሰድ ከሚገባቸው ተግባሮች መካከል የመጀመሪያው መሆን ይኖርበታል። የፌዴራል መንግስት የከፍተኛ ትምህርት ተቋሞች የሚመሩባቸውን አጠቃላይ መርሆዎችና ሕጋዊ ስርዓቶች ተፈጻሚነት ከመከታተል በስተቀር በእለት ከዕለት አስተዳደራዊና የመማር ማስተማር ጉዳያቸው ውስጥ ጣልቃ የሚገባበት ሁኔታ መቅረት አለበት። ለምርምር፣ ለግንባታና ማስፋፊያ ስራ የሚውል ፋይናንስ በመመደብ ከፍተኛ ሚና መጫወት የሚገባው ቢሆንም ይኸንን ሽፋን በማድረግ የአስራር ነፃነታቸውን ጨርሶ እስከመቀማት የሚደርስ ተፅዕኖ የሚያደርግበት ሁኔታ መለወጥ አለበት። የከፍተኛ ትምህርት ተቋሞች ራሳቸውን የማስተዳደር ነፃነት ሊኖራቸው ይገባል። በየትኛውም የዲሞክራሲ ስርዓት ውስጥ እንደሚገኙ ነፃ የከፍተኛ ትምህርት ተቋሞች የሀገራችን ኮሌጆችና ዩኒቨርሲቲዎች የራሳቸውን ቻርተር በራሳቸው ውሳኔ አዘጋጅተው መመራት አለባቸው። ቻርተሩ የሀገሪቱን ሕገመንግስት መሰረት አድርጎ መዘጋጀት ያለበት መሆኑ እንደተጠበቀ ሆኖ የተቋሞቹን አስተዳደራዊና አካዳሚካዊ ነፃነት የሚያረጋግጥ መሆን ይገባል። የራሳቸውን መሪዎች ዲሞክራሲያዊ በሆነ መንገድና የብቃት መመዘኛዎችን መሰረት ባደረገ ሁኔታ የመምረጥ ነፃነት ሊኖራቸው ይገባል። ተማሪዎችም የመደራጀት፣ ሀሳባቸውን የመግለጽ፣ የአካዳሚክና የመብት ጥያቄዎችን የማቅረብ ነፃነታቸውን በሚያረጋግጥ መንገድ የራሳቸውን ደንብ ማውጣትና መሪዎቻቸውን በዲሞክራሲያዊ አግባብ የመምረጥ ሙሉ ነፃነት ሊኖራቸው ይገባል። የመፅሔት፣ የሬዲዮና የጋዜጣ ስርጭት ስራ በነጻነት ማካሄድ የሚያስችል መብት ሊከበርላቸው ይገባል። የአካዳሚክ ስታፍ አባላት ብቻ ሳይሆኑ በተቋሞቹ ውስጥ የተመደቡ ሌሎች ሰራተኞችም መብታቸው እንዲጠበቅላቸውና በአንድ ከፍተኛ ትምህርት ተቋም ውስጥ የሚሰሩ ሰራተኛ የሚጠበቁበትን ከፍተኛ ኃላፊነት ለመወጣት የሚያስችል ምቹ ሁኔታ እንዲፈጠሩላቸው ያስፈልጋል። በአጠቃላይ የከፍተኛ ትምህርት ተቋም ማህበረሰቦች የራሳቸውን ጉዳይ በራሳቸው እንዲሰሩ የሚያስችል አስተዳደራዊና አካዳሚያዊ ነፃነት ሊኖራቸው ይገባል።

የሀገሪቱ ከፍተኛ ትምህርት ተቋሞች በገበያው ውስጥ ባለው የሰው ኃይል ፍላጎትና በመጪው ጊዜ ትንበያ ላይ የተመሰረተ ስልጠና መስጠት በሚያስችል መንገድ የስራ ክፍፍል ሊኖራቸው ይገባል። የተወሰኑት በምርምርና በድህረ ምረቃ ፕሮግራም ቢያተኩሩ ሌሎቹ በዲፕሎማና በመጀመሪያ ደረጃ የሚመረቁ ተማሪዎችን በማውጣት ላይ የበለጠ ሊያተኩሩ ይችላሉ። የተወሰኑት በማህበራዊ ዘርፍ ብቁ ሞያተኞችን ለማፍራት ከፍተኛ ትኩረት ቢሰጡ ሌሎች ደግሞ በተፈጥሮ ሳይንስ ዘርፍ ሞያተኞችን በብቃት የማፍራት ስራ ላይ ይበልጥ ሊረባረቡ ይችላሉ። የተወሰኑት በእርሻ ሞያ ቢያተኩሩ ሌሎቹ በቴክኒክና በኢንጅነሪንግ ዘርፍ ይበልጥ ትኩረት ሊያደርጉ ይችላሉ። አንዳንዶቹ ደግሞ የተለያዩ የከፍተኛ ትምህርት ሞያዎችን አንድ ላይ በማቀናጀት አጠቃላይ በሆነ መንገድ ብቁ ሞያተኞችን ለማፍራት ይችላሉ። ሌሎች የርቀት፣ የተልዕኮና የተከታታይ ትምህርት ፕሮግራሞችን ከመደበኛ ስራቸው ጎን ለጎን ሊያካሂዱ ይችላሉ። የከፍተኛ ትምህርት በእንግሊዝኛ ቋንቋ መስጠት የሚገባው ሲሆን የሀገሪቱን ቋንቋዎች እንደ አንድ የሞያ መስክ ማጥናት ለሚፈልጉ ዜጎች በከፍተኛ ትምህርት ደረጃ እንዲማሩት ሁኔታዎችን ማመቻቸት ይገባል።

ተማሪዎች ማጥናት የሚፈልጉትን የሞያ መስክ ራሳቸው እንዲመርጡ መብት ሊኖራቸው ይገባል። አንዳንዶቹ የሞያ መስኮች የመግቢያ ፈተና የሚጠይቁ ቢሆኑም እንኳ የተማሪዎቹን ምርጫ በጠበቀ መንገድ ሊካሄዱ ይገባል። ተማሪዎች የሚፈልጉትን ሞያ ብቻ ሳይሆን መውሰድ የሚፈልጉትን ሌክቸር እስከመምረጥ መብት ሊኖራቸው ይገባል። የሀገሪቱ ዜጎች በከፍተኛ ድህነት ውስጥ ለረጅም ጊዜ የቆዩና አሁንም ከዚህ አሳዛኝ ሁኔታ ያልወጡ በመሆናቸው አብዛኞቹ ወላጆች ለልጆቻቸው የከፍተኛ ትምህርት ወጪ የሚሆን ገንዘብ የመክፈል አቅም የላቸውም። በመርህ ደረጃ የከፍተኛ ትምህርት ወጪን ተማሪዎች እንዲጋሩ ማድረግ ተገቢ ቢሆንም የሀገሪቱ የኢኮኖሚ ሁኔታና የዜጎች ድህነት እጅግ አሳዛኝ በሆነ ደረጃ በሚገኝበት በአሁኑ ጊዜ ይኸንን

ተግባራዊ ማድረግ ፍትሃዊ ሊሆን አይችልም። እየተበደሩ እንዲከፍሉ በሀገሪቱ ውስጥ የማበደር አቅም ያላቸው ተቋሞች በበቂ ሁኔታ የተገነቡበት ደረጃ ላይ አልተደረሰም። መንግስት የማበደሩን ኃላፊነት ብቻውን ይውሰድ እንዳይባል ራሱ በብድር ጫና የጎበጠና ወለዱን እንኳ ከፍሎ ለመጨረስ የሚችልበት እድል በአጠራጣሪ ሁኔታ ላይ የሚገኝ በመሆኑ የሀገሪቱን ችግር ከማብዛት በስተቀር ሌላ ትርፍ የማያስገኝ ነው። ምንክልባት የሕወሓት/ኢህአዴግ የንግድ ተቋሞች በአበዳሪነት እንሰራለን የሚል አቋም ሊይዙ ይችሉ ይሆናል። የገዥው ፓርቲ የንግድ ተቋሞች ለከፍተኛ ትምህርት ተማሪዎች ወጪ የአበዳሪነት ማና እንዲኖራቸው ከተደረገ የከፍተኛ ትምህርት ተቋሞቹ ከእነሰራተኞቻቸውና ከሚያፈሩት የተማሪ የሰው ኃይል ጋር ለአንድ ፖለቲካ ፓርቲ በሽያጭ እንደተዛወሩ የሚቆጠር ይሆናል። ይህ ከሆነ በሀገሪቱ ውስጥ ነፃ የከፍተኛ ትምህርት ተቋም የመኖሩ ተስፋና ብቁ ሞያተኛ የማፍራቱ ሀሳብ ሁሉ ያበቃለታል ማለት ነው። ሁሉም የከፍተኛ ትምህርት ተቋሞች ወደ ፖለቲካ ትምህርት ቤትነት፣ ሁሉም የከፍተኛ ትምህርት ተማሪዎች ወደ ፓርቲ ካድሬነት ይወርዳሉ ማለት ነው። ስለዚህ የወጪ መጋራት ጉዳይ አሁን ሊጀመር የማይችልና የማይገባው መሆኑ ሊታመንበት ያስፈልጋል።

የወጪ መጋራቱ አሰራር ተፈፃሚ መሆን የሚገባው የሀገሪቱ ኢኮኖሚ የማያቋርጥና አስተማማኝ የእድገት መስመር መያዙ ሲረጋገጥ፣ የሕዝቡም ድህነት ሲሻሻልና አስተማማኝ የኑሮ ዋስትና መፈጠር ሲጀምር ብቻ ነው። ይህ እስከሚሆን ጊዜ ድረስ መንግስት ከድሃው ሕብረተሰብ የሚሰበስበውን ቀረጥና ግብር ከሙስናና ከብክነት በፀዳ መልኩ በቁጠባ እየተጠቀመ፣ ከውጭ የሚገኘውን ብድርና እርዳታም እንደዚሁ በአግባቡ በስራ ላይ እያዋለ ለትምህርት ዘርፍ የሚመደበውን በጀት መሸፈን ይኖርበታል። ያለውን የፋይናንስ ሪሶርስ በቁጠባና በተገቢው መንገድ መጠቀም አንዱ ነገር ሆኖ የግብርና የታክስ መሰረቱን ማስፋትና የማስባሰብ ብቃትን የማሳደግ ጉዳይ የመንግስትን ገቢ የሚጨምር በመሆኑ ሊተኮርበት ያስፈልጋል። በዚህም መሰረት አሁን ባለው ተጨባጭ ሁኔታ የወጪ መጋራት አሰራርን ተግባራዊ ለማድረግ መሞከር ከተቅሙ ጉዳቱ ያመዘነ ነው። ከሁሉም በላይ የሀገሪቱን ዜጎች የመማር መብት የሚገድብ ውጤት ማስከተሉ የማይቀር ነው። የድሃ ልጆች ለመማር ያላቸውን ፍላጎት ተስፋ የሚገድል ነው። የከፍተኛ ትምህርት የጨረሱ ሰዎች ከትምህርት በኋላ የስራ እድል እንደሚያገኙ እርግጠኛ መሆን የሚያስችል የኢንቨስትሜንት ፍላጎትና የስራ እድል በሌለበት ሁኔታ ተማሪዎች ተበድረው ለመማር ድፍረቱ አይኖራቸውም። ስራ አግኝተው እንደሚከፍሉት እርግጠኛ የማይሆኑበትን የብድር እዳ እያሰላሰሉ የከፍተኛ ትምህርትን ጫና ለመቋቋም የሚያስችል ስነልቦናዊ መረጋጋት ያገኛሉ ተብሎ አይታሰብም። እንደዚህ ባለ ውጥረትና ጭንቀት በሰፊነት መንገድ ብቁ ሞያተኞችን አፍርቶ ማውጣት ቀላል ነገር አይደለም።

ስለዚህ የወጪ መጋራትን በአሁኑ ጊዜ መጀመር ከፈረሱ ጋራውን እንደማስቀደም የሚቆጠር ነው። በቅድሚያ ድህነትን በመቀነሱ ትግል አንድ ዓይነት ተስፋ የሚጣልበት ውጤት ለማስመዝገብ መረባረብ ይገባል። የሀገሪቱ ኢኮኖሚ ሁኔታ አስተማማኝ በሆነ የእድገት መስመር ውስጥ እንዲገባ ለማድረግ መረባረብ ያስፈልጋል። ለኢቨስትመንትና ለስራ እድል መስፋፋት የሚያመቻቹ የፖሊሲ እርምጃዎችን መውሰድና የሚጨበጥ ውጤት ለማስመዝገብ መስራት ይገባል። የሕዝቡ የኑሮ ሁኔታ መሻሻል እንዲያሳይ የሚረዱ መሰረታዊ ለውጦች በየዘርፉ መታየት አለባቸው። ይኸንን በብቃት አከናውኖ ወደወጪ መጋራት አሰራር መግባት አሳማኝና ተገቢ ነው። ወደፊት የከፍተኛ ትምህርት ተማሪዎች ለሚጠበቅባቸው የወጪ መጋራት ኃላፊነት የፋይናንስ ድጋፍ የሚሰጥ በሕግ የተቋቋመ ፈንድ ፈጥሮ ተግባራዊ ለማድረግ ከአሁኑ ጥናቶችና ቅድመ ዝግጅቶች ሊጀመሩ ይገባል። በዩኒቨርስቲዎችና ኮሌጆች ውስጥ የተማሪዎች ማህበራዊ ደህንነት ተቋሞች እንዲፈጠሩና ለተማሪዎች መኝታና ቀለብ ወጪ መሸፈኛ ድጋፍ የሚያደርጉበትን ሁኔታ በቅድሚያ መመስረት ያስፈልጋል። ተማሪዎች በትምህርት ቆይታ ጊዜያቸው ለሚደርስባቸው አደጋና የጤና ችግር ሽፋን የሚሰጡ የመድህን ዋስትና ፕሮግራሞችን በቅድሚያ ማዘጋጀት ይገባል።

ብዙ ዜጎች ከፍተኛ ትምህርት የመማር ፍላጎት እያሳዩ ነው። በስራ ውስጥ ያሉ አብዛኞቹ ዜጎች ከፍተኛ ትምህርት ተከታትለው ስራቸውን ማሻሻል ይፈልጋሉ። ስራ የሌላቸውም ስራ የማግኘት እድላቸውን ለማስፋት የከፍተኛ ትምህርት መከታተል ይፈልጋሉ። ጥቂቶች ደግሞ ጊዜያቸውን አልባሌ ቦታ ከማሳለፍ የከፍተኛ ትምህርት መከታተል ይፈልጋሉ። በእነዚህና በሌሎችም ምክንያቶች የከፍተኛ ትምህርት መከታተል የሚፈልጉ ዜጎችን ጥያቄ የሚያስተናግድ አደልት

ኢጅኬሽን ተግባራዊ ማድረግ ያስፈልጋል። ኮሌጆችና ዩኒቨርሲቲዎች ለዚህ ዓላማ መሳካት የተጠናከረ የተከታታይ ትምህርት ፕሮግራም ዘርግተው በስራ ላይ ማዋል ይገባቸዋል። ኮሌጆችና የዩኒቨርሲቲ ተቋሞች ባልተከፈቱባቸው የሀገሪቱ ክልሎች ንዑስ ማዕከላት እንዲቋቋሙና የተከታታይ ትምህርት ፕሮግራም ዘርግተው በስራ ላይ ማዋል ይገባቸዋል። ኮሌጆችና የዩኒቨርሲቲ ተቋሞች ባልተከፈቱባቸው የሀገሪቱ ክልሎች ንዑስ ማዕከላት ከፖለቲካና ከሃይማኖት ገለልተኛ በሆነ መንገድ ተደራጅተው እንዲሰሩ በማድረግ የአጭርና የረጅም ጊዜ ስልጠናዎችን ሊሰጡ ይገባል። እንደሁኔታው የሙሉ ጊዜ ወይም የትርፍ ጊዜ አስተማሪዎችን እየመደቡ በማሰራት በቋንቋ፣ በሕግ፣ በሂሳብ መዝገብ አያያዝ፣ በኮምፒዩተርና በሌሎችም የተፈጥሮ ማህበራዊ ዘርፎች የሰርተፊኬት፣ የዲፕሎማና የዲግሪ ፕሮግራሞችን ማካሄድ ይገባል። የሞያ ስልጣን የሚሰጡ ተቋሞችም በተመሳሳይ መንገድ እየሰሩ አገልግሎት የሚያቀርቡበትን ስርዓት መከተል ያስፈልጋል።

የምርምር ስራዎች የሚካሄዱ ልዩ ልዩ የምርምር ተቋሞችና ኢንዱስትሪዎች ሊኖሩ ቢችሉም ዩኒቨርሲቲዎች ከፍተኛውን ኃላፊነት መሸከም እንዳለባቸው የታወቀ ነው። የሀገሪቱ ከፍተኛ ትምህርት ከምርምር ጋር የተሳሰረ እንዲሆን ማድረግ መሰረታዊ ጉዳይ ነው። አንዳንዶቹ የምርምር ስራዎች በተለይ በተፈጥሮ ሳይንስ መስክ የሚካሄዱ በሚሆኑበት ጊዜ ትልቅ ፋሲሊቲና የቡድን ምርምርን ይጠይቃሉ። የፋይናንስ ፍላጎታቸውም ግዙፍ ሊሆን ይችላል። እንዲህ ዓይነቶቹን ትላልቅ የምርምር ስራዎች የመንግስት ፈንድ በሚያገኙ ሌሎች ተቋሞች ማድረግ ይመረጣል። ዩኒቨርሲቲዎች በመሰረታዊ ምርምር ላይ ሰፊ ያለ ትኩረት እንዲሰጡ በማድረግ ከተግባርና ከልማት ጋር የተያያዙ ምርምሮችን ለሚሰሩ ተቋሞችና ለኢንዱስትሪ ላቦራቶሪዎች እንደ አጋዥ ሆነው የሚሰለፉበትን አሰራር መከተል ተመራማሪዎችንና ለምርምር የሚወጣውን ሪሶርስና የምርምሩን ግኝት በተቀናጀ መንገድ ለመጠቀም ያስችላል። ለምሳሌ ኢንሳይክሎፒዲያ ማዘጋጀት በዩኒቨርሲቲ ተመራማሪዎች የሚካሄድ ቢሆን አካባቢን የሚመለከት ምርምር ደግሞ በአካባቢ ጥበቃ ምርምር ማዕከል ሊካሄድ ይችላል። ነገር ግን በሁለቱም ስራዎች የሚካሄዱ ምርምሮች የሁለቱንም ወገን ትብብርና ግንኙነት የሚጠይቅ ነው። ስለሆነም በዩኒቨርሲቲና በሌሎች ተቋሞች መካከል ጠንካራ ቅንጅታዊ ስራ እንዲኖር ከተደረገ በሀገሪቱ ውስጥ በሁሉም የምርምር ተቋሞች የሚካሄዱ ስራዎች ችግር ፈቺና የሀገሪቱን ፍላጎት የሚያሟሉ እንዲሆኑ ምቹ ሁኔታ ይፈጠራል። ብዙዎቹ በመንግስትና በግል ተቋሞች የሚካሄዱ ስራዎች በቅድሚያ ሳይንሳዊ ምርምር እንዲካሄዱባቸውና የተመራማሪዎችን ምክር በማግኘት እንዲሰሩ የሚያስፈልግበት ደረጃ ላይ ተደርሷል። ስለዚህ በምርምር ተቋሞች መካከል ብቻ ሳይሆን በምርምር ተቋሞች፣ በመንግስትና በልማት ድርጅቶች መካከልም ጠንካራ ትስስር እንዲኖር በማድረግ መስራት ይገባል።

በሀገሪቱ ውስጥ የሚካሄደው ምርምር ችግር ፈቺ እንዲሆን ከተፈለገ ግልፅ የምርምር ፖሊሲ መኖር አለበት። ይህ ፖሊሲ የምርምር ነፃነትን የሚያረጋግጥ እንዲሆን ያስፈልጋል። በሀገሪቱ ፌዴራላዊ አወቃቀር መሰረት በምርምር ተቋሞች መካከል የስራ ክፍፍል በሚኖርበት አቅጣጫ የተቃኘ ፖሊሲ መሆን አለበት። በመጀመሪያ ደረጃ መሰረታዊ በሆነ የምርምር ስራ ረገድ ምን ዓይነት ምርምር መካሄድ እንዳለበት የመወሰንና ውጤቱንም የመገምገም ኃላፊነት ለምርምር ተቋሞቹ መተው ያለበት ነው። በተግባራዊና የልማት ምርምር መስኮች ደግሞ የምርምር ፕሮጀክቶችን በመምረጥና ውጤታቸውንም በመገምገም ረገድ መንግስት፣ የግል ኩባንያዎች፣ መንግስታዊ ያልሆኑ ማህበራትና ድርጅቶች ሰፊ ተሳትፎ ሊኖራቸው ይገባል። በተለይም መንግስት በግል ኩባንያ ለማሰራት ወጪያቸው ከባድ የሆኑ የምርምር ፕሮጀክቶችን በፋይናንስ መደገፍ ይገባቸዋል። ምርምሩን ለሚሰሩ ተቋሞች ደግሞ የታክስ ቅናሽ በማድረግ ወይም እርዳታና ድጋፍ በማድረግ ማሰራታቸው ሊሰጥ ይችላል።

2.5.4 ስኮላርሽፕና የተልዕኮ ትምህርት

የስኮላርሽፕ አገልግሎት መኖር ለከፍተኛ ትምህርት አንድ ጠቃሚ ቁምነገር ነው። ከሌሎች የውጭ ሀገር ከፍተኛ ትምህርት ተቋሞች ጋር ወዳጅነት መመስረትና ኢትዮጵያዊያን የስኮላርሽፕ ተጠቃሚ እንዲሆኑ ማስቻል ይገባል። የስኮላርሽፕ ዓላማ ለሀገሪቱ የሚያስፈልጉትን ብቁ ሞያተኞች ማስገኘት እንደመሆኑ አሰራሩ ይኸንኑ ዓላማ ለማሳካት በሚያስችል ግልፅነት መመራት

ይገባል። የስኮላርሽፕ እድል ዜጎች በእኩልነት የሚያገኙት እንጂ የመንግስት ስልጣን የያዙ ፓርቲዎች ለአባሎቻቸውና ለደጋፊዎቻቸው ውለታ መክፈያ መሆን አይገባውም። በአሁኑ ጊዜ የስኮላርሽፕ እድል ለማግኘት የገዥው ፓርቲ አባል መሆን እንደቅድመ ሁኔታ የሚታይበት አሰራር በሚገባ ሰፍኗል። የአጭርና የረጅም ጊዜ የውጭ ስልጠና የሚያገኙ ሰዎች መመዘኛ አካዳማዊ መሆኑ እየቀረ በፖለቲካ ወገንተኝነት እየተተካ ነው። አውሮፓ፣ አሜሪካ፣ ኤሽያ፣ አውስትራሊያ ወዘተ. ሂደው የሚማሩት የገዥው ፓርቲ ታማኞች ብቻ የሆኑበት ሁኔታ በግልፅ ይታያል።

ሌላው ቀርቶ ከውጭ ሀገር በእርዳታና በብድር የሚገኝ የተልዕኮ ትምህርት ለመከታተል የሚችሉት የገዥው ፓርቲ መሪ ካድሬዎች ብቻ ናቸው። ከአፕን ዩኒቨርሲቲ ጋር መንግስት በፈጠረው የተልዕኮ ትምህርት ግንኙነት ዋናዎቹ ተጠቃሚዎች የገዥው ፓርቲ ግንባር ቀደም ካድሬዎችና አባላት ናቸው። 10ኛ ክፍል እንኳ በወጡ ያላጠናቀቁ ካድሬዎች የማስትሬት ፕሮግራም እንዲከታተሉና ማስረጃ እያገኙ ትላልቅ ሹመት እንደሚሰጣቸው የሚታወቅ ነው። ከአፕን ዩኒቨርሲቲ ጋር የተደረገው ስምምነትም ሆነ ከሌሎች ጋር የሚካሄደው የስኮላርሽፕ ግንኙነት በኢትዮጵያ ስም በተገኘ ብድርና እርዳታ ላይ የተመሰረተ ነው። በሀገር ስም በሚገኝ እርዳታና ብድር የአንድን ፓርቲ ካድሬዎች ብቻ ተጠቃሚ ማድረግ ፍትሃዊነት የሳደለው ብቻ ሳይሆን የለየለት ወንጀል ነው።

ስለዚህ የስኮላርሽፕና የተልዕኮ ትምህርት እድሎች ለሁሉም ዜጎች በእኩል ደረጃ መሰጠት ይገባቸዋል። መመዘኛውም አካዳማዊ ብቃትና የሀገሪቱ የሞያተኛ ፍላጎት ሆኖ አሰራሩ ደግሞ ግልጽነትና ተጠያቂነትን መሰረት ያደረገ ሕጋዊ ስርዓት መዘርጋት አለበት። ይኸንን ተግባር በኃላፊነት የሚመራ፣ ነፃ አደረጃጀትና አሰራር ያለው ተጠሪነቱም ለፌዴራል ፓርላማ የሆነ አንድ የውጭ ሀገር ስኮላርሽፕና ተልዕኮ ትምህርት ኤጀንሲ መቋቋም ይኖርበታል።

2.5.5 ማጠቃለያ

ከማንኛውም ፖሊሲ ሊቀረፀለት ከሚያስፈልገው ሀገራዊ ጉዳይ በላይ ትምህርት ከፍተኛ ጥንቃቄ የሚጠይቅ ነው። የትምህርት ፖሊሲ ጉዳይ በበቂ ጥናትና ሳይንሳዊ በሆነ መንገድ መቀረፅ ያለበት ስለሆነ በፖሊሲ አወጣጥ እረገድ ከፖለቲከኞች ይልቅ የባለሙያዎች ድርሻ ከፍተኛ መሆን አለበት። በተለይም ጉዳዩን በዋናነት ሊያስፈልገው የሚችሉትና የሚገባቸው መምህራን በትምህርት ፖሊሲ አወጣጥ ላይ የሚኖራቸው ተሳትፎ ከፍተኛ መሆን ብቻ ሳይሆን በፖሊሲው ላይ አንፃራዊ የሆነ የተሟላ እምነት እንዲኖራቸው ያስፈልጋል።

ሌላው በትምህርት ፖሊሲ አወጣጥ ላይ ትልቅ ግምት ሊሰጠው የሚገባው ቁምነገር ለሀገሪቱ ወቅታዊ ማህበራዊና ኢኮኖሚያዊ ሁኔታ ትኩረት የመስጠት ጉዳይ ነው። በአውሮፓና በአሜሪካ ተሞክሮ ውጤት ያመጣን አንድ ፖሊሲ ለመከረጅ ሲፈለግ በቅድሚያ ሀገሪቱ ከሌሎቹ አገሮች ጋር በንፅፅር ያለችበት ኢኮኖሚያዊና ማህበራዊ ሁኔታ ግምት ውስጥ ገብቶ በበቂ ሁኔታ መጠናት አለበት። ፖሊሲው በወረቀት ላይ ሊቀመጥ መቻሉ ብቻ ሳይሆን የአፈፃፀሙና የአገማገሙ ሂደት በቅድሚያ ከነባራዊ ሁኔታ ጋር የሚጣጣም መሆኑ መረጋገጥ አለበት። ከዚህ በተጨማሪ ትምህርት ከብሔራዊ ደረጃ አልፎ ዜጎችን በአለም አቀፍ ደረጃ ለማግባባትና ለማስተሳሰር የሚያስችል ባህሪ ያለው በመሆኑ በተቻለ መጠን የትምህርት ስርዓት በብሔራዊ ደረጃ (Uniformity) የተማከለ አሰራርን እንዲከተልና ተመሳሳይነት ያለው እንዲሆን ማድረግ ጠቃሚ ይሆናል።

3. ጤና

3.1 አጠቃላይ ሁኔታ

በአገራችን የጤና ይዘታ እጅግ ደካማ ነው። ኢትዮጵያ በሽታ የተንሰራፋባት አገር ናት። የበርካታ ሕፃናት መሞትና ሰዎች በሕይወት የሚቆዩበት የዕድሜ መጠን ማነስ አገራዊ የጤና ይዘታ ዝቅተኝነትን ያመለክታሉ። የሕክምና መስጫ ተቋማትና የሕክምና አገልግሎት የሚገኙት እጅግ በዝቅተኛ ደረጃ ላይ ነው። ሕዝቡም ስለ ጤና እንክብካቤና ጥንቃቄ ያለው ግንዛቤ ዝቅተኛ ነው።

በኢትዮጵያ ካሉት የጤና ችግሮች ብዙዎቹ ለመከላከል የሚቻሉ ተላላፊ በሽታዎችና ከአመጋገብ ጉድለት ጋር የተያያዙ በሽታዎች ናቸው። የሕዝቡ ኢኮኖሚያዊ አቅም ዝቅተኝነት፣ ንጽሕና የሌላቸው አካባቢያዊ ሁኔታዎች፣ የጤና አገልግሎት ሽፋን ዝቅተኝነት እና የሌሎች ማኅበራዊ አገልግሎቶች አለመሟላት የአገራችንን የጤና ገጽታ የሞት ጥላ ያንዣበቡት አድርጎታል።

በበሽታ ከሚሞቱ ሰዎች መካከል ሦስት አራተኛ የሚሆኑት በ10 በሽታዎች በአንዱ ወይም በጥምር በመያዝ ነው። እነዚህም፣ 17 በመቶዎቹ በወሊድ ምክኒያት የሚሞቱ እናቶች፣ 14 በመቶዎቹ በሳምባና በመተንፈሻ አካላት መመረዝ፣ 14 በመቶዎቹ በወባ በሽታ፣ 8 በመቶዎቹ በተመጣጠነ የምግብ እጥረት የሚሞቱ ዕድሜያቸው ከአምስት ዓመት በታች የሚሆናቸው ሕፃናት፣ 8 በመቶዎቹ በተቅማጥ በሽታ፣ 7 በመቶዎቹ በኤድስ፣ እንዲሁም 5 በመቶዎቹ በሳምባ ነቀርሳ እንደሆነ ይገመታል። በአገራችን ውስጥ ያለው የጤና ችግር በከፊል ከሥርዓተ ምግብ (ጉወትሪሽን) ይዞታ ዝቅተኝነት ጋር የተያያዘ ነው።

ልዩ ልዩ ጥናቶች እንደሚመለከቱት ኢትዮጵያ በዓለም ካሉ ከፍተኛ የአመጋገብ ጉድለት ከሚታይባቸው አገሮች አንዷ ናት። የንጥረ ምግብ እጥረት በከፍተኛ ደረጃ ተንሰራፍቷል። ከአምስት ዓመት በታች እድሜ ካላቸው ሕፃናት መካከል ግማሾቹ የተመጣጠነ ምግብ አያገኙም። ሁለት ሦስተኛ የሚሆኑት ሕፃናት ደግሞ እድገታቸው ስንኩል ነው። አሥር በመቶ የሚሆኑት ደግሞ የከሰና የቀጨጨፍ ናቸው። በተመጣጠነ ምግብ እጥረትና በሌሎች የጤና ችግሮች የተጎዱ ሕፃናትን በአካል አቅመ ደካማና ምርታማነታቸውም ዝቅተኛ ነው። በአእምሮ ፈዛዛና ዝቅተኛ የማሰብ ችሎታ ያላቸው በማድረግ ለእድሜ ልክ ችግርም ይዳርጋቸዋል።

በኢትዮጵያ ውስጥ አብዛኛው ሕዝብ የመጠጥ ውሃ የሚያገኘው ከወንዞችና ከሐይቆች ነው። በገጠር የሚኖረው አብዛኛው ለመጠጥ፣ ለማብሰያና ለንፅሕና የሚጠቀምበትን ውሃ የሚያገኘው ከነዚህ የውሃ አካሎች ነው። ከወንዞችና ከሐይቆች የሚገኘው ውሃ አብዛኛውን ጊዜ የሚያስተማምን ባለመሆኑ ለሰዎች የጤና መታወክ ዋና ምክንያት ነው። ስለዚህም ወባን፣ ተቅማጥን የመሳሰሉት ውሃ-ወለድ በሽታዎች ዋና ዋና የጤና ችግሮች ሆነዋል።

ጤናን ለሕዝብ ለማዳረስ ትኩረት የሚያስፈልገው ጉዳይ በሽታን መከላከል ነው። በኢንፎርሜሽን ልውውጥና በትምህርት አማካኝነት ሕዝቡ ስለ ጤና ያለውን ግንዛቤ ማሳደግ አስፈላጊ ነው። ትኩረት መስጠት ከሚገባቸው ነገሮችም ውስጥ ተላላፊ በሽታዎችንና ወረርሽኝን፣ ከተመጣጠነ ምግብ እጥረትና ንፅሕና ከጎደለው አኗኗር የሚመጡ በሽታዎችን መቆጣጠር ነው።

እስከአሁን ባለው ተጨባጭ ሁኔታ በሀገራችን ውስጥ ዋነኛው የጤና አገልግሎት ሰጪ አካል መንግሥት ነው። ይሁን እንጂ በጤናው ዘርፍ በቂ በጀት ባለመመደቡ የጤና አገልግሎት ተሽመድምዷል። የጤና አገልግሎት መስጫ ተቋማት ብዛት፣ መልክዓ ምድራዊ ሥርጭትና የሚሰጡት አገልግሎት ስብጥር ብቃት የለውም። በዘርፉ የተሠማሩት ባለሙያዎች ቁጥራቸው ጥቂት ናቸው። በኢትዮጵያ ያለው የጤና አገልግሎት ስብጥር ከጠቅላላው ሕዝብ ከግማሽ ያነሱትን ብቻ ነው ሊያገለግል የሚችለው። የጤና ማዕከሎችና የጤና ጣቢያዎች ቁጥር አንድ ላይ ሆኖና የሕዝብ ብዛት ምጥነት፣ አንድ የጤና አገልግሎት ድርጅት ለ22 ሺህ ሕዝብ ገደማ ነው።

3.2 አገልግሎት ሁኔታ

በሕፃናትና የእናቶች ሞት፣ በተላላፊ በሽታዎችና በምግብ እጥረት አማካይነት በሕይወት የመኖር እድሜ በመሳሰሉት ተቀባይነት ባገኙ የጤና መለኪያዎች መሠረት ኢትዮጵያ በዓለም ዝቅተኛ ሥፍራ ላይ ከሚገኙት አገሮች መካከል ትመደባለች። በ1992 ዓ.ም የነበረውን የኢትዮጵያንና የተመረጡ የአፍሪቃና የእስያ አገሮችን ሁኔታዎች በንጽጽር ማየት በጤናው ዘርፍ ከምን ደረጃ ላይ እንደምንገኝ ለመገንዘብ ይረዳል።

በጤና አገልግሎት በኩል ያለውን ሁኔታ ብንመለከት፣ በአገራችን አንድ ሐኪም ለ35 ሺህ ሰዎች እንዲሁም አንድ የሆስፒታል አልጋ ለ4140 ሰዎች ይደርሳል። የሐኪሞች ስርጭት ከጠቀላላው የሐኪሞች ቁጥር ከ50 ከመቶ በላይ የሚሆኑት ተመደበው የሚሰሩት በአዲስ አበባ ከተማ ነው። በአንፃሩ ግን በኬኒያ አንድ ሐኪም ለ27 ሺህ ሰዎች እንዲሁም አንድ የሆስፒታል አልጋ ለ602

ሰዎች ይደርሳል። በሱዳን ደግሞ አንድ ሐኪም ለ9540 ሰዎችና አንድ የሆስፒታል አልጋ ለ919 ሰዎች ይደርሳል። እንዲሁም በግብጽ አንድ ሐኪም ለ1573 ሰዎች እንዲሁም አንድ የሆስፒታል አልጋ ለ476 ሰዎች ይደርሳል።

የጎረቤት ውሃ አቅርቦትን ብንመለከት፤ ከኢትዮጵያ ሕዝብ 22 ከመቶው ብቻ ጎረቤት የመጠጥ ውሃ የሚያገኝ ሲሆን ከዚህ ውስጥ ከከተማው ሕዝብ 77 ከመቶው ከገጠሩ ሕዝብ ደግሞ 13 በመቶው ብቻ ነው። በአንጻሩ ደግሞ ከኬንያ ሕዝብ ጎረቤት የመጠጥ ውሃ የሚያገኘው ሕዝብ 40 ከመቶው ሲሆን ከዚህ ውስጥ ከከተማው ሕዝብ 89 ከመቶው ከገጠሩ ሕዝብ ደግሞ 25 በመቶው ነው። በሱዳን ደግሞ ከጠቅላላው ሕዝብ 67 ከመቶው ጎረቤት ውሃ ሲያገኝ ከዚህ ውስጥ ከከተማው ሕዝብ 86 ከመቶው ከገጠሩ ሕዝብ ደግሞ 60 በመቶው ነው። እንዲሁም በግብጽ ከጠቅላላው ሕዝብ 94 ከመቶው ጎረቤት ውሃ ሲያገኝ ከዚህ ውስጥ ከከተማው ሕዝብ 97 ከመቶው ከገጠሩ ሕዝብ ደግሞ 91 በመቶው ነው። ከጠቅላላው የአፍሪቃ ሕዝብ 56 ከመቶው ጎረቤት ውሃ ሲያገኝ ከዚህ ውስጥ ከከተማው ሕዝብ 86 ከመቶው ከገጠሩ ሕዝብ ደግሞ 43 በመቶው ነው።

በሌላ በኩል ደግሞ የመፀዳጃ አገልግሎትን ብንመለከት፤ ከኢትዮጵያ ሕዝብ 15 ከመቶው ብቻ የመፀዳጃ አገልግሎት ያለው ሲሆን ከዚህ ውስጥ ከከተማው ሕዝብ 58 ከመቶው ከገጠሩ ሕዝብ ደግሞ 6 በመቶው ብቻ ነው። በአንጻሩ ደግሞ ከኬንያ ሕዝብ የመፀዳጃ አገልግሎት ያለው ሕዝብ 86 ከመቶው ሲሆን ከዚህ ውስጥ ከከተማው ሕዝብ 96 ከመቶው ከገጠሩ ሕዝብ ደግሞ 81 በመቶው ነው። በሱዳን ደግሞ ከጠቅላላው ሕዝብ 62 ከመቶው የመፀዳጃ አገልግሎት ሲኖረው ከዚህ ውስጥ ከከተማው ሕዝብ 87 ከመቶው ከገጠሩ ሕዝብ ደግሞ 48 በመቶው ነው። እንዲሁም በግብጽ ከጠቅላላው ሕዝብ 94 ከመቶው የመፀዳጃ አገልግሎት ሲኖረው ከዚህ ውስጥ ከከተማው ሕዝብ 98 ከመቶው ከገጠሩ ሕዝብ ደግሞ 91 በመቶው ነው። ከጠቅላላው የአፍሪቃ ሕዝብ 60 ከመቶው የመፀዳጃ አገልግሎት ሲኖረው ከዚህ ውስጥ ከከተማው ሕዝብ 85 ከመቶው ከገጠሩ ሕዝብ ደግሞ 45 በመቶው ነው።

በአገራችን ከሚወለዱት ሕፃናት ውስጥ 11 ከመቶዎቹ አንድ ዓመት ሳይሞላቸው ይሞታሉ። በዚህ ወቅት የነበረው የሕፃናት ሞት ከነያ 7 ከመቶ፣ ሱዳን 7 ከመቶና፣ ግብጽ 5 ከመቶ ነው። እንደዚሁም ከ35 ዓመታት በፊት የሕፃናት ሞት በሲንጋፖር 6 በመቶ፣ በሆንግ ኮንግ 3 በመቶ፣ በኮሪያ 6 በመቶ፣ በፊሊፒንስ 7 በመቶ፣ በማሌዥያ 6 በመቶ፣ በታይላንድ 9 በመቶና በኢንዶኔዢያ 13 በመቶ ነበር።

በኢትዮጵያ የአንድ ሰው አማካይ እድሜም 43 ዓመት ብቻ ሲሆን በኬንያ 51 ዓመት፣ በሱዳን 55 ዓመት፣ በግብጽ 67 ዓመት ሲሆን፣ የአፍሪቃ አማካይ ደግሞ 54 ዓመት ነው። እንደዚሁም ከ35 ዓመታት በፊት አማካይ እድሜ በሲንጋፖር 66 ዓመት፣ በሆንግ ኮንግ 68 ዓመት፣ በኮሪያ 57 ዓመት፣ በፊሊፒንስ 56 ዓመት፣ በማሌዥያ 58 ዓመት፣ በታይላንድ 56 ዓመትና በኢንዶኔዢያ 44 ዓመት ነበር።

3.3 የግሉ ዘርፍ

በጤናው ዘርፍ የግል ባለሀብቶች ተሳትፎ በተለይም በአድስ አበባ ከተማና በአንዳንድ ሌሎች ከተሞች እያደገ መጥቷል። የግሉ ዘርፍ እንቅስቃሴ በክሊኒኮችና በሆስፒታሎች አማካኝነት ሕክምና በመስጠትና መድኃኒቶች ከማቅረብ ጋር የተያያዘ ነው። በጤናው ዘርፍ ካሉት ልዩ ልዩ አገልግሎቶች ውስጥ የግል ዘርፍ ተሳትፎ ጎልቶ የሚታየው የመድኃኒት አገልግሎት ዘርፍ ነው። ይኸውም መድኃኒት ማምረትን፣ ማስመጣትንና ማከፋፈልን ያካትታል።

በአገራችን ካሉት ፋርማሲዎች ሁለት ሦስተኛዎቹና ከመድኃኒት መደብሮችና መድኃኒት ቤቶች 90 በመቶዎቹ የግል ባለሀብቶች ንብረቶችና በአገርሱም የሚተዳደሩ ናቸው። በተጨማሪም በአዲስ አበባ ውስጥ ወደ 30 የሚጠጉ መድኃኒት አስመጪዎች ወይም ጅምላ ሻጭዎች ይገኛሉ።

በግል ይዞታነቱ በግልጽ የሚታወቀው ባሕላዊ መድኃኒት በጤናው ዘርፍ ከፍተኛ ሚና ይጫወታል። ባሕላዊ ሕክምና፣ የባሕል ወጪዎችን እንዲሁም ሕዝቡ ራሱ ከልዩ ልዩ እጭቶች የሚቀመመውን መድኃኒት፣ ሃይማኖታዊ ተቋማትና ሥነ ሥርዓቶችን ጨምሮ በአገራችን የጤና አገልግሎት ውስጥ ትልቅ ድርሻ አለው።

3.4 ጤናና እድገት

ጤንነት ማለትም የአካል፣ የአእምሮና የማኅበራዊ ደህንነት፣ ደስተኛ ኑሮ ለመኖርና ከፍተኛ ምርታማነትን ለመቀዳጀት አስፈላጊ መሆኑን በመገንዘብ ተጨባጭ ግቦች ሊተለሙ ይገባል። ከእነዚህ ግቦች ለመድረስ የአገር ውስጥና የውጭ ድጋፎችን በሠፊው ለመጠቀም አግባብ ያላቸው ዘዴዎችና አቅጣጫዎች መከተል ይገባል። በተለይም የሕዝብ ንቁ ተሳትፎና የራስ አቅምን ማጎልበት ቁልፍ ሚና ስለሚጫወቱ እነዚህ ባህሎች እንዲስፋፉና እንዲዳብሩ የማኅበራዊና ፖለቲካዊ ሁኔታዎችን ማመቻቸት አስፈላጊ ነው።

ተገቢ የጤና ፖሊሲ የሕዝብ እድገትን፣ የምግብ አቅርቦትን፣ ተስማሚ የኑሮ ሁኔታዎችንና ሌሎችም ለጤና መሻሻል በጣም አስፈላጊ የሆኑ ጉዳዮችን ከሚመለከቱ ፖሊሲዎች ተነጥሎ የሚታይ አይደለም። በአጠቃላይ የጤና አገልግሎት ዕድገት ለሰብአዊነት ብቻ ሳይሆን ለኢኮኖሚና ማኅበራዊ ልማት አስፈላጊ ከሆኑ ጥቅል ግብዓቶች አንዱ አካል ሆኖ መታየት አለበት። እንዲሁም ለሕዝብ ፍትሕና እኩልነት መጠበቂያ መሣሪያ ሊሆን ይችላል።

ከጤና አገልግሎት በተጨማሪ፣ በጤና ይዘታ ላይ ተፅእኖ የሚያሳድሩ ሌሎች ችግሮች አሉ። ጤናን በተመለከተ የአንደኛ ደረጃ ትምህርት አሰጣጥ አሳሳቢ ሲሆን፣ የንፁሕ ውሃ አቅርቦት አለመኖር ሌላው ነው። የትምህርቱ ዘርፍ መጠናከር በረጅም ጊዜ ውስጥ የጤንነት ይዘታን በማሳደግ ረገድ የጤና እንክብካቤን ያህል አስፈላጊ ነው። በትራንስፖርትና በጤና መካከልም ግንኙነት አለ። የመንገዶች መገንባት የጤና አገልግሎት አሰጣጥን ቀላልና ቀልጣፋ ያደርገዋል። በልላ በኩል ደግሞ የበሽታዎችን መዛመትና ሥርጭት ይጨምራል። በአጠቃላይ የአገራችንን የጤና ሁኔታ ለማሻሻል ከተናጠልና በአንድ ዘርፍ ከሚደረጉ ጥረቶች ይልቅ የተቀናጁ ጥረቶችን ማድረግ አስፈላጊ ነው።

ድህነትን ለመቀነስ ትኩረት ማግኘት ካለባቸው ጉዳዮች ውስጥ የጤና አገልግሎት አንዱ ነው። የተሟላ ጤንነት የሰዎችን ችሎታ ለማሻሻል፣ ብሎም ኑሮን መልክ ለማሰያዝ ከፍተኛ ጠቀሜታ አላቸው። የጤና አገልግሎት እኩል ዕድል ማግኘት መሠረታዊ ሰብአዊ መብት ነው። የጤና አገልግሎትን በተመለከተ ለዜጎች ሁሉ እኩል ዕድል መስጠት ይቻላል፣ ይገባልም። ሰዎች ከተማም ይኑሩ ገጠር፣ ዳር አገርም ይኑሩ መሃል፣ ደጋም ይኑሩ ቆላ፣ በዘር፣ በሀብት፣ በሃይማኖት፣ ወዘተ፣ አድልዎ ሳይደረግባቸው የትምህርትና የጤና አገልግሎት እኩል ተጠቃሚ መሆን ይችላሉ፣ አለባቸውም። በመሆኑም የጤና አገልግሎትን በስፋትና በጥራት ፍትሐዊ በሆነ መንገድ ማሰራጨት ድህነትን ለመቀነስ ጉልህ አስተዋጽኦ አለው።

በጤና በኩል ሕዝቡ በቀላሉ ለመከላከል በሚቻሉ በሳንባ ነቀርሳ፣ ወባና የዘመኑ በሽታ በሆነው ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ በመሳሰሉ ተላላፊ በሽታዎች እያለቀ ነው። የንጹህ ውሃ አቅርቦትና ተገቢ የንጹሕና አገልግሎት አለማግኘት፣ እንዲሁም በገቢ ዝቅተኛ መሆን ምክንያት የተመጣጠነ ምግብ አለማግኘት (መቀነስ)፣ የአካባቢ ሁኔታዎች መበላሸት፣ እንዲሁም የጤና ሽፋንና የማኅበራዊ አገልግሎት አቅርቦት ዝቅተኛ መሆን ለመጠነ ሰፊ የጤና ችግሮች ምክንያት ሆነዋል።

3.5 ቅድሚያ ትኩረት ሊሰጣቸው የሚገቡ ጉዳዮች

ጤንነትን መጠበቅ የግል ኃላፊነት መሆኑን የሚያስርፁ ፅንሰ-ሃሳብና ድርጊቶችን ለማስፋፋት እንዲሁም ስለጤንነት የሚያስፈልገውን ግንዛቤ ለማጎልበት የመረጃ፣ የትምህርትና የመገናኛ መርሐ-ግብሮች ተገቢውን ትኩረት እንዲያገኙ ማድረግ አስፈላጊ ነው። ወረርሽኝና ተላላፊ እንዲሁም ከምግብ ማነስና ከዝቅተኛ የኑሮ ሁኔታዎች ጋር የተያያዙ በሽታዎችን መከላከልና መቆጣጠር፣ የሠራተኞችን ጤንነትና ደህንነት ማራመድ፣ የአካባቢ ደህንነትን ማጎልበት፣ የጤና ኢንፍራስትራስትራክቸር ማቋቋም፣ ተስማሚ የጤና አገልግሎት አመራር ሥርዓትን መቅረጽ፣ የመሳሰሉት የጤና እንቅስቃሴዎች ይበልጥ ትኩረት ሊሰጣቸው ይገባል።

ለቤተሰብ በተለይ ለሴቶችና ለሕፃናት፣ በግንባር ቀደምትነት በማምረት ተግባር ላይ ለሚሳተፉ፣ እስከዛሬ ድረስ ተረስተው ለቆዩት አካባቢዎችና የኅብረተሰብ ክፍሎች እና በሰው ሠራሽና በተፈጥሮ አደጋዎች ለተጠቁ የጤና አገልግሎት ፍላጎት ልዩ ትኩረት መስጠት ተገቢ ነው።

በጤናው መስክ በቂና አግባብ ያለው የሰው ኃይልን ለማፍራት በግምባር ቀደምና በመካከለኛ ደረጃ የሠለጠኑ በተለይም በጎብረተሰቡ ፍላጎት ያተኮሩና ለተግባር የተዘጋጁ የጤና ባለሙያዎችን ማሠልጠን ቅድሚያ መስጠት ያለበት ሌላው ጉዳይ ነው።

ዋና ዋና የጤና ችግሮች ላይ ያተኮረ ተግባራዊ ምርምርን ከፍተኛ ድጋፍ መስጠት ያስፈልጋል። የአስፈላጊ መድኃኒቶች፣ የሕክምና ግብዓቶች መሣሪያዎችና አገልግሎቶች አቅርቦትን ማጠናከር ትኩረት ማግኘት አለበት። ፈዋሽና የማገገም አገልግሎቶች የአእምሮ ጤንነትን ጨምሮ ተገቢውን ድጋፍ ሊሰጣቸው ይገባል።

የባሕል መድኃኒቶች በስፋት በጥቅም ላይ የወሉ ከመሆናቸውም በላይ ሥርጭታቸውም ሁሉን አካባቢ ያዳረሰ ነው። በመሆኑም የባህል መድኃኒቶችን ጠቃሚ ጎን ለማገልበት ተገቢው ትኩረት መስጠትና ከዚህም ጋር የተያያዙ ምርምሮች እንዲሁም ከዘመናዊ የሕክምና ዘዴዎች ጋር ቀስ በቀስ ለማቀናጀት የሚረዱ ዘዴዎችን ማበረታታት አስፈላጊ ነው።

ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ በሁላችንም ላይ እያስከተለ ያለውና ሊያስከትል የሚችለው የእልቂት አደጋ እጅግ አሳሳቢ ነው። በዚህ ከቀጠለ ሁላችንም አንኖርም፣ ትውልድም አይኖርም። በቅድሚያ በሕይወት መኖር ከድህነት መቀነስ አጀንዳ በላይ የሚያሳስበን ነው። ይህን መቅሰፍት መዋጋትና ማሸነፍ የሁላችንም ግዴታ ነው። ይህ መቅሰፍት ከሌላ አቅጣጫ ሲመጣ ፊት ለፊት ልናየው የምንችለው ጠላት አይደለም። ሚና ለይቶ የሚዋጋ ጠላት አይደለም፤ እኛው ውስጥ አብሮን ተቀላቅሎ የሚኖር እንጂ። ስለሆነም ሁላችንም በጋራ ሁላችንን መከላከል አለብን።

3.6 በመከላከል መርህ የሚመራ የጤና አገልግሎት

ምንም እንኳ የጤና እንክብካቤ በዋናነት የእያንዳንዱ ግለሰብ ኃላፊነት ቢሆንም ጠቅላላውን ሕብረተሰብም የሚመለከት ጉዳይ መሆኑ የታወቀ ነው። ሁሉም ዜጎች ያላቸው የፋይናንስና የማህበራዊ ሁኔታ ከግምት ውስጥ ሳይገባ ጤንታቸውን ለመንከባከብና ለመጠበቅ ተመሳሳይ እድል ሊኖራቸው ይገባል።

የሀገራችን የጤና ፖሊሲ መመስረት የሚገባው በመከላከል መርህ ላይ ነው። የዚህ ፖሊሲ ዓላማ ማንኛውም ሰው ጤንነቱን የመጠበቅ የራሱ ኃላፊነት መሆኑን ተገንዝቦ በጤንነት ላይ ጉዳት ሊያስከትሉ የሚችሉ ነገሮችን እንዲያስወግድ ማድረግ ነው። የመከላከያ ወይም የቅድሚያ ምርመራ ስራ ማካሄድ ለዚህ ዓላማ ተግባራዊነት ቁልፍ ጉዳይ ነው። በሀገራችን የተለመደና የቆየ አንድ አባባል ከዚህ ነጥብ ጋር ተስማሚነት አለው። ይኸውም «ታሞ ከመማቀቅ አስቀድሞ መጠንቀቅ» የሚለው አባባል ነው። የመከላከል ተግባር በሕዝቡ ተቀባይነት እንዲያገኝና ውጤታማ እንዲሆን የመንግስትና የግል ተቋሞች፣ የኃይማኖትና የባህል ድርጅቶች የጤና መረጃና ትምህርት በማቅረብ ሰፊ ተሳትፎ ማድረግ አለባቸው። በእርግዝና ጊዜ ጥንቃቄ ማድረግ፣ ለእናቶች፣ ለሕፃናትና ለተማሪዎች የጤና ትምህርት መስጠት፣ የአልኮል መጠጥና የአደገኛ እፅ ስብኝነት የሚያስከትለውን የጤና ችግር በሚገባ ማሳወቅ፣ በከፋ ሁኔታ የታመሙትን ወይም በሕመም ምክንያት የተጎዱትን ለመርዳት የሚያስችል ፕሮግራም ዘርግቶ ተግባራዊ ማድረግ፣ ከጎጂ ባህልና ኋላቀር በሆነ ልማዳዊ አሰራር የጤና ችግር እንዳይደርስ ማስተማር ወዘተ. የመሳሰሉትን ስራዎች መስራት የመከላከልን ጥረት የተሳካ ለማድረግ ያግዛል። የተለያዩ ዓይነት ምርመራዎችን ማድረግ ለቅድመ በሽታ ጥንቃቄ ስለሚረዱ ዜጎች በሚችሉት አቅም ይኸንን ባህል እንዲለማመዱ ማድረግ ያስፈልጋል።

ኤድስን (AIDS) መዋጋት እጅግ ከፍተኛ ጥረት የሚጠይቅ ከባድ ተግባር ነው። ሕዝቡን ከኤች አይ ቪ (HIV) ጥቃት ለመከላከልና በተመሳሳይ ሁኔታ በቫይረሱ ለተጠቁና ምልክት ለታየባቸው ሰዎች የምክርና የእንክብካቤ አገልግሎት ለመስጠት የሚያስችል ፕሮግራም ቀይሶ ስራ ላይ ማዋል ይገባል። በቫይረሱ የተጠቁት ወገኖች የመገለል ችግር እንዳይደርስባቸው ማድረግ ኤድስን በመዋጋቱ ተግባር ትልቅ ትኩረት ሊሰጠው የሚገባ ነው። ይህ በሽታ ውጤታማ ክትባትና ሕክምና እስኪገኝለት ድረስ ስርጭቱን ለመግታት የተሻለው ዘዴ ማስተማርና የምክር አገልግሎት መስጠት ነው። ዜጎች ራሳቸውን ከበሽታው የመከላከልና ለሌሎችም ጤንነት የመጠንቀቅ ኃላፊነት እንዲሰማቸው የሚያደርግ፣ የባህርይ ለውጥ እንዲፈጠርና ለሕይወት ዋጋ መስጠት እንዲዳብር የሚያስችል ፕሮግራም መቀየስ ያስፈልጋል።

መንግስት የኤድስ ወረርሽኝን ለመከላከል አሁን እያደረገ ከሚገኘው ጥረት በብዙ እጥፍ ትኩረት ሰጥቶ መስራት ይጠበቅበታል። በተለይም የመንግስት መገናኛ ብዙሃን በዚህ እረገድ የሚኖራቸው ሚና ከፍተኛ ነው።

ከመከላከሉ ስራ ጋር አብሮ መያያዝ የሚገባው የአመጋገብ ባህልን የመቀየር ጉዳይ ነው። በሀገራችን ለጤንነት አጠባበቅ ተስማሚ የሆኑትን በቀላል ዋጋና በዝቅተኛ ድካም ሊገኙ የሚችሉትን ቅጠላ ቅጠሎች የመመገብ ባህል የለም። በቂ የካሎሪ መጠን ማግኘትና በሚፈለገው ደረጃ ተመጣጣኝ ማድረግ ከኢኮኖሚ አቅም ጋር የተያያዘ ቢሆንም ያለውን እንኳ ለማመጣጠን ቢሞክር ብዙ የጤና ችግርን መከላከል ይቻላል። ስለዚህ የመከላከሉ ፖሊሲ የአመጋገብ ባህልን ከማሻሻል ጋር ተያይዞ መካሄድ ይኖርበታል። በመከላከሉ ስራ ትኩረት ማግኘት የሚገባው የራስንና የአካባቢን ንፅህና የመጠበቅ ጉዳይ ነው። የመኖሪያና የስራ አካባቢን ንፅህና በመጠበቅ ብዙ ዓይነት ተላላፊ በሽታዎችን መከላከል ይቻላል።

የጤና ችግር ያጋጠማቸውን ዜጎች በማከም ረገድ ሀገሪቱ መከተል የሚገባት ፖሊሲ ለሕመምተኛ የሚሰጠው መድኃኒት ጥራት፣ ውጤታማነትና ሌላ ጉዳት የማያስከትል መሆኑን ለማረጋገጥ የሚያስችል የቁጥጥር ስርዓት ማስፈን ነው። መድኃኒቶች በጥራት ተሰርተው በስርዓት የሚከማቹና በከፍተኛ ጥንቃቄ ለተጠቃሚው የሚሰራጩ መሆኑን በቅድሚያ ማረጋገጥ ይገባል። ይኸንን የጥራት ቁጥጥር ማሟላታቸው ከተረጋገጠ በኋላም ቋሚ ቁጥጥር ማድረግ አደጋዎች በፍጥነት እንዳይደርስባቸውና የመፍትሔ እርምጃዎችም እንዲወሰዱ በማድረግ የሕዝብን ጤንነት መጠበቅ ይቻላል። ይኸንን ለማስፈፀም የሚያስችል ሕግ ማውጣት ይገባል። ሕጉ ዝርዝር የጥንቃቄ ሕጎችን የሚያካትት ሆኖ መድኃኒት በማምረት ስራ የተሰማሩ ማድረግ ስለሚገባቸው ጥንቃቄ፣ የትኞቹ መድኃኒቶች በፋርማሲ ብቻ መሸጥ እንደሚገባቸው፣ የትኞቹ በህኪም ትዕዛዝ ብቻ መሸጥ እንደሚኖርባቸው የሚደነግግ መሆን አለበት። ማንኛውም በቂ ጥራት በሌላቸው መድኃኒቶች አደጋ የደረሰበት ሰው ከመድኃኒት አምራቹ ካሳ መጠየቅና ማግኘት የሚያስችለው ሆኖ መደንገግ ይገባል።

በጤናው ዘርፍ ልዩ የመንግስት ትኩረት የሚያስፈልገው ሌላው ጉዳይ የወባ ወረርሽኝ ነው። ወባ ከጥንት ጀምሮ የሀገሪቱን ህዝብ እየገደለ የኖረና አሁንም እየገደለ ያለ በሽታ ነው። በአምራቹ ህዝብ ላይ የሚያሳድረው ተፅዕኖም ቀላል የሚባል አይደለም። ስለዚህ ይህንን ገዳይ በሽታ ለመቆጣጠር የሚያስችል ትኩረትና ጥረት በመንግስት በኩል መወሰድ አለበት።

4. የቋንቋ አጠቃቀምን በመተለከት ኢ.ዴ.ፓ ያለው አቋም

4.1 ቋንቋ ምንድን ነው?

ቋንቋ የሰው ልጅ ከተናጠል ኑሮ ተላቅቆ በማኅበር መኖር ሲጀምር ለህልውናው መረጋገጥ አስፈላጊ ሆኖ ያገኘው ሥርዓት ያለው የመግባቢያ መሣሪያ ነው። ሰዎች በተናጠል ይኖሩ በነበረበት ጊዜ አሁን ያሉት እንስሳት እንዳላቸው ዓይነት ደሙ-ነፍሳዊ የሆኑ የስሜት መግለጫ ድምፆችና እንቅስቃሴዎች ነበሯቸው። በተናጠል መኖሩ ለህልውናቸው መቀጠል የማያዋጣ እየሆነ ሲመጣና በማኅበር በመኖርና በመተባበር መሥራት ሲጀምሩ ተግባራቸውን ውጤታማ ለማድረግ የሃሳብ መለዋወጫና የመግባቢያ ቋንቋ መኖር ወሳኝ እየሆነ መጣ። የማኅበራዊ ኑሮ ደረጃ እያደገና ውስብስብ እየሆነ ሲመጣ የቋንቋ ባህሪም በተመጣጣኝ ሁኔታ ውስብስብ እየሆነ መጣ። በመሆኑም በአሁኑ ጊዜ ቋንቋ የሰው ልጅ ከፈጠራቸው መሣሪያዎች ሁሉ ወደር የሌለው መሣሪያ ሆኗል። የሰው ልጆች በአሁኑ ጊዜ በሆነ ምክንያት የመናገር፣ የመጻፍና በማንኛቸውም ዓይነት የመገናኛ ብዙሃን ስልቶች የመጠቀም ችሎታቸውን ድንገት ቢያጡ ዓለም ከፍተኛ ቀውስ ውስጥ ትገባለች።

ቋንቋ ከእንስሳት ቋንቋ በላቀ መልኩ መቼ እንደተጀመረ በእርግጠኝነት አይታወቅም። በግምት ግን የዛሬ 2 ሚሊዮን ዓመት ገደማ ሊሆን ይችላል ይባላል። ዘመናዊ መልኩን መያዝ የጀመረው ግን የዛሬ 40000 (አርባ ሺህ) ዓመት ገደማ እንደሆነ ይገመታል። ጽሕፈት የተጀመረው የዛሬ 6500 ዓመት ገደማ ነው ተብሎ ይገመታል።

ቋንቋ ይወለዳል፣ ያድጋል፣ ይሞታል። ሕዝብ ካለ ቋንቋ አለ። ቋንቋ ተወልዶ፣ አድጎ የሚሞተው ተናጋሪዎች በሆነ ሰው ሰራሽም ሆነ የተፈጥሮ ምክንያት ሲጠፉ፣ ቁጥራቸው ሲቀንስና በሌላ ቋንቋ ተናጋሪዎች ሲዋጡ፣ ቋንቋው ለኑሮ ጥቅም የማይስገኝ ሆኖ ሲገኝና ሌላ አማራጭ ቋንቋ ሲኖር ነው። ለምሳሌ የአንድ ቋንቋ ተናጋሪ በርካታ ሕዝብ በተፈጥሮ አደጋ፣ በርሃብ፣ በጦርነት ወይም በወረርሽኝ በሽታ ሲያልቅ ቋንቋው ይጠፋል። በተለያዩ ምክንያት ቁጥሩ ሲቀንስና በሌላ ቋንቋ ተናጋሪ ሕዝብ ሲከበብ፣ ቀስ በቀስ እየጠፋ ይሄዳል። በጦር ኃይል፣ በኢኮኖሚ፣ በሳይንስና ቴክኖሎጂ፣ በሥነ ጥበባት፣ በፖለቲካ፣ በፍልስፍናና በሌሎች የአውቀት ዘርፎች የላቀ ደረጃ ላይ የደረሰ ሕዝብ እና ቋንቋው በእነዚህ ዘርፎች ደካማ የሆነ ሕዝብ አጠገብ ለአጠገብ ከሆኑ ቀስ በቀስ ያደገው ያላደገውን እየዋጠው ይሄዳል።

በተለያዩ ተፈጥሮአዊ ምክንያት መዳከምና መሞት የጀመረን ቋንቋ ሕግ በማውጣት፣ በፖለቲካም ሆነ በሌላ ዓላማ ተነሳሽነት ከሞት ለማዳን መሞከር እጅግ በጣም አስቸጋሪ ነው። እንዲያውም አይቻልም ማለት ይቻላል። ለምሳሌ በአሁኑ ጊዜ የግዕዝ ቋንቋ ያለበት ሁኔታ ይታወቃል። ቀደም ሲል የሕዝብ የዕለት ተዕለት መግባቢያ የነበረ ቋንቋ ነው። ነገር ግን ተፈጥሮአዊ በሆነ ማህበራዊ ለውጥ ምክንያት የዕለት ተዕለት የጋራ መግባቢያነቱ እየቀነሰ መጥቶ በአሁኑ ጊዜ በአርቶዶክስ ተዋህዶ ቤተክርስቲያን በሥርዓተ ፀሎትና ሥርዓተ ትምህርት ማስፈፀሚያነት ተወስኗል። ይህም ሚና ቢሆን ቀስ በቀስ እየተዳከመና በአማርኛ እየተተካ ነው።

አሁን ግዕዝ የሕዝብ የዕለት ተዕለት መግባቢያ ቋንቋ ይሁን፤ መንግሥት የአስተዳደር ሥራውን በግዕዝ ያከናውን፤ ሕዝብ በግዕዝ ይገባይ፤ ትምህርት በግዕዝ ይሰጥ፤ የሬዲዮና የቴሌቪዥን ፕሮግራሞች በግዕዝ ይሰራጩ፤ ጋዜጦች፣ መፅሔቶችና ወቅታዊ መጻሕፍት በግዕዝ ይታተሙ ይሰራጩ፤ አርቲስቶች በግእዝ ይዘፈኑ ቢባል ተግባራዊ ሊሆን የማይችል ጉዳይ ነው። ምንም ያህል ገንዘብና ጉልበት ቢፈስ፣ ምንም ዓይነት የማስገደጃ ሕግ ቢወጣ፣ የተፈለገው ውጤት አይገኝም። የማይገኝበትም ምክንያት ውሳኔው ከወቅቱ ሃገራዊ ተጨባጭ ሁኔታ ጋር፣ ሊቀለበስ ከማይችል የታሪክ ሂደት ጋር፣ እንዲሁም ከአለም አቀፍ ተጨባጭ ሁኔታ ጋር የሚጋጭ በመሆኑ ነው።

በሌላውም ዓለም እንደሚታየው ሁሉ በሀገራችንም ከግዕዝ ቋንቋ በተጨማሪ በሌሎች ትላልቅ ቋንቋዎችና ባህሎች በመከበባቸው ወይም ትላልቅ ቋንቋዎችና ባህሎች በውስጣቸው በመስረጋቸው በመዳከምና በመጥፋት ላይ ያሉ ሌሎች ቋንቋዎችም አሉ። እነዚህ በዚህ የማይቀረጠስ ታሪካዊ ሁኔታና ተፈጥሮአዊ በሆነ፣ ማለትም ከውጭ የሌላ ወገን አስገዳጅነት በሌለበት የተፈጥሮ ሂደት እየተዳከሙ የሚመጡ ቋንቋዎችን አይቀሩ ዕድል ለመለወጥ ጊዜ፣ ጉልበትና ሃብት ማፍሰስ ብልህነት አይሆንም። የጊዜ ጉዳይ ነው እንጂ የመዳከሙ ሂደት ለማቆም በማይቻልበት ሁኔታ ቀጥሎ በመጨረሻ ቋንቋው መሞቱ አይቀርም። በዚህ ዓይነት ሂደት በዓለም ላይ ከተመዘገቡት ቋንቋዎች እስካሁን ድረስ ቢያንስ 113 ቋንቋዎች ሞተዋል። ብልህነት የሚሆነው ታሪክና የተፈጥሮ ሂደት ያመጣውን ሁኔታ በፀጋ በመቀበል የአላፊው ቋንቋ የዛሬ ተናጋሪዎች ለራሳቸውም ሆነ ለልጆቻቸው የተሻለ ነገ፣ የተሻለ ዕድል የሚያመጣላቸውን ቋንቋ በመያዝ ወደፊት መራመድ ነው። በፖለቲከኞችም ይሁን በሌላ የጎሳዊ ስሜት ተገፋፍቶ በመጥፋት ላይ ያለን ቋንቋ ከመጥፋት ለማዳንና የትምህርትና የአስተዳደር ቋንቋ ለማድረግ ከመጣርና ለልማት የሚውል ሃብት ጉልበትና ጊዜ ከማባከን በተጨማሪ መጪ ትውልድን መበደል ይሆናል። ይህም በትውልድና በታሪክ ተጠያቂነትን ያስከትላል።

ይህ መሆኑ እየታወቀ ሥልጣን ፈላጊ ፖለቲከኞችና ሌላ ጥቅም ፈላጊ ወገኖች ውስብስብ የሆነውን የቋንቋ ጉዳይ በተሳሳተ መንገድ ሊያናፍሱትና ሕዝቡን ወደተሳሳተ አቅጣጫ ሊመሩበት ይችላሉ። ቋንቋ በመሠረቱ የመግባቢያ መሣሪያ ቢሆንም በሌላ በኩል ደግሞ ከተናጋሪዎቹ ስሜትና ማንነት ጋር በጥብቅ የተቆራኘ መሆኑ ሕዝብን በጎ ወደሆነም ወደአልሆነም አቅጣጫ ለመሳብ እንደመቀስቀሻ መሣሪያ ሊያገለግል ይችላል። ጥቅም ፈላጊ ወገኖች ለሕዝብ ጥቅም የቆሙ በመምሰልና ጎሳዊ ስሜቱን በመቀስቀስ ሊቀለበስ በማይችል ሁኔታ እየተዳከመ ያለና መሞቱ የማይቀር ቋንቋን መሣሪያ ቋንቋ ይሁን፣ በአካባቢ የመንግስት አካላትም የመሥሪያ ቋንቋ ይሁን ብለው ይከራከራሉ።

አንድ ብሔረሰብ ቋንቋውን፣ ጠንካራም ይሁን ሊቀለበስ በማይችል ሁኔታ በመዳከም ላይ ያለ፣ ለፈለገው ዓላማ የማዋል መብት አለው። እዚህ ላይ የሚነሳው ግን የመብት ጉዳይ ሳይሆን የብልህነት ጉዳይ ነው። የጎሳዊ ስሜት ሳይሆን የሚዛናዊነትና የዘለቄታ ጥቅም ጉዳይ ነው። አንድ

ቋንቋ የትምህርት መስጫ ቋንቋ እንዲሆን ከመወሰኑ በፊት የሚከተሉት ጥያቄዎች ተነሳተው ጥቂት ፖለቲከኞች ሳይሆኑ ሕዝብ በጋራ፣ በረጋ፣ በሰከነ አርቆ በሚያይዩ ሚዛናዊ በሆነ መንፈስ በሚካሄድ ውይይት ተካሄደባቸው መልስ ሊሰጥባቸው ይገባል።

የቋንቋው ተናጋሪ ሕዝብ ብዛት ስንት ነው? በአካባቢው የበላይነት ያለው ቋንቋ ነው ወይስ የበላይነት ባለው ሌላ ቋንቋ የተከበበ ነው? ቋንቋው የሚያሳየው አዝማሚያ ጥንካሬውን ጠብቆ የመቀጠል ነው ወይስ በአካባቢው ባለ ቋንቋ እየተዋጠ የመሄድ? ሁሉንም የትምህርት ዓይነት በቋንቋው ለማስተማር የሚችሉ በቂ መምህራን ይኖራሉ? በየትምህርቱ ዓይነት በቋንቋው የተዘጋጁ በቂ የመማሪያ መጽሐፍት ይኖራሉ? ከአራተኛ ክፍል በላይ በቋንቋው ማስተማር ተማሪው ከክልሉ ሲወጣና በሥራ ዓለም ሲገባ በሀገሪቱ የትኛውም ክፍል እንዲሁም በውጭው ዓለም ብቁ ተወዳዳሪ ለመሆን ያስችለዋል? የሚሉት ጥያቄዎችና ቋንቋውን የአስተዳደር ሥራ ቋንቋ ለማድረግ በክልሉ ውስጥ ከሚገኙ ብሔረሰቦች ቅንብር በመዝገብ አያያዝ፣ በትርጉም፣ እንዲሁም ከማዕከላዊ መንግስትና ከአቻ ክልሎች ጋር ከሚደረግ መፃፍ አኳያ የሚከተሉት ሁኔታዎች በጥንቃቄ መታየት አለባቸው። ሕዝቡ በትምህርት አሰጣጥም ሆነ በአስተዳደር ስለቋንቋ አጠቃቀም በወሳኝነት በሚያይዩበት ጊዜ ከፖለቲካ ሰዎች ብቻ ሳይሆን ከሙያተኞችም የበለጠ፣ የሰከነ፣ ስሜታዊ ሳይሆን የአጭር ጊዜና የዘለቄታ ጠቀሜታን ያገኘዘበ ምክር ማግኘት አለበት። ሕዝቡ ጉዳዩን ከግራና ከቀኝ ከአየና የፖለቲከኞችና የሞያተኞች ምክር ከአገናዘበ በኋላ የሚወስደው አቋም መከበር አለበት። ውሳኔው የጥቂት ፖለቲከኞች ሳይሆን የሕዝቡ መሆን አለበት።

4.2 ቋንቋ የሚማሩት እንጂ በዘር የሚወርሱት አይደለም

አንድ በአማርኛ ተናጋሪ ቤተሰብ ውስጥ የተወለደ ሕፃን ወዲያውኑ ወደ ቻይና ተወስዶ በቻይናዊ ቤተሰብ ውስጥ እንዲያድግ ቢደረግ አፍ መፍቻ ቋንቋው ቻይኒኛ እንጂ አማርኛ አይሆንም። ቋንቋ ከግለሰቡ ማንነት ጋር በቅርብ የተያያዘ ቢሆንም የሚማሩት እንጂ በዘር የሚወርሱት አይደለም። አንድ ሰው ከራሱ ቋንቋ በተጨማሪ ሌላ አንድ ቋንቋ አሳምሮ ሲያውቅ ልሳን-ክልኤ፣ ባለሁለት ቋንቋ ይባላል። ከሁለት ቋንቋ በላይም ሊያውቅ ይችላል። የኢትዮጵያ ሕዝብ የተቀላቀለ ስለሆነ ብዙ ሕዝብ ቢያንስ ሁለት የኢትዮጵያ ቋንቋዎችን ይናገራል። ዘመናዊ ትምህርት ቀመስ ከሆነ ደግሞ ቢያንስ እንግሊዘኛ ይናገራል።

አንድ ቋንቋ በተለያዩ ዘዎች ሲነገር እያንዳንዱ ዘዎ ቀበልኛ ይባላል። ለምሳሌ የሸዋ አማርኛ ከጎንደር ወይም ከጎጃም ወይም ከወሎ አማርኛ ለየት ይላል። በሸዋ፣ በወለጋና በሐረር ኦሮሚኛ መካከልም ልዩነቶች አሉ። የቀበልኛ ልዩነቶች እንጂ መሠረታዊ ልዩነቶች ግን አይደሉም።

አንድ ሰው የእናት (አፍ መፍቻ) ቋንቋውን በተለያዩ ምክንያቶች እርግፍ አድርጎ ሊተወው ወይም ሊረሳው ይችላል። በሌላ ቋንቋ መሥራት (መፃፍ፣ መናገር) ኢኮኖሚያዊ፣ ፖለቲካዊና ማህበራዊ ጠቀሜታ የሚያስገኝለት ከሆነ የራሱን ቋንቋ በፈቃዱ በመተው ጥቅም የሚያስገኝለትን ቋንቋ ይይዛል። ልጆቹም አፍ መፍቻ ቋንቋቸው የወላጆቻቸው አፍ መፍቻ ቋንቋ መሆኑ ቀርቶ አዲሱ ቋንቋ ይሆናል።

4.3 በጥንት ጊዜ የታየ የቋንቋ አዝማሚያ ከአሁኑ ጊዜ አዝማሚያ ጋር ሲነፃፀር

በዓለም ላይ አንድ ቋንቋ ብቻ ነበረ፣ የዚያ የአንድ ቋንቋ ተናጋሪዎች ቁጥር እየበዛ ሲሄድ በተለያዩ አቅጣጫ መበታተን መጣ፤ ይህም የቋንቋ ልዩነቶችን አስከተለ የሚል አፈታሪክ አለ። በታሪክ ተመራመሪዎች ዘንድ ያለው አመለካከት ለየት ያለ ነው። ያለው አስተሳሰብ የዓለም የመጀመሪያው ቋንቋ አንድ ሳይሆን ማህበራዊ ህይወት በጀመረባቸውና በኋላም የሰው ልጅ የሥልጣኔ መነሻ በሆኑ ማእከሎች ተጀመረ የሚል ነው። ስለዚህ በተለያዩ የማኅበራዊ ሕይወት ማዕከሎች የተለያዩ ቋንቋዎች ተጀምረዋል ማለት ነው።

አንድ አይነት ቋንቋ የሚናገሩ ሰዎች በአንድ አካባቢ ውስጥ ሲኖሩ ቁጥራቸው እያደገ ይሄዳል። የበታ መጣብብ ሲመጣ ከዚያ ስብስብ ውስጥ የተወሰኑ ክፍሎች አዲስ መራትና ለህይወት አስፈላጊ የሆኑ ሌሎች ነገሮችን ፍለጋ ወደየአቅጣጫው መፍለስ ይጀምራሉ። የተራራ ሰንሰለቶችን፣ በረሃማ

በታዎችን፣ ወንዞችን፣ ሽለቆዎችን፣ ባሕሮችን አቋርጠው እየራቁ ሲሄዱ ከእናት ሕዝባቸው ጋር የነበራቸው ግንኙነት እየተዳከመና እየተቋረጠ ይሄዳል። በአዲስ አካባቢ አዲስ ህይወት ይጀምራሉ።

አካባቢያቸውና የአኗኗራቸው ስልት እየተለወጠ በሄደ መጠን ቋንቋቸውም የዕለት ተእለት ህይወታቸው፣ የስነልቦናዊ፣ ማህበራዊና አካባቢያዊ ዓላማቸው ነፀብራቅ ነውና ለአዲሱ ህይወት በሚሰማማ መልኩ እየተለወጠ ይሄዳል። ለምሳሌ ከእናት ግንዱ ተነጥለው የሄዱ ቡድኖች ሁለት ወይም ሦስት ወይም ከዚያ በላይ ከሆኑ የሚፈጠሩት ቋንቋዎችም የዚያን ያህል ይሆናሉ ማለት ነው። በዚህ ዓይነት ሂደት ቋንቋዎች እየተበራከቱ ሄዱ። በዚህ ዓይነት ሂደት በዓለም ላይ ከ3000 እስከ 4000 ቋንቋዎች ሊፈጠሩ ችለዋል የሚል ግምት አለ።

ከቅርብ ጊዜ ወዲህ በዓለም ላይ የታዩ አስደናቂ ለውጦች የቋንቋዎችን የመከፋፈልና የመለያየት አዝማሚያን ለውጠውታል። የሳይንስና የቴክኖሎጂ መስፋፋት በዓለም ላይ በርካታ ሥርነቀል ለውጦችን አስከትሏል። የየብስ፣ የባሕርና የአየር መጓጓዣ ዘዴ እጅግ ፈጣን ሆኗል። ዘመናዊ የህትመት ጥበብ መስፋፋት አለምን በመገላገል፣ በመፅሔቶች፣ በጋዜጦችና በሌሎች የህትመት ውጤቶች እንድትጥለቀሱ አድርጓታል። የሳተላይት ሬዲዮ፣ ቴሌፎን፣ ቴሌቪዥን እንዲሁም የትምህርት ተቋማት በየደረጃው መስፋፋት፣ የፋብሪካ ውጤቶች በኃይለኛ የማስታወቂያ ጥበብ አማካይነት የዓለም ገበያዎችን ማጥለቅለቅ፣ የኮምፒውተር፣ የኢንተርኔትና የኢ-ማይል መስፋፋት ዓለምን ወደ አንድ ትልቅ መንደርነት ለውጠዋታል። ሰዎች ረጅም ርቀቶችን በአጭር ጊዜ አቋርጠው በቀላሉ መገናኘት የሚችሉበት ሁኔታ ተፈጥሯል። ሕዝቦች በዚህ ሁኔታ በመገናኘታቸውና በመቀራረባቸው ህይወታቸውም ቀስ በቀስ መመሳሰል ጀምሯል። ይህ በመሆኑ ምክንያት ዛሬ ቋንቋዎችም ከመራራቅና በተለያየ መልክ ከመራባት ይልቅ የመቀራረብ፣ የመሳሰሉና የመመሳሰል አዝማሚያ እያሳዩ ነው። ይህ አዝማሚያ ከቀጠለ የዓለም ሰዎች ይበልጥ ከመቀራረባቸውና ከመመሳሰላቸው የተነሳ ምን ያህል ዘመን እንደሚወስድ ለማወቅ አይቻልም እንጂ ቋንቋዎችም እየተቀራረቡ በመምጣታቸው ምክንያት ቁጥራቸው እየቀነሰ መጥቶ በአንድ ወቅት የዓለም ሕዝብ አንድ ቋንቋ ወደሚናገርበት ደረጃ ይደርሳል የሚል ግምት አለ።

4.4 ቋንቋ አገናኝም አለያይም ነው

ቋንቋ በአንድ በኩል ሰዎችን የሚያገናኝ፣ የሚያግባባ መሣሪያ ሲሆን በሌላ በኩል ደግሞ በሰዎች መካከል የሚፈጠር አለያይ ግድግዳ ነው። የጥንት ሰዎች ከተናጠል ኑሮ ወደ ማህበራዊ ኑሮ የተሸጋገሩት መተባበር ለህልውናቸው መቀጠል ወሳኝ ሆኖ ስለአገኙት ነው። ዘመናዊ ሰዎችም መግባባትን፣ መተባበርን ከምን ጊዜውም የበለጠ ለሕይወታቸው አስፈላጊ ሆኖ አግኝተውታል። ስለሆነም በቋንቋ ልዩነት ምክንያት በሕዝቦች መካከል የሚፈጠረውን ያለመግባባት ግድግዳ ለማፍረስ በርካታ ጥረቶች በመደረግ ላይ ናቸው። እስከአሁን ድረስ አልተሳካም እንጂ በቋንቋ መለያየት ምክንያት በሰዎች መካከል የሚፈጠረውን ያለመግባባት ግድግዳ ለማስወገድ ይረዳል ተብሎ ታምኖበት የነበረውን «ኤስፔራንቶ» የተባለውን የዓለም ቋንቋ ለመፍጠርም ተሞክሮ ነበር። በአሁኑ ጊዜ በዓለም ላይ ካሉት ቋንቋዎች የዓለም ሕዝቦችን በጋራ መግባቢያነት በማገልገል ቀዳሚነቱን የያዘው ቋንቋ እንግሊዘኛ ነው። ይህ ቋንቋ ለ500,000,000 ያህል ሰዎች የአፍ መፍቻ ቋንቋ ነው። በሁለተኛ ቋንቋነት የሚናገሩት ሰዎች ሲታከሉበት የቋንቋው ተናጋሪዎች ቁጥር በከፍተኛ ደረጃ ያድጋል። ምናልባትም ወደ አንድ ቢሊዮን ሊደርስ ይችላል። ቋንቋው በዓለም ላይ እንዲህ በስፋት በመነገሩ ሌሎች ቋንቋዎች የሚፈጥሯቸውን ግድግዳዎች በማለፍ ለዓለም ሕዝቦች በመግባቢያነት ያገለግላል።

በአገራችንም ከ70 በላይ ቋንቋዎች አሉ። በሌላ አነጋገር እነዚህ ቋንቋዎች መግባባትን የሚያግዱ ግድግዳዎች ናቸው ማለት ይቻላል። አማርኛ ከእነዚህ ግድግዳዎች አብዛኛዎቹን በማለፍ የጋራ መግባቢያ ሆኖ ያገለግላል። ሌሎች በሥፋት የሚነገሩ የኢትዮጵያ ቋንቋዎችም በየአካባቢያቸው እንደጋራ መግባቢያ ያገለግላሉ። ለምሳሌ በኦሮሚያ አካባቢ ያሉ ብሔረሰቦች ኦሮሚኛን አንደጋራ መግባቢያ ይጠቀሙበታል። በትግራይ አካባቢም እንደ ኩናማና ሳሆ ያሉ ብሔረሰቦች ትግርኛን እንደ ጋራ መግባቢያ ይጠቀሙበታል።

4.5 አንድ ቋንቋ ለተናጋሪው ሕብረተሰብ የተሟላ የመግባቢያ መሣሪያ ነው

አንድ ቋንቋ በቋንቋነት ባሕርይው ለተናጋሪው ኅብረተሰብ የተሟላ የመግባቢያ መሣሪያ ነው። የተናጋሪውን ዓለም አሟልቶ ይገልጻለታል። ከዚህ አንጻር ሁሉም ቋንቋዎች እኩል ናቸው። ለምሳሌ ወፍራምና ቀጭን ሰው ወይም አጭርና ረጅም ሰው በአካላዊ ባሕሪያቸው ይለያዩ እንጂ በሥነፍጥረታዊና በሰብአዊ ባሕሪያቸው እኩል ናቸው። አንድ ሰው ወፍራም ወይም ረጅም በመሆኑ ከቀጭኑ ወይም ከአጭሩ የበለጠ ሰው አይደለም። ቋንቋዎችም እንደዚሁ። ቋንቋዎች ሊበላለጡ የሚችሉት በሰዎች ውስብስብነት ሳይሆን በመዝገብ-ቃላታቸው ሥፋትና ጥበት ነው። አንድ ኅብረተሰብ በእድገት የላቀ ስለሆነ ቋንቋውም ውስብስብ ይሆናል፤ ሌላው ህብረተሰብ ደግሞ ሂሳብ ስለሆነ ቋንቋውም ውስብስብነት የጎደለው ይሆናል ማለት አይደለም።

የእንግሊዘኛ ቋንቋ ለእንግሊዞች፣ ለአሜሪካኖች፣ ለካናዳውያን፣ ለአውስትራሊያውያንና ለኒውዚላንዳውያን በቂ የመግባቢያ መሣሪያ ነው። አማርኛ ደግሞ ለአማርኛ ተናጋሪዎች በቂ የመግባቢያ መሣሪያ ነው። የኡስኪም ቋንቋ ለ ኡስኪሞች የተሟላ የመግባቢያ መሣሪያ ነው። ልዩነቱ ቀደም ሲል እንደተነገረው በቃላት ብዛት ላይ ነው። የእንግሊዘኛ ቋንቋ ቃላት ብዛት ወደ አንድ ሚሊዮን ይጠጋል። የአማርኛ ቋንቋ ቃላት ብዛት ምናልባት የዚህ አንድ ሦስተኛ ያህል ቢሆን ነው። የአንድ ቋንቋ ተናጋሪ ኅብረተሰብ በሳይንስና ቴክኖሎጂ እየገፋ ፖለቲካዊ፣ ኢኮኖሚያዊ፣ ማኅበራዊ ሕይወቱ አየዳበረ ሲሄድ የዚህ የዳበረ ሕይወት ማንፀባረቂያ የሆነው ቋንቋ መዝገብ-ቃላትም እየሰፋ ይሄዳል። በአንጻር እድገት የማያሳይ ኅብረተሰብ ቋንቋ በመዝገብ-ቃላቱም እድገት አያሳይም። እንዲያውም እየተዳከመና በሌላ አዳጊ ቋንቋ እየተዋጠ ሄዶ እስከመጥፋት ይደርሳል። በዚህ ሁኔታ የጠፉ የዓለም ቋንቋዎች ቀደም ሲል እንደተጠቀመው በርካታ ናቸው።

4.6 ቋንቋ የመግባቢያ መሣሪያም የማንነት መለያም ነው

ቋንቋ መሣሪያ ነው። የሰው ልጅ በእለት ተሰለት ኑሮው የሚጠቀምባቸው ቁጥር ስፍር የሌላቸው መሣሪያዎችን ፈጥሯል። ለምሳሌ መጥረቢያና ሌሎች ስለት ያላቸው መሣሪያዎችን ለመቁረጫ፣ ገመዳገመድ የመሳሰሉትን ለማሰሪያ፣ ብስክሌትና መኪና የመሳሰሉትን ለመጓጓዣ፣ ሰዓትን ለጊዜ መለያ፣ ብዕርን ለመጻፍ ይጠቀምባቸዋል ወዘተ. ቋንቋንም ለእርስ በርስ መግባቢያ ይገለገልበታል። ቋንቋ በተጨማሪ አንድ ሰው የማን ወገን መሆኑን የሚለይበት ምልክት ነው።

የሰው ልጆች ታሪካዊ አመጣጣቸው ይለያያል። ይህ የተለያየ ታሪካዊ አመጣጥ ከሚለይባቸው ባህሪያት አንዱ ቋንቋ ነው። ስለዚህ ቋንቋ በአንድ በኩል የአንድ ሰው የማንነት መግለጫ ነው። ለምሳሌ አንድ ህፃን ማንነቱን የሚገልፀው፣ ለአካባቢው ትርጉም የሚሰጠውና ራሱን ከአካባቢው ጋር የሚያዛምደው በቋንቋው ነው። በዚህ ምክንያት ቋንቋ ከግለሰብ ማንነት ጋር በጥልቀት የተያያዘ ነው። ይህም በመሆኑ አንድ ሰው ቋንቋው ሲከበር እሱነቱ የተከበረ፣ ቋንቋው ሲናቅ ደግሞ እሱነቱ የተናቀ፣ ያልተከበረ ይመስለዋል። ስለዚህ ነው ቋንቋና ከቋንቋ ጋር የተያያዙ ጉዳዮች በጥንቃቄ ሊያዙ ይገባል የሚባለው።

4.7 የቋንቋ ፖሊሲ አስፈላጊነት

ቀደም ሲል እንደተገለፀው ቋንቋ በመሠረታዊ ባህሪ የመግባቢያ መሣሪያ ነው። የቋንቋ ፖሊሲ የዚህን የመግባቢያ መሣሪያ በንግግርም ሆነ በፅሁፍ መልኩ አጠቃቀሙንና የመግባቢያ መሳሪያነቱ የሚዳብርበትን ሁኔታ በማመልከት ሥርዓት የሚያስይዝ ሀገራዊ መመሪያ ነው። ከዚህ አኳያ አንድ ቋንቋ ብቻ በሚነገርበትም ሆነ ብዙ ቋንቋዎች በሚነገሩበት አገር የቋንቋ ፖሊሲ መኖር አስፈላጊ ነው። በተለይ ግን ከአንድ በላይ ቋንቋዎች በሚነገሩበት አገር የቋንቋ ፖሊሲ መኖር ወሳኝ ጉዳይ ይሆናል።

አንድ ቋንቋ በሚነገርበት አገር በሚወጣው የቋንቋ ፖሊሲ ውስጥ የሚነሱና መመለስ ያለባቸው ጥያቄዎች አሉ። ከእነዚህም ዋናዎቹ፡-

- ከሚነገሩት ቀበሌኛዎች (የአካጋገር ዘዎች) የትኛው እንደ መደበኛ ይወሰድ?

- የቋንቋው የአፃፃፍ ሥርዓት ምን ይሁን?
- ቋንቋው በማስተማሪያነትም ሆነ በትምህርት መልክ እንዴት ሥራ ላይ ይዋል?
- በአስተዳደር፣ በንግድ እንቅስቃሴ፣ በትምህርትና በሌሎች አገራዊና ዓለም-አቀፋዊ እንቅስቃሴዎች በየትኛው (በየትኞቹ የውጭ ቋንቋ) ቋንቋዎች እንጠቀም?
- የአገር መሪዎች በአገር ውስጥም ሆነ በውጭ አገር ከሌሎች መሪዎችና ሕዝቦች ጋር ኦሪቪላዊ ግንኙነት በሚያደርጉበት ጊዜ የቋንቋ አጠቃቀማቸው ሥርዓት ምን መሆን አለበት?
- ቋንቋውን ለማዳበርና የመገናኛና የሃሳብ መግለጫ መሣሪያነቱን ይበልጥ ለማዳበር ምን መደረግ አለበት የሚሉ ናቸው።

ከአንድ በላይ ቋንቋዎች በሚነገሩበት አገር የሚወጣ የቋንቋ ፖሊሲ ከላይ በተጠቀሱት የአንድ ቋንቋ ፖሊሲ ከሚያጠቃልላቸው ጉዳዮች በተጨማሪ በሕገ-መንግሥታዊ ድንጋጌዎች ላይ በመመሥረት የቋንቋዎች እኩልነትን ያረጋግጣል። በመንግሥት አወቃቀር በየደረጃው የመንግሥት የሥራ ቋንቋ ምን እንደሚሆን እንዲሁም የትኛው ቋንቋ እስከስንተኛ ክፍል ድረስ በማስተማሪያት እንደሚያገለግል፣ የትኞቹ ቋንቋዎች በትምህርት እስከ ስንተኛ ክፍል ድረስ እንደሚሰጡ፣ ይወስናል። በተጨማሪ የትኞቹ ቋንቋዎች በመገናኛ ብዙሃን (በሬዲዮ፣ በቴሌቪዥን፣ በሕትመት) በጥቅም ላይ እንደሚውሉ ይደነግጋል።

4.8 የቋንቋ ፖሊሲ ሲወጣ ግንዛቤ ውስጥ የሚገቡ ጉዳዮች

የአንድ አገር የቋንቋ ፖሊሲ ሲወጣን በጥንቃቄ ሊጤኑ የሚገባቸው በርካታ ጉዳዮች አሉ። ከእነዚህ ዋናዎቹ የሚከተሉት ናቸው። የቋንቋዎች ብዛት፣ የየአንዳንዱ ቋንቋ ተናጋሪዎች ብዛት፣ የእያንዳንዱ ቋንቋ የእድገት ደረጃ፣ የልሳነ-ክልኤነት ሁኔታ፣ አገራዊው ተጨባጭ ሁኔታ፣ ዓለም አቀፋዊ ተጨባጭ ሁኔታ፣ ለፖሊሲው ተገዢ የሚሆኑ ወገኖች የወደፊት እድል፣ የወላጆችና የተማሪዎች ፍላጎት፣ እንዲሁም የግለሰብ መብት ናቸው። እነዚህን ጉዳዮች ከዚህ ቀጥሎ በአጭር በአጭር እንመልከታቸው።

4.8.1 የቋንቋዎች ብዛት፣

በአገሩ ውስጥ ስንት ቋንቋዎች በመነገር ላይ ናቸው? የሚለው ጉዳይ ወሳኝ ነው። ቀደም ሲል እንደተነሳው ቋንቋ ይወሰዳል፣ ያድጋል፣ ያረጃል፣ ይሞታል። በአገሩ ውስጥ ከሚነገሩ ቋንቋዎች የትኞቹ በማደግ ላይ እንዳሉ የትኞቹ ደግሞ በተፈጥሮ ሂደት ምክንያት በመዳከምና በመሞት ላይ እንዳሉ ማወቁ ፖሊሲውን ከተጨባጭ ሁኔታዎች ጋር የተገናዘበ እንዲሆን ለማድረግ ይረዳል።

4.8.2 የቋንቋው ተናጋሪዎች ብዛት፣

የቋንቋ ፖሊሲ ሲወጣ አንድ ቋንቋ ከብዙዎች ቋንቋዎች መሃል ተመርጦ የጋራ መግባቢያ፣ የመንግስት የሥራ ቋንቋ እንዲሁም የትምህርት መስጫ ቋንቋ እንዲሆን ከሚወሰንባቸው መስፈርቶች አንዱ የቋንቋው ተናጋሪዎች ብዛት ነው። የተናጋሪዎች ብዛት ሲባል አንድን ቋንቋ በአፍ መፍቻ ቋንቋነትና በሁለተኛ ቋንቋነት የሚናገሩትን ደምሮ ማለት ነው።

4.8.3 የቋንቋዎች የእድገት ደረጃ

አንድ ቋንቋ ለጋራ መግባቢያነት፣ ለትምህርት መስጫነትና ለመንግሥት የሥራ ቋንቋነት ከሚመረጥባቸው መስፈርቶች ሌላው የዕድገት ደረጃውና የመግባቢያ መሣሪያነቱ የተሟላ መሆን ነው። የአንድ ቋንቋ የእድገት ደረጃ የመገናኛ መሣሪያነቱን ብቃት ይወስናል። የዕድገት ደረጃ ሲባል ዋናው መለኪያ የመዝገብነቱ ሥፋትና በየእውቀት ዘርፉ ያለውን ቁሳዊና ፅንሰ-ሃሳባዊ ገጽታ የመግለጽ ብቃት ነው። ሌሎች መስፈርቶች የአፃፃፍና የአነሳብ ሥልቱ የተሟላ መሆን፣ በቋንቋው የሚወጡ የሥነ-ቃል፣ የሥነ-ጽሑፍ፣ የሥነ-ጥበብ፣ የሳይንስና ቴክኖሎጂና የሌሎች የእውቀት ዘርፎች ሕትመቶች ብዛትና የይዘታቸው ሥፋትና ጥልቀት ነው።

4.8.4 የልሳነ-ክልሌነት ሁኔታ

ልሳነ-ክልሌነት አንድ ሰው ወይም የአንድ ቋንቋ ተናጋሪ ኅብረተሰብ ከራሱ ቋንቋ በተጨማሪ ሌላ ቋንቋ አጥርቶ የመናገር ችሎታ ያዳበረበት ሁኔታ ነው ተብሏል። በርካታ ቋንቋዎች በሚነገሩበት አገር ውስጥ የልሳነ-ክልሌነት ሁኔታን ማወቅ በቋንቋ አወጣጥ ጊዜ የትኛው ቋንቋ ወይም የትኞቹ ጥቂት ቋንቋዎች ለሕዝብ በጋራ መግባቢያት ሊያገለግሉ እንደሚችሉ ወይም ለመንግሥት የሥራ ቋንቋም ሆነ ለትምህርት መስጫ እንደሚውሉ ለመወሰን ይረዳል። ልሳነ-ክልሌነት ባለበት አካባቢ አንድን ተግባር ለማከናወን በሁለት ወይም ከዚያ በላይ ቋንቋ ከመጠቀም በአንድ ቋንቋ ብቻ በመጠቀም የአገር ሀብት መቆጠብ ይቻላል።

አንዳንድ ጊዜ ጉልህ የሆነ ልሳነ-ክልሌነት ባለበት ሁኔታ በሁለት ወይም በሦስት ቋንቋዎች የመጠቀም ሁኔታ ሊኖር ይችላል። ለምሳሌ በአገራችን በተለይ በአዲስ አበባና በሌሎች ትላልቅ ከተሞች ግልፅ የሆነ ልሳነ-ክልሌነት አለ። አዲስ አበባን እንውሰድ። ነዋሪው ሕዝብ ከሞላ ጎደል ከራሱ አፍ መፍቻ ቋንቋ ሌላ አማርኛ አሳምሮ ይናገራል። ሆኖም አንድ ዓይነት ዜና በሬዲዮም ሆነ በቴሌቪዥን በሦስት ብሔራዊ ቋንቋዎች ማለትም በአማርኛ፣ በኦሮሚኛና በትግራኛ ይነገራል።

ዜናም ሆነ ሌሎች የተለያዩ ፕሮግራሞች በአማርኛ በኦሮሚኛና በትግራኛ እንዲነገሩ የሚደረገው ኦሮሚኛና ትግራኛ ተናጋሪዎች የሆኑ የአዲስ አበባም ሆነ የሌሎች ከተሞች ነዋሪዎች አማርኛ አይሰሙም ከሚል እምነት በመነሳት አይደለም። ይህ ከሆነ ታዲያ አንድ ዓይነት ፕሮግራም ከአማርኛ በተጨማሪ በሁለቱ ቋንቋዎች በተደጋጋሚ በማስነገሩ ገንዘብ፣ ጊዜና ጉልበት እንዲባክን የሚደረገው ለምንድን ነው? የሚል ጥያቄ ሊነሳ ይችላል።

በአንድ አገር ውስጥ የቋንቋ ፖሊሲ ሲወጣ የሚጤኑና ቅድሚያ ትኩረት የሚሰጣቸው ገንዘብ፣ ጊዜና ጉልበት ላይሆኑ ይችላሉ። ቅድሚያ የሚሰጠው በቋንቋዎቹ መጠቀም የሚያስገኘው ፖለቲካዊና ሥነ ልቡናዊ ጠቀሜታ ሊሆን ይችላል። ለምሳሌ በአገራችን የቋንቋ አጠቃቀምን በተመለከተ የምናየው ይህን ሁኔታ ነው። ከገንዘብ፣ ጊዜና ጉልበት ቁጠባ ይልቅ በወቅቱ የታሪክ ተጨባጭ ሁኔታ ምክንያት ቅድሚያ የተሰጠው ለፖለቲካዊና ሥነ ልቡናዊ ጠቀሜታ ነው። በፖለቲካ ሥርዓቱ ምርጫ የተሰጠ የፖለቲካ ውሳኔ ነው። ምርጫው ትክክል ነው ወይስ አይደለም? ብልህነትን ያሳያል ወይስ አያሳይም? ለሚሉት ጥያቄዎች የሚሰጠው አምንታዊም ሆነ አሉታዊ መልስ አካራካሪ ነው። ወሳኙ ግን የፖለቲካ ሥልጣን ያለው አካል ነው።

4.8.5 አገራዊ ሁኔታ

ኢትዮጵያ የዘመናዊው ዓለም አካል እንደመሆንም መጠን በውስጣዊ ሕይወትዋ ለዘመናዊ፣ ፖለቲካዊ፣ ኢኮኖሚያዊና ማህበራዊ ሕግጋት ተገዥ እየሆነች በመምጣት ላይ ነች። ሕገመንግሥቱ ከአቀራረጽ፣ ከይዘትና ከአፀዳደቅ ሂደት አኳያ መሠረታዊ ድክመቶች ቢኖሩትም ለመነሻ የዘመናዊነትን አቅጣጫ የያዘ ሠነድ አለን ማለት ይቻላል። በሕገ መንግሥቱ መሠረትም በሀገሪቱ ውስጥ በርካታ ፖለቲካዊ፣ ኢኮኖሚያዊና ማህበራዊ እንቅስቃሴዎች በመካሄድ ላይ ናቸው።

ከፍተኛ የሕዝብ እንቅስቃሴ አለ። በአንድ አካባቢ የተወለደ ሕፃን ሲያድግ ዕድሉ ወዴት እንደሚያመራው አይታወቅም። ከአካባቢው ወጥቶ በክልሉም ሆነ ከክልሉ ውጭ በመንግስት ቢሮክራሲ፣ በንግድ ሥራ፣ በግል ድርጅት ተቀጣሪነት፣ በከፍተኛ ትምህርት ተቋማት፣ በውትድርና፣ በየደረጃው በመምህርነት፣ በፖለቲካ ሥራ ወዘተ. ሊሠማራ ይችላል። ይህ በሚሆንበት ጊዜ ከሌላ ቋንቋ ተናጋሪዎች ጋር መገናኘት፣ አብሮ መሥራት፣ አብሮ መኖር፣ አብሮ መማር፣ ትዳር መመሥረት፣ ለሥራ ወይም ለትምህርት ዕድል ወይም ለደረጃ ዕድገት በጋራ መግባቢያ ቋንቋ መወዳደር ይመጣል። በዚህ ቋንቋ በትምህርት ገበታ፣ በስብሰባዎችና ታላላቅ ጉባኤዎች በቃልም ሆነ በጽሑፍ ሃሳብን መግለጽ፣ መከራከር፣ ጥናትና ምርምር ማካሄድ፣ ሪፖርት መፃፍ ይከተላል። የከፍተኛ ዕውቀት፣ የከፍተኛ ሃብት ባለቤት መሆን፣ ሕዝብን መምራት፣ ከፍተኛ ኃላፊነትን መሸከም ይኖራል። በእነዚህና በመሳሰሉ ሌሎች ሂደቶች ቋንቋ ወሳኝ ሚና ይጫወታል። አንደበተ ርቱዕ ተናጋሪ፣ ሕዝብ በሚገባው ቋንቋ ተናግሮ ወይም ጽፎ አሳማኝ የመሆን ችሎታ ክቡር መሣሪያ ነው። የቋንቋ ፖሊሲው ለዜጎቹ ይህን ችሎታ፣ ይህን መሣሪያ የሚያስታጥቅ መሆን አለበት።

አንድ ዜጋ በቋንቋው፣ በብሔራዊ ማንነቱ ሊኮራ ይገባዋል። ይህ ማለት ግን ጎሳዊ ጥብቆ አጥልቆ፣ በጎሳዊ ቀፎ ውስጥ ተወስኖ ጠባብ ጎሳዊ ስሜቶችን የሚከተኩትና የሚያስታምም መሆን አለበት ማለት አይደለም። የብሔረሰባዊ ማንነት ስሜት መነሻ መሠረት እንጂ በውስጡ ተውጠን የምንቀርበት እስር ቤት አይደለም። በቅድሚያ እኛ በዚች ፕላኔት ላይ የተፈጠረው የሰው ዘር አባል መሆናችንን አርቀን ማየት አለብን። ከዚያ በመቀጠል በመልክዓምደር ተወስንን የራሱ ባህሪ ባለው ፖለቲካዊ፣ ኢኮኖሚያዊና ማህበራዊ ሥርዓት ተኮትኩትን ያደግንና የጋራ ታሪክ ያለን ኢትዮጵያውያን ነን። ከዚያ ቀጥሎ ወደዝርዝር ሲኬድ ጎሳዊ ማንነት ይመጣል። ከዚያም ተወርዶ፣ ቀበሌአዊና መንደራዊ ማንነት ይመጣል። የዜጎች የእንቅስቃሴ አቅጣጫ ከጠባቡ ወደሰፊው እንጂ ከሰፊው ወደጠባቡ መሆን የለበትም። ማንኛውም ኢትዮጵያዊ መነሻው ብሔረሰባዊ አካባቢ ሆኖ በማንኛውም የኢትዮጵያ ክፍል ሥሩን ሰዶ፣ በማንኛውም የሥራ መስክ ተሰማርቶ ብቁ ተወዳዳሪ ሆኖ አብባና አፍርቶ መኖር መቻል አለበት። የቋንቋ ፖሊሲው ለዚህ ሂደት መሳካት አመቺ አሁኔታ በመፍጠር ጉልህ አስተዋፅኦ ማድረግ አለበት።

4.8.6 ዓለም አቀፋዊ ሁኔታ

የኢትዮጵያ የቋንቋ ሆነ አጠቃላይ የትምህርት ፖሊሲ ዓለም አቀፍ ሁኔታን ያገናዘበ መሆን አለበት። ቀደም ሲል እንደተገለጸው በሳይንስና ቴክኖሎጂ እድገት ምክንያት ዓለም እየጠበበች በመምጣቷ፣ የዓለም ሕዝቦችም የዚያኑ ያህል እየተቀራረቡ መጥተዋል። በመቀራረባቸው ምክንያትም ፖለቲካዊ፣ ኢኮኖሚያዊ ሕይወታቸውም የዚያኑ ያህል እየተቀራረበና እየተወሳሰበ መጥቷል። በአንድ ሕዝብ ላይ የሚደርስ በጎም ሆነ ጎጂ ክስተት በሌላው የዓለም ሕዝብ ላይ በቀጥታም ሆነ በተዘዋዋሪ መንገድ ተጽእኖ ያሳድራል። እያንዳንዱ አገር፣ እያንዳንዱ ሕዝብ በዚህ ዓይነት ዓለም አቀፋዊ ድባብ ሥር የሚገኝ በመሆኑ ተነጥሎና በብሔራዊ ወይም ብሔረሰባዊ ቀፎ ውስጥ ተወስኖ መኖር አይችልም።

በአሁኑ ጊዜ በሚሊዮን የሚቆጠሩ ኢትዮጵያውያን በዓለም ዙሪያ በተለያዩ ዓለም አቀፍ ድርጅቶች፣ በከፍተኛ የትምህርት ተቋማት፣ በጥናትና ምርምር ማዕከሎች፣ በንግድ ድርጅቶችና በሌሎችም መስኮች ተሰማርተው ይገኛሉ። በየትኛውም ክፍለ ዓለም ሠርቶ ማደርና ኑሮአቸውን መምራት የቻሉት አብረው ከሚሠሩትና ከሚኖሩት ሕዝብ ጋር በቋንቋ መግባባት በመቻላቸው ነው። ለወደፊትም ቢሆን ከሃገራቸው አልፎ በዓለም ዙሪያ የሚሠማሩ ኢትዮጵያውያን ቁጥር እያደገ ነው የሚሄደው። ስለዚህ የሃገራችን የቋንቋ ሆነ አጠቃላይ የትምህርት ፖሊሲ ኢትዮጵያውያንን ከሃገራቸውም አልፎ የዓለም ዜጎች እንዲሆኑ፣ በሃገራቸው በየትኛውም ክፍል ሆነ በየትኛውም ዓለም በየትኛውም መስክ ጠንካራ ተወዳዳሪ እንዲሆኑ የሚያስችል መሆን አለበት። አድማሳቸውን የሚያሰፋ እንጂ የሚያጠብ መሆን የለበትም።

እስከ አሁን ድረስ በተነሱ ቋንቋ ነክ መሠረተ-ሃሳቦች ላይ በመመሥረት ኢ.ዴ.ፓ በሀገራችን የሚኖረው የቋንቋ ፖሊሲ የሚከተለው አይነት አቅጣጫ እንዲከተል ይፈልጋል።

4.9 የቋንቋ ፖሊሲ አጠቃላይ አቅጣጫ

ኢ.ዴ.ፓ ከሚከተለው አጠቃላይ መርህ አንጻር ማንኛውም ዜጋ በተናጠልም ሆነ በጋራ ቋንቋውን የመጠቀምና የማሳደግ መብቱ ሊጠበቅለት ይገባል ብሎ ያምናል። ማንኛውም ዜጋ በአፍ መፍቻ ቋንቋ ለመማርና በቋንቋው ለመጠቀም ያለውን መብት ከማክበርም በላይ መንግስት ዜጎች በቋንቋ ረገድ ያላቸው መብት እንዲከበር ለማድረግ ሁኔታዎችን የማመቻቸት ኃላፊነት አለበት ብሎ ያምናል። በተመሳሳይ ሁኔታ የኢትዮጵያ ህዝብ አንድነቱን ጠብቆ ለመኖር፣ በትምህርት፣ በንግድ፣ በቴክኖሎጂና በመሳሰሉት ጉዳዮች የጋራ መግባባት በመፍጠር አስተዳደራዊ፣ ማህበራዊና ኢኮኖሚያዊ እድገቱን ለማፋጠን የሚያስችለው የጋራ የስራ ቋንቋ ያስፈልገዋል። አሁን ባለንበት የኢኮኖሚ የአቅም ደረጃ ከአንድ የስራ ቋንቋ በላይ ለመጠቀም ያለን አድል ጥያቄ ወስጥ የሚገባ ቢሆንም ኢትዮጵያውያን በጋራ የስራ ቋንቋነት የሚያስፈልገን የግድ አንድ ቋንቋ ብቻ ነው የሚል እምነት ግን ኢ.ዴ.ፓ የለውም። ኢኮኖሚያዊ አቅማችን ወደፊት ሲፈቅድ በሌሎች ሀገሮች ጥቅም ላይ እንደዋለው ሁሉ በኛም አገር ከአንድ በላይ የሆኑ ቋንቋዎችን በስራ ቋንቋነት ለመጠቀም የሚኖረን እድል ክፍት መሆን አለበት።

ይህንን መሰረታዊ አስተሳሰብ መሰረት በማድረግ የፌዴራሉ መንግስት መስሪያ የሚሆነውንና የፌዴራል መንግስቱ ከክልል መንግስታት ጋር የሚናገርበትን ቋንቋ የባለሞያዎችን ጥናትና የህዝቡን ቀጥተኛ ተሳትፎ መሰረት ባደረገ ሁኔታ መርጦ በስራ ላይ ማዋል ያስፈልጋል። የጋራ የስራ ቋንቋ መኖር ማለት ግን አያንዳንዱ ዜጋ ያንን ቋንቋ እንዲናገርና እንዲጠቀም ግዴታ ይጣልበታል ማለት አይደለም። ግዴታ መጣል የመብቶች ሁሉ መሰረት የሆነውን የግለሰብ መብት የሚፃረር በመሆኑ ተቀባይነት አይኖረውም። ሰለዚህ የፌዴራሉን የስራ ቋንቋ መናገር የማይችሉ ሰዎች ጉዳይ በሚያስፈፅሙበት አካባቢ በቂ የሆነ የትርጉም አገልግሎት የሚያገኙበትን አሰራር መከተል ያስፈልጋል። በፌዴራሉ መንግስት የስራ ቋንቋ የሚሰጡ ሰነዶችንም እንደአስፈላጊነቱ ወደ ሌሎች የኢትዮጵያ ቋንቋዎች እየተረጎሙ ማቅረብ ይገባል።

ከፌዴራል የስራ ቋንቋ በተጨማሪ የአካባቢ መንግስታትም የራሳቸውን የስራ ቋንቋ የባለሞያን ጥናትና የህዝብ ተሳትፎን መሰረት ባደረገ አሰራር እያስመረጡ በስራ ላይ ማዋል ይኖርባቸዋል። ነገር ግን አንዱ የአካባቢ መንግስት ከሌላው የአካባቢ መንግስት ጋር የሚያደርገው ግንኙነት በፌዴራሉ የስራ ቋንቋ ሊሆን ይገባዋል። በአያንዳንዱ የአካባቢ መንግስት ክልል ውስጥ ኗሪ የሆኑ ዜጎችም የአካባቢ መንግስቱን የስራ ቋንቋ መናገር የማይችሉ ከሆነ አስፈላጊው የትርጉም አገልግሎት በመንግስት በኩል እንዲመቻች ማድረግ ያስፈልጋል።

ከአስተዳዳሪዎቹ ጉዳዮች በተጨማሪ ሌላው በቀዳሚነት ትኩረት ሊሰጠው የሚገባው በትምህርት ቤቶች የሚኖረው የቋንቋ አጠቃቀም ጉዳይ ነው። በመዋዕለ ሕፃናት ደረጃ የሚገኙ ህፃናት በሚኖሩበት የቅርብ አካባቢ የህብረተሰቡና የራሳቸው የአፍ መፍቻ የሆነው ቋንቋ ጥቅም ላይ እንዲውል ማድረግ ያስፈልጋል። መሰረተ ትምህርትና ከአንደኛ እስከ ስድስተኛ ክፍል የሚሰጠው መደበኛ ትምህርት የክልሉ መንግስት በሚመርጠው ቋንቋ እንዲሰጥ ተደርጎ የክልሉን ቋንቋ መናገር ለማይችሉ ተማሪዎች ግን በፌዴራሉ የስራ ቋንቋ የሚማሩበትን ሁኔታ ማመቻቸት ይገባል። በተመሳሳይ ሁኔታ ተማሪዎች ከአንደኛ ክፍል ጀምሮ የፌዴራልን የስራ ቋንቋና እንግሊዝኛን እንደአንድ መደበኛ ትምህርት እስከ አስራ ሁለተኛ ክፍል ድረስ እንዲማሩባቸው ማድረግና ከሰባተኛ እስከ አስራ ሁለተኛ ክፍል ድረስ ኮሌጆችና ዩኒቨርሲቲዎችን ጨምሮ አጠቃላይ መደበኛ ትምህርት በእንግሊዘኛ ቋንቋ እንዲሰጥ ቢደረግ ለትምህርቱ ጥራትም ሆነ ለአጠቃላይ የሀገሪቱ እድገት የተሻለ መፍትሄ ይሆናል ብሎ ኢ.ዴ.ፓ ያምናል። ቋንቋን በተመለከተ በትምህርት ቤቶች የሚዘረጋው አማራጭ በሁሉም የአገሪቱ አካባቢም ወጥ እንዲሆን ማድረግ ተገቢ ይሆናል። የኮሚኒቲ ትምህርት ቤቶች እራሳቸው በመረጡት ቋንቋ ትምህርት እንዲሰጡ መፍቀድ አስፈላጊ ቢሆንም እንግሊዘኛና የፌዴራሉን የስራ ቋንቋ ግን በቋንቋነት እንዲያስተምሩ ማድረግ ተገቢ ነው።

የመገናኛ ብዙሃን አጠቃቀምን በተመለከተ በፌዴራል ደረጃ የሚዘጋጁ ጋዜጦችና መፅሔቶች፣ የሚሰራጩ የቴሌቪዥንና የሬዲዮ ስርጭቶች በፌዴራሉ የስራ ቋንቋ እንዲሆኑ ማድረግ፣ በክልል መንግስታት ደረጃ የሚዘጋጁና የሚሰራጩትን ደግሞ የክልል መንግስታቱ በሚዋሰናቸው የክልል የስራ ቋንቋዎች ማድረግ ተገቢ ነው። ሥነ ጽሁፍ፣ ሙዚቃ፣ ትያትርና ፊልምንም በተመለከተ በማንኛውም የኢትዮጵያ ቋንቋዎች እየተዘጋጁ የሚሰራጩበትን ሁኔታ ማመቻቸት ተገቢ ይሆናል። በተለይም በፌዴራል ደረጃ የሚወጡ ፖለቲካዊ፣ ኢኮኖሚያዊና ማህበራዊ ጠቀሜታ ያላቸው ህትመቶች በፍጥነት እየተረጎሙ የሚሰራጩትን ሰራ ማጠናከር እንደ ኢትዮጵያ ለብዙ ቋንቋዎች የሚነገርበት አገር በጣም ጠቃሚ ነው። በተመሳሳይ ሁኔታ የኢትዮጵያን ብሔር ብሔረሰቦች ባህል፣ ታሪክና ቋንቋ በተመለከተ የተደረጉ ምርምሮችንና የታተሙ ህትመቶችን፣ ከውጭ ሀገር የሚገኙ የተለያዩ ጠቃሚ መረጃዎችን ህዝቡ እንዲገለገልባቸው ላደርግ መንግስት ለትርጉም ስራና ለስርጭት ልዩ ትኩረት መስጠት ይገባዋል። በስራ ጠባያቸው ምክንያት ከውጭ መንግስታት፣ ዓለም አቀፍ ተቋማት፣ የንግድ ድርጅቶችና ሌሎች አባላት ጋር ግንኙነት የሚያደርጉ የመንግስት አካላትና ሌሎች ድርጅቶች ለስራቸው መቃናት አግባብ ባለው ቋንቋ እንዲጠቀሙ ማድረግም አስፈላጊ ነው። በመገናኛ ብዙሃንም ልዩ ልዩ የውጭ ቋንቋዎች አስፈላጊነታቸው እየተመዘነ በሬዲዮ፣ በቴሌቪዥንና በህትመት አገር ውስጥ የሚሰራጩበት ሁኔታ ቢመቻች ጠቃሚ ነው።

እነዚህ ቋንቋን በተመለከተ የጠቀስናቸውን ጠቃሚ ሀሳቦች በብቃት ተግባራዊ ለማድረግም የኢትዮጵያ ህዝብ የተለያዩ ቋንቋዎች ባለቤት መሆኑ እንደጥሩ ፀጋ ሊቆጠር የሚችል እንጂ እንደመጥፎ አጋጣሚ ተቆጥሮ ህዝብን በመለያየ መሳሪያነት ጥቅም ላይ እንዳይውል የሚያስችል ስልት መከተል እንደሚያስፈልገው ኢ.ዲ.ፓ በፅኑ ያምናል።

5. ባህል

ኢትዮጵያ በተለያዩ ባህሎች ያሸበረቀች ሀገር ናት። የኢትዮጵያ ውበትና ድምቀት በሚገባ ከሚንፀባረቁባቸው ሁኔታዎች መካከል የተለያዩ ባህሎች ባለቤት መሆኗ አንዱና ዋናው ነው። በሀገሪቱ የዲሞክራሲ ስርዓት ባለመኖሩና ሁሉም ባህሎች በእኩል ደረጃ እንዲያድጉና እንዲስፋፋ ባለመደረጋቸው የባህል የእድገት ደረጃ ልዩነቶች ጎልተው መታየታቸው እውነት ነው። በሀገሪቱ ውስጥ ከሚገኙት ባህሎች መካከል የተወሰኑት የተሻለ እድገት ሲያገኙ ሌሎቹ ደግሞ ጨርሶ የተረሱ ናቸው። ከ1966ቱ ሕዝባዊ እንቅስቃሴ በኋላ ለባህሎች እኩልነት መፈጠር የሚረዱ አስተያየቶችና ክርክሮች ወደ አደባባይ መውጣት ቢጀምሩም ጥልቀት ባለው ደረጃ የተከናወኑ ተግባራዊ እንቅስቃሴዎች የሉም።

እስካሁን ድረስ የባህል እኩልነት መረጋገጥ አለበት የሚል መፈክር ከማሰማትና ፕሮፓጋንዳ ከመንዛት በስተቀር ለባህሎች እኩልነትና እድገት መረጋገጥ የሚረዱ የተጨበጠ ተግባር የለም። ቀደም ሲል አንደተገለጸው ከ1966ቱ ሕዝባዊ እንቅስቃሴ በኋላ በተለያዩ ቋንቋዎች የመሰረተ ትምህርትና መደበኛ ትምህርት፣ የሬዲዮና ቴሌቪዥን ስርጭትና የመሳሰሉት ጅምሮች እየታዩ ቢመጡም የሁሉንም ባህሎች እኩልነትና እድገት ለማረጋገጥ በሚያስችል መሰረት ላይ የቆሙ ባለመሆናቸው ከፕሮፓጋንዳ ያለፈ ፋይዳ አስገኝተዋል ለማለት አይቻልም።

ለባህሎች እኩልነትና እድገት የመጀመሪያው እርምጃ መሆን ያለበት ለባህል ነጻነት፣ እኩልነትና እድገት መረጋገጥ የሚበጅ ፌዴራላዊ አደረጃጀት መመስረት ነው። ከዚያ ቀጥሎ ባህሎች በሚገባ እንዲጠኑና እንዲታወቁ የሚያስችል ስራ መምጣት አለበት። በየቦታው የባህል ማዕከላት እንዲፈጠሩና ተግባራዊ እንቅስቃሴ እንዲያደርጉ ማስቻል ያስፈልጋል።

በአሁኑ ወቅት እያንዳንዱ ባህል የራሱ ነጻነትና እኩልነት እንዲረጋገጥለት ሳይሆን የራሱን እየተወሳደደ በግድ አንድ ወጥ የክልል ባህል እንዲቀበል እየተደረገ ነው። አሁን የተዘረጋው የቋንቋ ፌዴራሊዝም ትልቁ ችግርም ይኸው ነው። በአማራ ክልል አንድ የክልል ባህል፣ በአሮሚያ፣ በአፋር፣ በሶማሊያ፣ በሀረሪ ወዘተ. እንደዚሁ ዓይነት አሰራር እንዲሰፍን እየተደረገ ነው። ይህ ሁኔታ እንዲፈጠር ያደረገው ትልቁ ችግር የሀገሪቱ ፌዴራላዊ አደረጃጀት በቋንቋ ላይ የተመሰረተ መሆኑ ነው። በዚህም የተነሳ አንደኛው ቋንቋ ለክልሉ እንደዋና ባለቤት ብቻ ሳይሆን እንደብቸኛ ወሳኝ ኃይል በመቆጠሩ ከክልሉ ስያሜ ጀምሮ ሁሉንም መብቶች በብቸኝነት ለመያዝ ስለቻለ በእርሱ ስር የተጠቃለሉትን ሌሎች ቋንቋዎች በእኩል ደረጃ አይመለከታቸውም። ባህላቸውን ለማሳደግና ለማስፋፋትም እኩል እድል የላቸውም። የሚደረግ ድጋፍ ካለ የክልሉ ዋና ባለቤት ተደርጎ የተሰየመው ባህል የራሱን የአንበሳ ድርሻ አንስቶ የሚቀር ትርፍራፊ ካለ ብቻ ነው ለሌሎቹ ትኩረት ለመስጠት የሚሞክረው። የአሁኑ የቋንቋ ፌዴራላዊ አደረጃጀት በቋንቋና ባህል እኩልነት ስም ከፍተኛ የቋንቋና የባህል አድሎ የሚፈፀምበት አደረጃጀት ነው።

የኢትዮጵያ ፌዴራላዊ አደረጃጀት በቋንቋ መሰረት ላይ ብቻ እንዲቆም እስከተደረገ ድረስ የባህል ነጻነት፣ እኩልነትና እድገት ይመጣል ተብሎ አይጠበቅም። አንዱ የራሱን ባህል በሌላው ላይ ለመጫን በሚፈጽመው አድሎ መገለልና ተፅዕኖ የሚደርስባቸው ሌሎች ባህሎች መብታቸው እንዲጠበቅና በእኩል ደረጃ እንዲታዩ ከመታገል ወደኋላ አይሉም። በዚህ መንገድ እየተጓተቱ የባህል እኩልነትን ማረጋገጥ የማይታሰብ ነው። ስለዚህ የፌዴራሉን አደረጃጀት በቋንቋ መሰረት ላይ ብቻ እንዲቆም ከተደረገበት የተሳሳተ አቅጣጫ በማውጣት የሁሉንም ባህሎች እኩልነትና ነጻነት ሊያረጋግጥ የሚችል ሰፊ መሰረት ላይ እንዲቆም ማድረግ ቀዳሚው እርምጃ መሆን አለበት። የባህል ነጻነትና እኩልነት ቋንቋን በማሳደግ ብቻ የሚረጋገጥ ተደርጎ መታየትም የለበትም። ቋንቋን መጠቀምና ማሳደግ አንዱ የባህል ነጻነትና እኩልነት ማረጋገጫ መንገድ ቢሆንም ብቻውን የተሟላ መብት መገለጫ ሊሆን አይችልም።

የተለያዩ ባህሎች ነጻነታቸውና እኩልነታቸው በተሟላ መንገድ እንዲረጋገጥ በቋንቋቸው ከመጠቀም በተጨማሪ ራሳቸውን የማስተዳደር መብት በማረጋገጥ፣ ከሀገሪቱ ሀብትና ጥሪት ፍትሃዊ በሆነ መንገድ እንዲጋሩ በማድረግ፣ የልማት እድሎችን የማግኘት እኩል መብት እንዲኖራቸው በማድረግ፣ ለቀልጣፋ አስተዳደራዊ አገልግሎትና ለፈጣን ኢኮኖሚያዊ እድገት የሚረዱ የመሰረተ ልማት ፋሲሊቲዎችን በማግኘት እኩል ተጠቃሚ እንዲሆኑ በማስቻልና በመሳሰሉት ጭምር ተጨባጭ እርምጃዎች መውሰድ አለባቸው። ይኸንን ተግባራዊ ለማድረግ አንድን ቋንቋ የአንድ ክልል ዋነኛ ባለቤት፣ አድራጊና ፈጣሪ በሚያደርግ፣ ሌሎቹን ደግሞ ዋጋቢና የበታች ተደርገው እንዲታዩ በሚያቅድ የቋንቋ መሰረት ላይ የተገነባውን አደረጃጀት መቀየር ያስፈልጋል። ሁሉንም በእኩልነት፣ በጋራ ጥቅምና አንድነት ሊያሰባስብ በሚያስችል ሰፊ መሰረት ላይ የተገነባ ፌዴራላዊ አደረጃጀት በመከተል የሀገሪቱን ልዩ ልዩ ባህሎች ነጻነትና እኩልነት በተጨባጭ ማረጋገጥ ይገባል። እንዲህ ዓይነቱን ፍትሃዊ አቅጣጫ በመከተል ሁሉም ባህሎች እንዲያድጉና እንዲስፋፋ ማድረግ ይችላል። ሰፊ በሆነ መሰረት ላይ የተገነባ ፌዴራላዊ ስርዓት በሀገሪቱ በሚኖርበት ጊዜ የተለያዩ ባህሎች ካለ አድሎ በነጻነትና በእኩልነት የሚያድጉበት ዘላቂ ሁኔታ ይፈጠራል።

አብዛኛዎቹ የባህል ግንባታና አገልገሎቶች መካሄድና መስፋፋት የሚገባቸው በአካባቢ የመንግስት አካላት አማካይነት ነው። ምክንያቱም ለእያንዳንዱ ባህሎች የሚቀርቡት የመንግስት አካላት እነርሱ ስለሆኑ ነው። በጠቅላላው በሀገሪቱ ውስጥ የሁሉም ባህሎች ነጻነትና እኩልነት ተጠብቆ እንዲያድግ የሚያስችል ሕግ የማውጣት ኃላፊነት ደግሞ የፌዴራል መንግስት መሆን አለበት። አንዳንድ የተለዩ ሁኔታዎች በክልል መንግስታት ሕግ ውስጥ ሊወጡና የፌዴራሉን ሕገመንግስት በማይቃረን ሁኔታ ተግባራዊ ሊሆኑ ይችላሉ። በተለያዩ የከተማና የገጠር አካባቢዎች የሚኖሩ ዜጎች ባህላቸውን የሚያንጸባርቁ ሙዚቃዎችን፣ ቲያትሮችን፣ ሙዚየሞችን፣ ቤተመጻፍቶችን ሊያስፋፉና የራሳቸውን የባህል ማዕከላት ሊፈጥሩ ይችላሉ። የፌዴራል መንግስት ደግሞ በሀገሪቱ ውስጥ የሚገኙ ልዩ ልዩ ባህሎች በተናጠልና በጋራ ያፈሯቸውን ባህላዊ እሴቶች ሊያንጸባርቁ የሚችሉ የባህል ማዕከላትን በሀገር ደረጃ ማቋቋም ይገባዋል። ከዚህ ሌላ የተለያዩ ባህሎች በነጻነትና በእኩልነት የሚያድጉበትን የሕግ፣ የቴክኒክ፣ የፋይናንስና የምክር ድጋፍ መስጠት ይገባዋል። በሥርዓተ ትምህርቱ ውስጥ የሁሉንም ባህሎች ደረጃ ተመጣጣኝነት የሚጠብቁ ፖሊሲዎችና አሰራሮች እንዲኖሩ በማድረግ ከአንዱ ባህል ወደሌላው ባህል የሚደባለቁ ዜጎች የትምህርት ጥራት ችግር እንዳያጋጥማቸው መከላከል አለበት። የፌዴራልና የክልል መንግስታት በባህል ማዕከላት ግንባታ፣ በትምህርት እቅድ ዝግጅትና በባህል ማስፋፋት ስራ የሚተባበሩበት ስርዓት መኖር አለበት። ለትምህርትና ባህል መስፋፋት የሚበጅ እቅድና ምርምር የሚያደርግ የጋራ ኮሚሽን መስርተው መስራት ይገባቸዋል።

6. ኃይማኖትና የኃይማኖት ተቋሞች

የኃይማኖትና የሕሊና ነጻነቶች የማይጣሱ የሰው ልጅ መሰረታዊ መብቶች ናቸው። በማንኛውም ወገን ጣልቃ ገብነትና ተፅዕኖ የማይደረግባቸው የግለሰብ መብቶች ናቸው። በኢትዮጵያ ውስጥ ተቀራራቢ የሆነ አማኝ ያላቸው የኦርቶዶክስ ክርስትናና የእስልምና ኃይማኖቶች ናቸው። እነዚህ ሁለቱ ኃይማኖቶች ወደ ኢትዮጵያ የገቡበት ዘመን ረጅም ከመሆኑም በላይ ተቻችለው አብረው በመኖራቸውና በክፉም ሆነ በመልካም ጊዜ ሳይለያዩ በትብብር መርህ በመቆማቸው በሀገሪቱ ታሪክ ውስጥ ጉልህ ስፍራ ያላቸው ናቸው። የልዩነት መኖር ብቻውን ትብብርና ዝምድና እንዳይፈጠር ምክንያት ሊሆን እንደማይችልና ከልዩነት ጋር በአንድነት መኖር እንደሚቻል ከፍተኛ ትምህርት የሰጡ ተቋሞች ናቸው። እንደውም ሕዝቡን እርስ በርስ ከማስተሳሰር አልፈው ሕዝብና መንግስትንም በማስተሳሰር ረገድ የተጫወቱት ሚና በሀገሪቱ ታሪክ ውስጥ ትልቅ ግምት የሚሰጠው ነው። ከቅርብ ዓመታት ወዲህ ደግሞ የካቶሊክ፣ የፕሮቴስታንትና የሌሎችም ኃይማኖቶች በሀገሪቱ ውስጥ በርካታ ተከታዮችን እያፈሩና እየተጠናከሩ መጥተዋል።

ሁሉም ኃይማኖቶች ለተከታዮቻቸው ከሚያስተምሩት የኃይማኖትና የሞራል እሴት በተጨማሪ በበጎ አድራጎትና በልማት ተግባር እየተሳተፉ ጠቃሚ አስተዋፅኦ በማድረግ ላይ ናቸው። እነዚህ የኃይማኖት ተቋሞች በአንድ በኩል ከመንግስት የተለዩ ሲሆኑ በሌላ በኩል የግለሰቦች ማህበራት ተደርገው የሚታዩም አይደሉም። የኃይማኖት ተቋሞች ነጻ ሆነው የቆሙና እንደ መንግስት አጋር ሆነው የሚታዩ ልዩና ከማንም ጣልቃ ገብነት የተጠበቀ ደረጃ ያላቸው የሕዝብ ተቋሞች ናቸው። ከመንግስት ጋር የሚኖሯቸው ግንኙነት በትብብርና በስምምነት መርህ ላይ የተመሰረተ ብቻ

ነው። የራሳቸውን የአደረጃጀትና የአሰራር አማራጭ በራሳቸው እየወሰኑ የሚንቀሳቀሱ ተቋሞች ናቸው። እነዚህ ተቋሞች በበጎ አድራጎትና በልማት ስራ እየተሳተፉ ለሕዝቡ ጠቃሚ ነገር በመስራት የመንግስትን የልማት ጥረት እንደሚያግዙ ሁሉ መንግስትም ከኃይማኖት ተቋሞቹ የትብብር ጥያቄ ሲቀርብለት የሚችለውን ሁሉ በማድረግ የበኩሉን እገዛ ማድረግ ይኖረበታል። ከመንግስት የሚሰጥ እገዛ በተቋሞቹ ነጻነት ላይ ተፅዕኖ የሚያሳድር እንዳይሆን ብርቱ ጥንቃቄ ማድረግ የተገባ ነው።

የኃይማኖት ተቋሞች የንብረት ባለቤትነት መብታቸው ሊጠበቅ ይገባል። ለአገልጋዮቻቸው የሚፈፀሙት የደመወዝና የአበል ክፍያ ስላለባቸው፣ የኃይማኖት አገልግሎታቸውን ለማስፋፋት የሚያካሂዱት የመሰረተ ልማትና የፋሲሊቲ ግንባታ ስለሚኖር ከአማኞችና ደጋፊዎች በፈቃደኝነት ላይ የተመሰረተ መዋጮና እርዳታ የመሰብሰብ መብት አላቸው። ለኃይማኖት አገልግሎት፣ ለበጎ አድራጎትና ለልማት ስራ የሚውል ቋሚ ገቢ እንዲኖራቸው የገቢ ማስገኛ ተቋሞችን በባለቤትነት ማቋቋምና ማስተዳደር ይችላሉ። ከሀገርና ከውጭ በጎ አድራጊዎች እርዳታ ሊያሰባስቡ ይችላሉ። የአቅም ችግር ሲያጋጥማቸው ከመንግስትም ድጋፍ ሊጠይቁና ሊያገኙ ይችላሉ። የኃይማኖት መሪዎቻቸውን የመሰየምና አገልጋዮቻቸውን የመመደብ፣ የተቋሞቹን ንብረትና ገንዘብ የማስተዳደር፣ በተቋሞቹ ውስጥ የሚመደቡ ሰራተኞችን የመቅጠርና የማስተዳደር ኃላፊነት የራሳቸው ብቻ ይሆናል።

በኃይማኖት ተቋሞች የሚካሄዱ የበጎ አድራጎትና የልማት ስራዎች በራሳቸው ነፃ አሰራር የሚመሩና የሚሰሩ መሆን አለባቸው። የሕክምና፣ የትምህርት፣ የአረጋጋጭን መጠሪያ፣ የሕፃናት ማሳደጊያ፣ የአካል ጉዳተኞች መንከባከቢያ፣ የሞያ ማሰልጠኛ፣ የምክር አገልግሎት መስጫና የመሳሰሉትን ተቋሞች ሰርተው በነፃነት ለማስተዳደርና ለመምራት መብት አላቸው። በእርግጥ የሕክምናም ይሁን የትምህርት የሞያ ማሰልጠኛም ይሁን የምክር አገልግሎት መስጫዎቻቸው የሀገሪቱን የጥራት መለኪያዎችና ሕጋዊ ስርዓቶችን የማይቃረኑ መሆናቸውን ማረጋገጥ ይገባል።

ማንኛውም ሰው አንድን ኃይማኖት እንዲከተል ወይም እንዳይከተል ማስገደድ የተከለከለ መሆኑን በመርህ ደረጃ መቀበል ተገቢ ነው። ውሳኔው ለግለሰቡ ብቻ መተው አለበት። በኃይማኖቶች መካከል ምንም አይነት ልዩነትና አድሎ እንደማይኖር ማረጋገጥም ያስፈልጋል። ኃይማኖቶች እርስ በርስ የሚያደርጉት ግንኙነት በእኩልነት ላይ የተመሰረተና በትብብር መርህ ላይ የቆመ መሆን አለበት። እያንዳንዱ ኃይማኖት ሰዎችን ለመሳብና አባል ለማድረግ የሚጠቀምበት ዘዴ በማስተማርና በማሳመን ላይ ብቻ መመስረት የሚገባው ሲሆን አንድን ኃይማኖት ወይም የዚያን ኃይማኖት ተከታይ ማንቋሸሽና ማጥላለት አይገባም። የተለያዩ ኃይማኖቶች በተናጠል ከሚያደርጉት ተግባር በተጨማሪ በጋራ ለሕዝብና ለሀገር የሚጠቅም ብዙ ስራ ማከናወን ይችላሉ። የበጎ አድራጎት ስራዎችንና የልማት ተግባሮችን በጋራ ሊሰሩ ይችላሉ። የሕዝብን ሰላምና ጤንነት የሚጎዱ ተግባሮች በማስተማርና በመከላከል የጋራ እንቅስቃሴ ሊያደርጉ ይችላሉ። ለሕዝቡ ጤናና ሰላም ጠቃሚ የሆኑ መረጃዎችን በጽሑፍና በሌላም የማሰራጨ ዘዴ ተጠቅመው በጋራ ማሰራጨት ይችላሉ። ለሰራ አጠች ስራ በመፍጠርና በማፈላለግ፣ ለሰራ ብቁ የሚያደርግ ስልጠና በመሰጠትና በመሳሰሉት ተባብረው ሊሰሩ ይችላሉ። በአካባቢ ጥበቃ፣ በተፈጥሮና ሰው ሰራሽ አደጋ፣ በሀገር ደህንነት ጥበቃና በመሳሰሉት መስኮች ተቀናጅተው ለመንቀሳቀስና በሀገር ውስጥና በውጭ የሚገኙ ተከታዮቻቸውን፣ ደጋፊዎቻቸውንና አጋሮቻቸውን ለማስተባበር ይችላሉ።

7. ሴቶች

በሀገራችን በሕግ ደረጃ ሴቶች ከወንዶች ጋር እኩል መብት እንዳላቸው የሚያረጋግጡ ድንጋጌዎች ቢወጡም በተግባር ግን የሴቶችን እኩልነት የሚጎዱ ሁኔታዎች እንዳሉ ናቸው። በሀገራችን ሴቶች በፖለቲካ ውስጥ ያላቸውን ተሳትፎ ገና ዝቅተኛ ነው። በሥራ፣ በንብረት ባለቤትነት፣ በጤና፣ በትምህርት ወዘተ. የሴቶች ተሳትፎ አሁንም ከወንዶች ጋር ሲነጻጸር በብዙ ርቀት ወደኋላ የቀረ ነው። በቤተሰብ ኃላፊነትና በቤት ውስጥ ስራ ከወንዶች የበለጠ ሽክም እንደተጫናቸው ነው። ከጠቅላላው የሕዝብ ቁጥር የሴቶች ድርሻ ከሞላ ጉዳይ ከወንዶች ጋር ተቀራራቢ ቢሆንም በሕብረተሰቡ ውስጥ ከወንዶች ጋር እኩል እድል አላቸው ለማለት አይቻልም። እንዲያውም በአንዳንድ ከተሞች ከሚገኘው ጠቅላላ ሕዝብ ውስጥ የሴቶች ቁጥር የሚበልጥ ቢሆንም በተሳተፎ ደረጃ ግን በጣም ዝቅተኛ ነው።

በትምህርት ረገድ የሴቶች ተሳትፎ መሻሻል የጀመረ ቢሆንም አሁንም በሚፈለገው ደረጃ ላይ አልደረሰም። በተለይም በሞያ ሥልጠና ሴቶች እጅግ ወደኋላ ቀርተዋል። በከፍተኛ ትምህርት ያላቸው ተሳትፎም አጥጋቢ የሚባል አይደለም። በተለይ በገጠር ያሉት ሴቶች በሁሉም መስክ ያላቸው ደረጃ እጅግ በጣም ዝቅተኛ ነው። ይህ የሚያሳዩት ሴቶች አሁንም ከባድ በሆነ የቤት ውስጥ ሥራ የተጠመዱ መሆናቸውን ነው። ይህ ሁኔታ በጤንነታቸውም ላይ የሚፈጥረው ከባድ ተጽእኖ በመኖሩ ከወንዶች በባሰ ሁኔታ ለበሽታና ለሞት ተጋልጠዋል። እንደምንም ለመማርና ሥራ ለማግኘት የቻሉትም ቢሆኑ ቁጥራቸው አነስተኛ መሆኑ ብቻ ሳይሆን አብዛኛዎቹ የሚሰሩት ስራ በቂ የመተዳደሪያ ገቢ የማይስጥን በመሆኑ ከችግር የተላቀቁ አይደሉም።

በሀላፊነት ቦታ ላይ የተመደቡ ሴቶች ቁጥር ከወንዶች ጋር ሲነጻጸር እዚህ ግባ የሚባል አይደለም። በመንግሥት ሥልጣን የሚመደቡ ሴቶች ቁጥር በየጊዜው የሚያሳዩት እድገት ፈጣን አይደለም። ሥልጣን በያዘው ፓርቲ ብቻ ሳይሆን በተቃዋሚነት በተሠለፉ ፓርቲዎችም ጭምር ከሕዝቡ ቁጥር ግማሽ የሚሆኑትን ሴቶች ድርሻ ታሳቢ ያደረገ ተሳትፎ እዲኖራቸው የሚካሄድ ጠንካራ ጥረት የለም።

ይኸንን ሁኔታ ከመሠረቱ በመቀየር የሕዝቡን አመለካከትና ጉጅ ልማድ የሚለውጥ ተከታታይ የማስተማር ሥራ ይጠይቃል። የሴቶችን እኩልነት የሚገቡ ሕጎችንና ልማዶችን የሚከላከል የሕግ ሥርዓት መመሥረት ያስፈልጋል። ለሴቶች እኩልነት የሕግ እውቅናና ጥበቃ ከመስጠት አልፎ በተግባር የሚገለጹ ገንቢ እርምጃ መውሰድ ይገባል። በትምህርት ተሳትፎ ከሚገኙበት ዝቅተኛ ሁኔታ ለማውጣትና የወንዶችን መብት በማይገደብ መንገድ ለሴቶች ተጨማሪ ድጋፍ መስጠት ይገባል። ለሕክምና፣ ለሥራ፣ ለኃላፊነት፣ ለሀብት ባለቤትነት፣ ወዘተ. ለሁሉም ነገር ከወንዶች እኩል እድል እንዲኖራቸው ተጨማሪ እርምጃ መውሰድ ያስፈልጋል። በተለይ የሴቶች መብትና ሕልውና በሚወሰንባቸው የመንግሥት ሕግ አውጭ አካላት ውስጥ የሴቶች ቁጥር በየጊዜው እያደገ እንዲሄድ የሚያስችል አቅጣጫ መከተል ይገባል። ብዙ ቁጥር ያላቸው የሕግ አውጭ አባላት እንዲኖሩ ብቻ ሳይሆን ብዙ ቁጥር ያላቸው የሴት ሚኒስትሮች፣ ምክትል ሚኒስትሮች፣ ኮሚሽነሮች፣ ሥራ አስኪያጆች፣ መምሪያ ኃላፊዎችና ባለሥልጣኖች እንዲኖሩ ማድረግ የሴቶችን እኩልነት ለማረጋገጥ እንቅፋት የሆኑትን መዋቅራዊ ችግሮች ለማስወገድ ትልቅ አስተዋጽኦ ይኖረዋል።

በመንግስት ሕግ አውጭ አካላት ውስጥ ብዙ ሴቶች ሊገቡ የሚችሉት በምርጫ የሚወዳደሩ የፖለቲካ ፓርቲዎች ሴት አባሎቻቸውን በብዛት ለምርጫ ውድድር ሲያቀርቡ ነው። ስለዚህ ፖለቲካ ፓርቲዎች ለመንግሥት ሥልጣን ውድድር እጨጫ ተመራጭ በሚያቀርቡበት ጊዜ ከሀገሪቱ ሕዝብ ቁጥር ግማሽ ያህሉን የሚሸፍኑትን ሴቶች ተወዳዳሪዎች ከወንዶች ጋር በሚመጣጠን ደረጃ ለማቅረብ ብርቱ ጥረት ማድረግና የተለየ ትኩረት መስጠት ይገባቸዋል። ከወንዶች ጋር እኩል የሥራ እድል የማግኘት፣ የመደመጥና በሁሉም ጉዳዮች በእኩል ደረጃ የመታየት መብት እንዲኖራቸው መሠረታዊ መፍትሔው የትምህርት ተሳትፎአቸውን በፍጥነት ማሳደግ ነው። ከዚህ ጉን በሕዝቡ ውስጥ ስለሴቶች የሠፊነውን የተዛባ አስተሳሰብና ጉጅ ልማድ የሚለውጥ ተከታታይ የማስተማር ሥራ መስራት እንደ አስፈላጊነቱም ሕጋዊ ሥርዓቶችን አውጥቶ ተግባራዊ ማድረግ ያስፈልጋል።

የሕዝቡን አመለካከት ለመቀየር የሚደረገው ጥረት በሥርዓተ ትምህርቱም በሕጋዊ ዘርፍ የሚካተትበትን አቅጣጫ መከተል እንዳሚገባው ያለው ግንዛቤ እንደተጠበቀ ሆኖ ሴቶች ራሳቸው የሚያደርጉት ጥረት ለመብታቸው መከበር ምትክ የማይገኝለት ድርሻ አለው። ሴቶች ከወንዶች እኩል እድል ባለማግኘታቸውና እኩል ባለመታየታቸው ያስከተለባቸውን የመብት መጓደል ራሳቸው ለማስወገድ እስካልተንቀሳቀሱ ድረስ በሌሎች መልካም ፈቃድ ብቻ የሚፈታ ችግር አይደለም። በሴቶች ላይ የሚፈጸመውን አድሎ ሴቶች ራሳቸው እንደተገቢና ትክክለኛ ነገር አድርገው በሚመለከቱበት ሁኔታ ውስጥ ለውጥ ለማምጣት ያስችግራል። ስለዚህ በሴቶች በራሳቸው ውስጥ ያለውን የተዛባ አመለካከትና ጉጅ ልማድ መታገል በቅድሚያ የሴቶች ኃላፊነት መሆኑን ማስጨበጥ ተገቢ ነው። ከቆየ ልማድ፣ ከእምነት፣ ከጉጂ ባህልና ከመሳሰሉት ሁኔታዎች ጋር በተያያዘ የተሠራጨና በሴቶች ውስጥ ስር የሰደደ የአመለካከት ችግር በመኖሩ በተለይ በገጠር የሚገኙ ሴቶች በተፈጥሮና በህግ ያላቸውን የእኩልነት መብት አምኖ ለመቀበል ሲያንግራግሩ ይታያል። ከዚህ አንገታቸውን ከሚያስደፋ ልማዳዊ አስተሳሰብና ጉጂ አመለካከት ለማውጣት

ሴቶች የራሳቸውን ድርጅት ፈጥረው መታገል ይጠበቅባቸዋል። የሴቶች ድርጅት መቋቋም ያለበት ከሴትነታቸው ጋር የተያያዘውን የእርግዝና፣ የወሊድና የእናትነት ኃላፊነት ለመወጣት የሚያስችል የመማሪያ፣ የመደጋገፊያና የልምድ መለዋወጫ መድረክ ለማግኘት ብቻ አይደለም። በሕብረተሰቡ ውስጥ በፖለቲካ፣ በኢኮኖሚ፣ በማህበራዊና በህላዌ መስክ ተገቢ ስፍራ እንዲኖራቸው በሚያስችል መሰረታዊ ጉዳይ ላይ በጋራ እንዲመክሩና የተቀናጀ አቅም እንዲፈጥሩ ለማድረግም የራሳቸው ድርጅት ሊኖራቸው ይገባል። ሴቶች የራሳቸውን ድርጅት መመስረት ያለባቸው ለፖለቲካ ፓርቲዎች የሥልጣን መንጠላጠያ መድረክና የፕሮግራም ማስፈጸሚያ ክንድ ለመሆን አይደለም። ይልቁንም የራሳቸውን መሰረታዊ የመብትና የእኩልነት ጥያቄዎች ለመፍታት የሚያስችል ድርጅታዊ አቅም እንዲፈጥሩና ለራሳቸውና ለጠቅላላው ሕዝብ የሚጠቅም ቁምነገር መስራት እንዲችሉ ነው።

እስካሁን ድረስ በተጠናከረ ሁኔታና አብዛኞቹን ሴቶች በሚያሳትፍ ደረጃ ነፃ የሴቶች ማህበራት በሀገራችን ለመመስረት የሚያስችል የዴሞክራሲ ስርዓት ባለመኖሩ በሴቶች ስም የሴቶችን የመብትና የእኩልነት ጥያቄ እየጠለፉ የፖለቲካ አጀንዳ ማሳያ ከማድረግ የተለየ ጠቃሚ ነገር ለመስራት ሳይቻል ቆይቷል። የቀድሞው አኢሴማ የኢሠፓ አጀንዳ ማስፈጸሚያ እንደነበረው ሁሉ የአሁኑ አገዛዝም በየክልሉና በየከተሞች በራሱ አምሳል በፈጠራቸው የሴቶች ዴሞክራሲያዊ ድርጅቶች አማካይነት የአብዮታዊ ዴሞክራሲ ፕሮግራሙ ማስፈጸሚያ መሳሪያ አድርጎ ይጠቀምባቸዋል። ራሳቸውን ከገዥው ፓርቲ ተፅዕኖ ነጻ በሆነ መንገድ ለማድረግ የሞከሩ በሕግ፣ በጋዜጠኝነትና በንግድ የተሰማሩ ሴቶች ቢኖሩም የሚገባውን ድጋፍ ለመስጠት ፈቃደኛ የሆነ የመንግስት ስርዓት ስለሌለ ሁሉንም መሰረታዊ የሴቶች ችግሮች ሴቶች ወደህዝቡ በሰፊው ለማድረስና ትርጉም ያለው መፍትሔ ለማግኘት የሚረዳ ውጤት ለማስመዝገብ አልቻሉም። በሕግ ስርዓቱ ውስጥ ከዚህ በፊት ይንፀባረቁ የነበሩ ችግሮችን እንዲወገዱና ተገቢ ትኩረት ሳያገኙ የቀሩ ነጥቦችን የሕግ እውቅና እንዲያገኙ በማድረግ፣ በሕብረተሰቡ ውስጥ ደግሞ ሴቶችን በሚጎዳ ሁኔታ የተስፋፋትን እንደ ጠለፋ፣ ያለእድሜ ጋብቻ፣ አስገድዶ መድፈርና ግርዛት ወዘተ. የመሳሰሉ ችግሮች በይፋ ወጥተው የመነጋገሪያ አጀንዳ እንዲሆኑ በማድረግ የሚመሰገን ጥረት የጀመሩ ቢሆንም የሚባለውን ያህል የመንግስት ድጋፍ አላገኙም። ስልጣን ላይ ያለው መንግስት ለእነዚህ ማህበራት የሚደራጁበት የምስክር ወረቀት መስጠቱን እንደትልቅ የዴሞክራሲ እርምጃ እየጠቀሰ ከመመደቅ በስተቀር ጥረታቸውን የሚያዳክሙ ልዩ ልዩ ተፅዕኖዎችን ከማድረግ ተቆጥቦ አያውቅም። መደራጀት በማንም ሊነፈግ የማይገባና በማንም ችሮታ ሊሰጥ የማይችል መሰረታዊ መብት መሆኑን የማይገነዘብ መንግስት እስካለ ድረስ የምስክር ወረቀት መስጠትን እንደ ዴሞክራሲ መጀመሪያና መጨረሻ አድርጎ የመመልከት ደካማ ግንዛቤ መኖሩ የማይቀር ነው። የአብዮታዊ ዴሞክራሲን አጀንዳ ከማስፈጸም በስተቀር ለሴቶችም ይሁን ለጠቅላላው ሕዝብ የሚጠቅም አንዳች ቁምነገር ሰርተው ለማያውቁትና «የሴቶች ዴሞክራሲያዊ ድርጅት» እያለ ላቋቋማቸው ቅርንጫፎቹ መጠነ ሰፊ የሀገር ሀብትና ልዩ ልዩ ድጋፍ በገፍ የሚያቀርበው ገዥው ፓርቲ በነፃነት ለተደራጁት የሴቶች ማህበራት ምቹ የሥራ ሁኔታ በመፍጠር ትብብር ሊያሳይ አለመቻሉ ስርዓቱ የሴቶችን ጥያቄ ለፕሮፓጋንዳ ጥቅም እንጂ ከልቡ ለመፍታት ፍላጎት የሌለው መሆኑን የሚያሳይ ነው።

ስለዚህ አሁን ስልጣን ላይ ያለው ፓርቲ በሴቶች ስም የሴቶችን የመብትና የእኩልነት ጥያቄ እየጠለፈ ለራሱ የፖለቲካ አጀንዳ ማሳኪያ መድረክ ሆኖ የሚያገለግል ጥገኛ ማህበር እንዲኖር ከመጣር በስተቀር በነፃነት ለሚደራጁና ለሚሰሩ ማህበራት ማብብ ጠቃሚ ድጋፍ እንደማያደርግ መገንዘብ አስፈላጊ ነው። የሴቶችን ነፃ ማህበር መቋቋም አስፈላጊ የሚያደርገው አንዱ ሁኔታም ለመብታቸውና ለእኩልነታቸው መረጋገጥ መሰረት የሚሆን የዴሞክራሲ ስርዓት በሀገሪቱ እንዲመሰረት የበኩላቸውን አስተዋፅኦ ማበርከት ስለሚገባቸው ነው። ሴቶች በሞያቸው፣ በጾታቸው፣ በስራ ዘርፋቸው፣ በመኖሪያ ክልላቸው ወዘተ. እንደየሁኔታው ሊደራጁ የሴቶችን የጋራ ጥረት የማስተባበር ሚና ሊጫወቱ ይችላሉ። ይሁን እንጂ ጥረታቸው የተበታተነ እንዳይሆን፣ የተሻለ ቅንጅትና ትብብር መፍጠር እንዲችሉ፣ ሊደመጥ የሚችል ጠንካራ ድምጽ እንዲኖራቸውና ለውጥ የሚያመጣ ትርጉም ያለው ተጽዕኖ ማሳሪፍ እንዲችሉ ይበልጥ የተቀናጀ አደረጃጀት መፍጠር ይኖርባቸዋል። በተለያዩ መንገድ የተደራጁ ነፃ የሴቶች ማህበራት የሚተሳሰሩበት፣ ጥረታቸውን አቀናጅተው ለማስተባበርና ለመምራት የሚችሉበት በየደረጃው አንድ የጋራ መድረክ መፍጠር ይገባቸዋል። እንዲህ ዓይነት አደረጃጀት ሲፈጥሩ በመላ ሀገሪቱ ያሉትን ሴቶች በጋራ ለማሰለፍ፣ በጠቅላላው ሕዝብ ውስጥ ሊደርስ የሚችል ሰፊ እንቅስቃሴ

ለማድረግና በዓለም አቀፍ የሴቶች እንቅስቃሴ ውስጥም ትርጉም ያለው ተሳትፎ ለማድረግ የሚረዳ ውክልና እንዲኖራቸው ያስችላል። ገንዘብን፣ እውቀትን፣ ጉልበትንና ጊዜን በቁጠባና ውጤታማ በሆነ መንገድ ለመጠቀምም ይረዳቸዋል። ሴቶች በነጻነት ተደራጅተው የመብትና የእኩልነት ጥያቄያቸውን በሰፊው ለማንፀባረቅ፣ በሁሉም መስኮች ከወንዶች ጋር እኩል እድል እንዲኖራቸው ለማድረግና በመብታቸው እንዲጠቀሙ ለማስቻል በመንግስት በኩል የሕግ ጥበቃ ሊደረግላቸው ይገባል። የማህበራቸው የፋይናንስ ምንጭ በዋናነት ከአባሎቻቸው በፈቃደኝነት ከሚሰጥ የአባልነት መዋጮና እርዳታ፣ ከገቢ ማስገኛ ተቋሞች፣ ለፕሮጀክቶች ማስፈፀሚያ ከሀገር ውስጥና ከውጭ የሚገኝ ብድርና እርዳታ፣ ከሌሎች ማህበራት የሚገኝ ድጋፍና እርዳታ ወዘተ. ቢሆንም ከመንግስትም የሚቀርብ ድጋፍ መኖር አለበት። ለሥልጠና፣ ለፕሮጀክቶች ዝግጅት፣ ለጥናትና ምርምር ወዘተ. የፋይናንስ፣ የቴክኒክና የምክር ድጋፍ እንዲያገኙ በመንግስት በኩል ትኩረት ሊሰጣቸው ይገባል። የሴቶች ጥያቄ በነጻነት የመደራጀት፣ በፖለቲካ ጉዳዮች ላይ ከወንዶች እኩል ተሳትፎ የማድረግና ለዚህ መብታቸው መረጋገጥ ዋስትና የሚሆን የዴሞክራሲ ስርዓት የመመስረት ጥያቄ ብቻ አይደለም። በሀገሪቱ ልማት ውስጥ በእኩልነት የመሳተፍ፣ ሀገሪቱ ካላት የኢኮኖሚ ጥሪትና ማህበራዊ አገልገሎት ፍትሃዊ በሆነ መንገድ ከወንዶች እኩል ተጠቃሚ ለመሆን የሚያስችል የልማትና የፍትሃዊነት መስፈን ጥያቄም ነው።

ስለዚህ የሴቶችን ጥያቄ መደገፍ በአንድ በኩል ከኢትዮጵያ ሕዝብ ውስጥ ግማሽ የሆነውን ሕዝብ ጥያቄ መደገፍ ማለት ሲሆን በሌላ በኩል የዜጎችን እኩል ተሳትፎ የሚያረጋግጥ ልማትንና አድሎን የሚያጠፋ ፍትሃዊነትን መደገፍ ማለት ነው። በአጭሩ ለሴቶች የሚደረግ ድጋፍ ለዴሞክራሲ ስርዓት፣ ዜጎችን በእኩልነት ለሚያሳትፍ ልማት፣ ፍትሃዊ ለሆነ የሀብትና የአገልገሎት ክፍፍል የሚደረግ ድጋፍ ነው። የሴቶችን እኩልነት መብት መደገፍ በአጠቃላይ የሰውን ልጅ እኩልነት መብት ከመደገፍ ጋር የተያያዘ ነው። የሴቶችን የትምህርት፣ የጤና፣ የስራ ወዘተ. ችግሮች ማቃለል ማለት የሕፃናትን፣ የቤተሰብንና በአጠቃላይ የሕብረተሰብን መሰረታዊ ችግሮች ማቃለል ማለት ነው። በመሆኑም ሴቶችን በሁሉም ረገድ እኩል መብት እንዲኖራቸው በፖለቲካ፣ በኢኮኖሚ፣ በማህበራዊና በህላዊ ጉዳዮች ለመደገፍ የሚያስችል ፖሊሲ አቅጣጫ መከተልና በስራ ላይ ማዋል ይገባል ብሎ ኢ.ዴ.ፓ ያምናል።

8. ወጣቶች

ከኢትዮጵያ ሕዝብ ውስጥ ከፍተኛውን ቁጥር የያዘው በወጣትነት እድሜ ክልል ውስጥ የሚገኘው ነው። ይህ የሕብረተሰብ ክፍል ማንኛውንም ዓይነት እውቀት ለመቅሰም የሚያስችል ቀልጣፋና ብሩህ አእምሮ፣ ለምርት ተግባር ሊውል የሚችል ጉልበትና በቀላሉ የማይዘል አካላዊ ጥንካሬ ያለው ነው። በዚያው ልክ በአግባቡ ካልተያዘና ጠቃሚ ለሆነ ነገር ፍላጎት እንዲኖረው በሚያስችል ትምህርት እየተከተከተ ካልታነፀ በስተቀር ከወጣትነቱ ተፈጥሯዊ ሁኔታ በተያያዘ ለተለያዩ አደጋዎች በቀላሉ ሊጋለጥ የሚችል ነው። ወጣቱ የሕብረተሰብ ክፍል ወደመልካም አቅጣጫ እንዲጓዝ ወይም ወደመጥፎ ዝንባሌ እንዲነሳሳ የሚያደርጉ በርካታ ሁኔታዎች ቢኖሩም ቤተሰብ፣ ትምህርት ቤትና አጠቃላይ ሕብረተሰብ ወዘተ. የሚጫወቱት ሚና ቀላል አይደለም።

የወጣቱ ሕብረተሰብ ዝንባሌ የብዙ ጉዳዮች ድምር ውጤት ነው። ብዙ ጊዜ በወጣትነት እድሜ ክልል ውስጥ ከሚነኙት ዜጎች መካከል አንዳንዶቹ ጥፋት በሚፈፀሙበት ወቅት ወጣቱን እንዳለ የማውገዝና የማማረር አዝማሚያ ጎልቶ ይንፀባረቃል። «የዘቀጠ፣ ደካማ፣ የሀገር ፍቅር የሌለው፣ ለሰዎች ክብር የማይሰጥ፣ በንቀት የተወጠረ ወዘተ. ትውልድ» እያሉ ለወጣቱ ባህርይ መጥፎ ምስል የሚሰጡ ሰዎች ጥቂት አይደሉም። ቤተሰብ፣ መንግስትና የፖለቲካ ፓርቲዎች፣ የኃይማኖት ተቋሞችና የትምህርት ተቋሞች ወዘተ. ይኸንን አስተሳሰብ የሚያንፀባርቁበት ጊዜ ጥቂት አይደለም። እንዲያውም የሀገራችንን ወጣቶች መልካም ገጽታ በአደባባይ ለመግለጽ የሚሞክረው ካለወጣቱ ተሳትፎ ምንም ለማድረግ የማይቻልበት የጦርነት ሁኔታ ከተፈጠረ ብቻ ነው። ከዚያ ውጭ ለወጣቱ በጎ ጎን ከበሬታ የሚሰጥና የወጣቱን ጉዳይ መሰረታዊ ነጥብ አድርጎ ሲወጣና ሲወርድ የሚታይ አካል በኢትዮጵያ ማግኘት ከባድ ነው።

በሰላሙ ጊዜ የሚያናንቁትንና የሚረገጡትን ወጣት ወይም ከማንኛውም የውይይት አጀንዳ ውጭ አድርገው የረሱትን ወጣት ቀውጢ ሲፈጠር፣ ጦርነት ሲነሳና መውጨያ መግቢያ ሲጠፋ

ብቻ «መመኪያችን፣ ኃይላችን፣ ተስፋችን፣ መኩሪያችን ወዘተ.» እያሉ ማሞካሸት ኢትዮጵያ ውስጥ የተለመደ ነው። መብቱ ተነካ፣ ጥቅሜ ተጓደለ፣ ነጻነቴ ተገፈፈ ወዘተ. የሚል ሰላማዊ ጥያቄ ባነሳ ቁጥር የሳንጃና የጥይት ምላሽ የሚሰጡት፣ ከሀገር እንዲሰደድ፣ እንዲገረፍ፣ ወህኒ እንዲወረወርና ስቃይ እንዲቀበል፣ ጨካኝ እርምጃ የሚወስዱበት የፖለቲካ ኃይሎችና መንግስታት ሳይቀሩ የጨበጡትን ስልጣን ላለመነጠቅ የወጣቱን ኃይል መጠቀም ባስፈለጋቸው ጊዜ ለወጣቱ የማይገቡት ቃል፣ የማይሰጡት ተስፋና የማያቀርቡት ውዳሴ የለም። የሚፈልጉትን ካገኙ በኋላ ግን መልሰው ወጣቱን እስከመፈጠሩ ይዘነጉታል።

ለወጣቱ ትምህርት፣ ጤንነት፣ ስራና ዘላቂ ሕልውና የሚጠቅም አንድም የዴሞክራሲና የልማት አጀንዳ ቀርፀው የረባ ነገር ሳይሰሩ ይኸውና ወጣት የነበረው ጎልማሳ እየሆነ ዘመንን ዘመን እየተካው መኖር የተለመደ ሆኗል። በአለም ውስጥ እንደ ኢትዮጵያ ወጣቶች ሁሉም ዓይነት እድል ተነፍቻቸው ለመክራና ስቃይ ብቻ የተጋለጡ አሳዛኝ ወጣቶች ስለመኖራቸው ያጠራጥራል። በኢትዮጵያ ወጣቶች ልክ ጦርነት የሚለበልበው፣ ርሃብ የሚጨርሰው፣ እስርና ግርፋት የበዛበት፣ ሀገር ጥሎ መሰደድ ያንገሸገሸው፣ የመማርና ስራ የማግኘት መብቱን የተገፈፈ፣ ለበሽታና ለተለያዩ አደጋዎች የተጋለጠ፣ በነፃነት ለመደራጀት፣ ሀሳቡን ለመግለፅና ሰላማዊ ተቃውሞ ለማሰማት በሞከረ ቁጥር በአደባባይ በጥይት የሚረሸን ወጣት በየትም ሀገር ማግኘት አይቻልም። ላለፉት ዓመታት መንግስት በሌለባት ጎረቤት ሶማሊያ የሚገኙ ወጣቶች እንኳ በአንዳንድ ጉዳዮች ከኢትዮጵያ ወጣቶች የሚሻል ተነጻጻሪ ነፃነትና መብት አላቸው።

በየትኛውም አለም የሚገኙ ወጣቶች በአብዛኛው ተቀራራቢ የሆኑ የጋራ ፍላጎቶች እንዳሏቸው የታወቀ ነው። ብዙውን ጊዜ የወጣቱ ሕብረተሰብ ዋና ፍላጎቶች መማር፣ ስራ ማግኘት፣ ዴሞክራሲያዊ ስርዓትና የተረጋጋ ሰላም ማግኘት፣ ከበሽታ መጠበቅና መዝናናት ወዘተ. የመሳሰሉት ፍላጎቶች ናቸው። ለብዙዎቹ የታዳጊ ሀገር ወጣቶች እነዚህ ፍላጎቶች የሚሟሉበት እድል የጠበበ ቢሆንም ለኢትዮጵያ ወጣቶች ደግሞ ጨርሶ የማይጨበጡና ለማሰብ እንኳ የሚከብዱ ናቸው። የኢትዮጵያ ወጣቶች ሕይወታቸውን ለማቆየት የሚያስችል አንድ ቁራሽ ዳቦ በቀን ማግኘት በማይችሉበት አሳዛኝ ሁኔታ ውስጥ ስለሚገኙ ሌሎቹ ፍላጎቶቻቸው እንደሕልም የሚያዩ ናቸው። እስኪጠግብ በልቶ ለማደር የማይችለው የኢትዮጵያ አብዛኛው ወጣት ስለትምህርት፣ ስለሕክምና፣ ስለዴሞክራሲ፣ ስለሰላም፣ ስለሥራ፣ ስለመዝናኛ ወዘተ. ፍላጎቶቹ መሟላት ማሰብ ባይቀርም በቀላሉ የሚያገኛቸው ነገሮች አልሆኑም። ለዚህ ሁሉ ስቃይ መሰረታዊ ምክንያቱ ደግሞ በሀገሪቱ ውስጥ የአገዛዝ ስርዓት መተከሉ ነው። ልማትን በማምጣትና ድህነትን በማጥፋት የወጣቱን የትምህርት፣ የጤና፣ የስራ፣ የሰላም፣ የዴሞክራሲና የመዝናናት ወዘተ. ፍላጎት የሚያሳካ የዴሞክራሲ ስርዓት እስካልተፈጠረ ድረስ አሁንም የኢትዮጵያ ወጣቶች ችግር በከፊ መልኩ መቀጠሉ የማይቀር ነው። እናም እንደማንኛውም ሌሎች የሀገሪቱ ችግሮች ሁሉ ለኢትዮጵያ ወጣቶች ችግር መፈታትም አማራጭ ሀሳብ በሚቀርብበት ጊዜ ከሁሉ በፊት ቅድሚያ ሊሰጠው የሚገባው ጉዳይ የአገዛዝ ስርዓት ከሀገሪቱ የሚነቀልበትና በምትኩ የዴሞክራሲ ስርዓት የሚተከልበት መንገድ መፈጠር አለበት የሚለው ነጥብ ነው።

ለዚህ ትልቅ አላማ ከፍተኛ አስተዋፅኦ የሚጠበቀው ደግሞ የሀገሪቱ ተረካቢና የወደፊቱ መሪ ከሆነው ከራሱ ከወጣቱ ትውልድ ነው። የወጣቱ ትውልድ የወደፊት ራዕይና ተስፋ በሀገሪቱ ሊኖር በሚችለው መፃኢ ሁኔታ የሚወሰን የመሆኑን ያህል የሀገሪቱ መፃኢ እድል ደግሞ በተራው በወጣቱ ተሳትፎ የሚወሰን መሆኑ የግድ ነው።

የኢትዮጵያ ወጣቶች አለመታደል ሆኖ በሁሉም ሁኔታ እጥረት በሚታይበት አስቸጋሪ ፈተና ውስጥ ለመኖር ቢገደዱም ከዚህ ለመውጣት የሚያስችል የሕይወት አማራጭ መፈለግ ይጠበቅባቸዋል። ሞትን፣ ረሃብን፣ ስደትን፣ መሀይምነትን፣ በሽታን፣ ጦርነትን፣ የመብት ረገጣን ወዘተ. እየኖሩበት ስለሆነ ጉዳቱን በሚገባ ያውቁታል። ይኸንን ውርደት ተሸክሞ መቆየት ጥሩ የሕይወት አማራጭ እንዳልሆነም በሚገባ ይረዱታል። ከዚህ የተሻለው የሕይወት አማራጭ ለራሳቸው ብቻ ሳይሆን ለጠቅላላው ሕዝብ ፍላጎት መሳካት መሰረት የሚሆን የዴሞክራሲ ስርዓት እንዲፈጠር መስራትና መታገል ነው።

የኢትዮጵያ ወጣቶች ለመብታቸውና ለፍላጎታቸው መረጋገጥ መሰረት የሚሆነውን የዴሞክራሲ ስርዓት በመፍጠር የተሻለ የሕይወት ምርጫ እንደሚኖራቸው ከታመነበት ይኸንን ዓላማ

የሚያሳኩት በተናጠል ሳይሆን የተደራጀ አቅም በመፍጠር ነው። ወጣቶች እስካልተደራጁ ድረስ ለመብታቸውና ጥቅማቸው መሳካት የሚበጅ መሰረታዊ ለውጥ በሀገሪቱ ማምጣት ይቅርና ቁራሽ ዳቦ በቀን እያገኙ ሕይወታቸውን የማቆየት እድል ለረጅም ጊዜ መኖሩን በእርግጠኝነት ለመተንበይ አይቻልም። ወጣቶች መደራጀት ያለባቸው የፖለቲካ ኃይሎች አጀንዳ አስፈፃሚ መሳሪያ እንዲሆኑ፣ ለአገዛዝ ስርዓት መወጣጫ መሰላል ሆነው እንዲያገለግሉና ለአገዛዝ ስርዓት እድሜ መቀጠል የሚያገዝ አስተዋፅኦ እንዲያደርጉ አይደለም። ከሁሉም በፊት መደራጀት ያለባቸው በፍላጎታቸውና ጥቅሞቻቸው ዙሪያ በሚገባ እንዲመክሩ፣ ለፍላጎታቸውና ጥቅሞቻቸው መሳካት የተቀናጀ ጥረት እንዲያደርጉና ድምፃቸው እንዲሰማ በሚያስችል ደረጃ ተባብረው እንዲቆሙ የሚያገዝ ነፃና ዲሞክራሲያዊ መድረክ እንዲኖራቸው ነው። ነፃና ዲሞክራሲያዊ የሆነ ድርጅት እስካልመሰረቱ ድረስ በአኢወግ ተሰባስበው የነበሩ ወጣቶች ድካም መና ሆኖ እንደቀረው ሁሉ አሁንም ተመሳሳይ እጣ ሊያጋጥማቸው እንደሚችል መገመት ነቢይ መሆንን አይጠይቅም። የአሁኑ አገዛዝ «የወጣቶች ዲሞክራሲያዊ ድርጅት» እያለ በየክልሉና በየከተማው አቋቁሞ በተላላኪነት ያሰለፋቸውን ዓይነት ድርጅቶች በመመስረት የወጣቱን ፍላጎቶችና ጥቅሞች ለማሳካትና የሚጠቅም አንዳች ቁምነገር መስራት የማይቻል ነው። ኢህፓ ሲወድቅ አኢወግ አብሮ እንደወደቀው ሁሉ አብዮታዊ ዲሞክራቶች ሲወድቁ የእነርሱ ተላላኪ የሆኑት የወጣቶች ዲሞክራሲያዊ ድርጅቶችም ሕልውና አብሮ ያበቃሉታል። ስለዚህ የሀገሪቱ ወጣቶች መመስረት የሚገባቸው ማህበር ለወጣቶች ፍላጎቶችና ጥቅሞች መሳካት የሚያገለግል፣ በፖለቲካ ፓርቲዎች እየተጠመዘዘ የአገዛዝ መሳሪያ የማይሆንና በነፃነት የሚመራ ዲሞክራሲያዊ ተቋም ነው። አገዛዝ ሲፈረስ አብሮ የሚናድ ተቀፅሎ ድርጅት ሳይሆን በወጣትነት እድሜ መስመር የሚያልፉ ተከታታይ ትውልዶች በፈቃደኝነትና በፍላጎት የሚቀላቀሉት፣ የወጣቶችን እምነትና ከበሬታ ያገኘ ዲሞክራሲያዊ ተቋም እንዲሆን በሚገባ ጥንቃቄ ማድረግ ያስፈልጋል። ለዚህ ዓይነቱ ዲሞክራሲያዊ ተቋም ሕብረተሰቡ በሚችለው ሁሉ ድጋፍ እንዲያደርግ ያስፈልጋል።

በኢትዮጵያ ውስጥ ነፃና ዲሞክራሲያዊ የሆነ የወጣቶች ማህበር መኖር ወጣቶች የራሳቸውን ባህሪይና ችሎታ በነፃነት እንዲገነቡ ያስችላል። የራሳቸውን ሕይወት በራሳቸው ኃላፊነት የመቅረጽ ትምህርት እንዲያገኙ ይረዳል። የአንድ ዲሞክራሲያዊ መንግስት ኃላፊነት ይኸንኑ ዓላማ በተለያዩ መንገድ ማበረታታትና መደገፍ ነው። መብታቸውን በሚገባ እንዲጠቀሙበት መርዳት ነው። የወጣቶችንም ሆነ የሌሎችን ማህበራት የፖለቲካ አጀንዳ ማስፈፀሚያ መሳሪያና ተላላኪ አድርጎ መጠቀም የአብዮታዊ ዲሞክራቶች እንጂ የዲሞክራሲያዊ ፓርቲዎች ባህሪ አይደለም። ወጣቶች ሀገራቸውን የሚወዱት፣ ታሪካቸውንና ባህላቸውን የሚያከብሩት፣ ሀገራቸውን ከማንኛውም አደጋና ችግር ለመከላከል በሚያስችል ማንኛውም ተልዕኮ በፈቃደኝነት የሚሰለፉት ሀገራቸው የመብታቸውና የጥቅማቸው መከበሪያ እውነተኛ ቤታቸው መሆኗን ሲያረጋግጡ ነው። ዲሞክራሲያዊ መንግስታት የሚሰጡት ድጋፍ ወጣቶች ይኸ ስሜት በሚገባ እንዲኖራቸው ለማድረግ እንጂ እጅ እየጠመዘዙ ይኸንን አጀንዳ ደግፍ ያኛውን ይኸንን ተቃዋሚ የሚል ተፅዕኖ ለማሳደርመሆን የለበትም። ይኸ አይነቱ ባህሪይና ተግባር የአብዮታዊ ዲሞክራቶች ወይም የአገዛዝ ስርዓቶች ነው።

በዲሞክራሲ ስርዓት ውስጥ የተቋቋመ ነፃና ዲሞክራሲያዊ የወጣቶች ማህበር ድጋፍ የሚደረግለት በመንግስት ብቻ ሳይሆን በሁሉም ፈቃደኛ ወገኖች ነው። መንግስትም ለወጣቶች መብትና ጥቅም መጠበቅ የሚያገለግሉ ሕጋዊ ስርዓቶችን ከመዘርጋት በተጨማሪ ከማህበራዊ መድረኮችና ከበጎ ፈቃደኞች ድጋፍ የሚያገኙበት እድል እንዲፈጠር ጥረት ያደርጋል። የተለያዩ ማህበራዊ ድርጅቶችና ከፖለቲካ ነጻ የሆኑ ተቋሞች ለወጣቱ የትምህርት ስልጠናና የስራ እድል፣ የሕክምና፣ የመዝናኛ ወዘተ. ድጋፍ እንዲያደርጉ ያበረታታል። የፌዴራል መንግስት ብቻ ሳይሆን የክልል መንግስታትም ተገቢውን የሕግ ጥበቃ ከማድረግ ጀምሮ ነጻ ተቋሞችና መንግስታዊ ያልሆኑ ድርጅቶች የወጣቱን ጥቅምና ፍላጎት በሚጠብቁ መስኮች ድጋፍ እንዲያደርጉ ሁኔታዎችን ማመቻቸት ይገባቸዋል።

በኢትዮጵያ ውስጥ የሚገኙ ወጣቶች ነፃ ድርጅት ከማግኘት በተጨማሪ ትልቁ ችግራቸው ለመማር የሚያስችላቸውን የገንዘብ ወጪ የሚሸፍን የኢኮኖሚ አቅም ማጣት ነው። በዚህ ረገድ መንግስት፣ ከፖለቲካ ተፅዕኖ ነፃ የሆኑ መንግስታዊ ያልሆኑ ድርጅቶችና ማህበራዊ ተቋሞች ትምህርት ቤቶችን አብዛኛው ወጣት ወደሚገኝበት የገጠር መንደሮች ቀረብ ባለ ሁኔታ በመክፈት፣ ለልዩ ልዩ የትምህርት ወጪዎች መደገፊያ የሚሆኑ ፕሮግራሞችን እየቀየሱ በስራ

ላይ በማዋል፣ በረጅም ጊዜ የሚከፈል ብድር በመስጠት፣ ስፓንሰር ሽፕ በመሆንና የስኮላር ሽፕ እድል እንዲያገኙ በመርዳት ወዘተ. ድጋፍ የሚያደርጉበትን ሁኔታ ማመቻቸት ይገባል። የወላጆችንና አሳዳጊዎችን አቅም የሚያጠናክር ድጋፍ ማድረግም ለወጣቶች የትምህርት ችግር አንድ መፍትሔ ሊሆን ይችላል።

ሌላው የኢትዮጵያ ወጣቶች ችግር እንደምንም ተምረው የተወሰነ የትምህርት ደረጃ ከጨረሱና ወደስራ ለመሰማራት ከተዘጋጁ በኋላ የስራ እድል ማግኘት ነው። ለዚህ ዋናው ምክንያት በሀገሪቱ የኢንቨስትሜንት አለመኖርና የኢኮኖሚው ደካማ መሆን ነው። ሌላው ደግሞ ወጣቶቹ የሚግሩት ትምህርት በአብዛኛው በቀለም ትምህርት ላይ ያተኮረ ሆኖ በመቆየቱና የሞያ ትምህርት የተከታተሉትም ለስራ ብቁ በሚያደርግ የጥራት ደረጃ አለመማራቸው ነው። ከዚህ በተጨማሪ የሰራተኛ አቀጣጠር ስርዓቱ ለችሎታ ቅድሚያ የሚሰጥ ወይም ስራና ሰራተኞችን በማገናኘት ዓላማ ላይ የተመሰረተ ሳይሆን ለዘርና ለፖለቲካ ታማኝነት እንዲያገለግል ሆኖ የተቃኘና ግልፅ ለሆነ ሙስናና አድሎ የተመቻቸ መሆኑ ነው። ስለዚህ የአቀጣጠር ስርዓቱ ግልፅና ፍትሃዊ እንዲሆን፣ ስራና ሰራተኛን የማገናኘት ዓላማ ያለውና በችሎታ መመዘኛ ላይ ተመሰርቶ እንዲከናወን በሚያስችል ሁኔታ መለወጥ ይኖርበታል። የትምህርት አሰጣጡም ለስራ ብቁ የሚያደርግ ጥራት እንዲኖረው ማድረግ ያስፈልጋል። መንግስትና መንግስታዊ ያልሆኑ ተቋሞች ትምህርት ጨርሰው ስራ ለሌላቸው ወጣቶች ተጨማሪ የስራ እድል የሚያስገኙ የኢንቨስትመንት እንቅስቃሴዎች እንዲበረታቱ ሁለገብ ጥረት ከማድረግ በተጨማሪ ለስራ ብቁ ተወዳዳሪ የሚያደርጉ ተጨማሪ ስልጠናዎችን በመስጠት፣ ስራ በማፈላለግ፣ የራሳቸውን ስራ እንዲፈጥሩ የሚያስችል የቴክኒክና የፋይናንስ እርዳታ፣ የብድር አገልግሎትና የመሳሰሉትን ድጋፎች ለማቅረብ በሚያመቻቸው አቅጣጫ መንቀሳቀስ ይገባል። ስራ እስከሚያገኙ ድረስ ቀድሞ የቀሰሙት እውቀት እንዳይጠፋቸው፣ አልባሌ ወደሆነ አቅጣጫ እንዳያመሩና መጪው ሕይወታቸውን ለሚያበላሽ አደጋ እንዳይጋለጡ የነፃ አገልግሎት እየሰጡ የሚቆዩበትን እድል መፍጠር መጸህፍት ቤቶችና ሌሎች ጤንነትን ለመጠበቅ የሚረዱ የጊዜ ማሳለፊያዎች እንዲሰፋፋ ማድረግም ሌላው ጠቃሚ ነገር ነው።

የኢትዮጵያ ወጣቶች ሌላው ትልቅ ችግርና ስጋት የኤድስ በሽታ መስፋፋት ነው። ወጣቶች ለዚህ ስጋት በግንባር ቀደምትነት መጋለጣቸውና የበሽታውም ዋነኛ ተጠቂ መሆናቸው ቢታወቅም ኤድስ በአጠቃላይ የሀገሪቱ ስጋት መሆኑ ግልጽ ነው። ምክንያቱም አምራች የሆነውን ኃይል በከፍተኛ ደረጃ የሚያጠቃ በመሆኑ መዘዙ በሀገሪቱ ልማትና የኢኮኖሚ እንቅስቃሴ ላይ ከፍተኛ ተፅዕኖ ማስከተሉ ስለማይቀር ነው። በኤድስ የሚጠቁት ወጣቶች ሕፃናት ልጆቻቸው ያለአሳዳጊ፣ አቅመ ደካማ ወላጆቻቸው ደግሞ ያለግራና ቀባሪ እንዲቀሩ ምክንያት ስለሚሆኑ የሀገሪቱን ኢኮኖሚና ማህበራዊ አገልግሎት በእጅጉ የሚያዳክም ውጤት ይኖረዋል። በዚህና በሌሎችም ምክንያቶች የኤድስ በሽታ መስፋፋት የሀገሪቱም ትልቅ ስጋት ነው።

ወጣቶች ከዚህ አደጋ የሚጠበቁበት እድል የተንጠለጠለው በዋናነት በራሳቸው ጥንቃቄ የማድረግ ችሎታ ላይ ነው። አንድም ራሳቸውን ከበሽታ መተላለፊያ መንገዶች ለማቀብ የሚያስችል ጥንቃቄ ያደርጋሉ። አልያም የመከላከያ ክትባት በሌለውና ከበሽታው ለመዳን የሚያስችል መድኃኒት ባልተገኘለት ቀሳፊ በሽታ ይለከፋሉ። ይህ እንዳይሆን ትልቁ መፍትሔ የወጣቶችን ግንዛቤ በማሳደግ ከበሽታው እንዲጠነቀቁ ማድረግ ነው። በዚህ ተግባር መንግስት ብቻ ሳይሆን ቤተሰብ፣ ትምህርት ቤት፣ የስራ ቦታ፣ የኃይማኖት ድርጅቶች፣ መንግስታዊ ያልሆኑ ተቋሞችና መላው ሕብረተሰብ በጋራ መስራት ይኖርባቸዋል። ወጣቶች ስለበሽታው መረጃ እንዲያገኙ በመርዳት፣ በተለይም በሀገሪቱ ገጠር አካባቢ የሚገኙ ወጣቶች መረጃ የሚያገኙበትን ሁኔታ በመፍጠር መረባረብ ይገባል። በአሁኑ ወቅት የወጣቶች ማህበራት ዋነኛ ስራ መሆን ያለበት ወጣቶች ራሳቸውን ከኤድስ በሽታ መጠበቅና መከላከል በሚችሉበት ሁኔታ ላይ ነው።

የወጣቶች መሰረታዊ ችግሮች የተባሉትን የትምህርት፣ የስራ አጥነትና የጤና ሁኔታዎች ለማሻሻል መንግስት ራሱን የቻለ የወጣቶች ፖሊሲ ቀርቦ፣ የተግባር መርሃ ግብር አውጥቶና ለዚህ ተፈጻሚነት የሚያገለግል ፈንድ ከሀገር ውስጥና ከውጭም አፈላልጎ ሰፊ እንቅስቃሴ ማድረግ ይኖርበታል። በዚህ ፈንድ አማካይነት ለወጣቶች ኢኮኖሚያዊ፣ ማህበራዊና ባህላዊ አቅም መጎልበት የሚያግዝ ተጨባጭ ስራ መስራት ይጠበቅበታል።

9. ስፖርትና መዝናኛ

ስፖርት የሰዎችን ጤና በመጠበቅና የእረፍት ጊዜ ማሳላፊያ በመሆን ከሚሰጠው ጥቅም በተጨማሪ ለሕዝቦች ግንኙነትና ትብብር፣ የሀገርን መልካም ገጽታ ለማሳወቅና ኢኮኖሚን ለመደገፍ ይረዳል። በዘርፉ ለተሰማሩትም መተዳደሪያና የኑሮ መሰረት ሆኖ ያገለግላል። ይሁን እንጂ በሀገራችን ለስፖርት የሚሰጠው ትኩረት እጅግ ዝቅተኛ በመሆኑ ከዘርፉ መገኘት የሚገባ ጥቅም እየተገኘ ነው ለማለት አይቻልም። በእርግጥ በአትሌቲክስ ስፖርት ጥቂት በዓለም አቀፍ ደረጃ ውጤታማ የሆኑና ከፍተኛ ስምና ዝና ማግኘት የቻሉ ስፖርተኞች በመታየታቸው ለሀገሪቱ ያጎናጸፏት ክብር የሚናቅ አይደለም። በአሁኑ ጊዜ በየትኛውም የዓለም ማዕዘን ኢትዮጵያ በመልካም ስም የምትጠራበት አጋጣሚ ካለ የአትሌቲክስ ስፖርት ጀግኖቿ ያስመዘገቡት የሚያስመካ ውጤት ነው። ሀገሪቱ ካላት ውስን ሀብት እየሸረፈች በምትመድበው የውጭ ምንዛሬ በየሀገሩ ከከፈተቻቸው የኤምባሲ ጽህፈት ቤቶችና በዲፕሎማሲ ስራ ከመደበቻቸው ሰዎች ይልቅ እነ አበበ ቢቁላ፣ ደራርቱ ቱሉ፣ ኃይሌ ገብረ ስላሴና ሌሎች የአትሌቲክስ ጀግኖች በአሎምፕክ መድረክ ያስመዘገቡት ድልና በዚህ ምክንያት ከፍ ብሎ የተውሰበለበው የሀገሪቱ ሰንደቅ ዓላማ ለኢትዮጵያ ያስገኘት መልካም ስምና እውቅና የበለጠ ዋጋ እንዳለው የሚያከራክር አይደለም። የሀገሪቱ መሪዎች ዓለምን ከጫፍ እስከጫፍ ቢዘሩ የማራቶን ጀግኖች የሚሰቡትን ትኩረትና ለሀገሪቱ የሚያስገኙትን ክብር ለማስገኘት ፈጽሞ አይቻላቸውም። አንድ የውጭ ዜጋ የኢትዮጵያ ጠቅላይ ሚኒስትር ማነው ተብሎ ቢጠየቅ መልስ ለመስጠት የሚቸገረውን ያህል አበበ ቢቁላ ወይም ደራርቱ ቱሉ ወይም ኃይሌ ገብረ ስላሴ ማነው ቢባል በቀላሉ ለመለየት አይሳነውም። ሀገሪቱ የድርቅ፣ የረሃብና የጦርነት ተምሳሌት ብቻ ሆና እንዳትቀር በአትሌቲክስ ስፖርት የተሰማሩ ዜጎች የሚጥሩት መልካም ገጽታ በሌላ የዲፕሎማሲ ስራ በቀላሉ ሊገኝ የሚችል አይደለም። በሌሎችም የስፖርት ዓይነቶች ትኩረት ቢደረግ ኖሮ በርካታ የስፖርት አምባሳደሮች ለኖሩና የሀገራችንም መልካም ገጽታ በሰፊው ሊታወቅ የሚችልበትን እድል ማመቻቸት ይቻል ነበር።

በሀገራችን ግልፅ የሆነ የስፖርት ፖሊሲ የለም። በልዩ ልዩ ስፖርት ዓይነቶች ነጻ በሆነ መንገድ ተደራጅተው የሚንቀሳቀሱ የስፖርት ድርጅቶች እንዲኖሩ የሚያስችል የፖሊሲ ማእቀፍ አልተፈጠረም። የሀገሪቱ ስፖርት በክለቦችና በማህበራት ተደራጅቶ ሕዝባዊ መሰረት እንዲኖረውና በትብብር መርህ ላይ እንዲቆም በሚያስችል አቅጣጫ የተቃኘ ሳይሆን በጥቂት የውድድር ስፖርቶች ላይ ብቻ የተንጠለጠለ ነው። ማስ ስፖርት በሰፊው ጥቅም ላይ ባለመሆኑ በዘርፉ በርካታ ስፖርተኞችን በየጊዜው ለማፍራትም ሆነ የስፖርት ፋሲሊቲዎችን በሕዝቡ ትብብር ለማሟላት አልተቻለም። በጣት ከሚቆጠሩ ክለቦች፣ አሰልጣኞችና ዳኞች ጥረት በስተቀር ሕዝብን በሰፊው የሚያሳትፍ የስፖርት አደረጃጀትና አመራር ስለሌለ የስፖርቱ ዘርፍ ካለጠንካራ መሰረት የሚውተረተር፣ በአየር ላይ የተንሳፈፈ፣ ብልጭ ድርግም የሚልና ተከታታይነት የሌለው ነው።

ለማስ ስፖርትም ሆነ ለውድድር ስፖርት የሚሆኑ የማዘውተሪያ ቦታዎች፣ የስልጠና ማዕከሎችና ሌሎች ፋሲሊቲዎች አሉ ብሎ ለመናገር አይቻልም። ዘርፉን መንግስት ሙሉ በሙሉ እንዲቆጣጠረው በመደረጉ ሕዝባዊ መሰረት ይዞ ሊገነባና ሊያድግ አልቻለም። በየትኛውም የስፖርት ዘርፍ አህጉራዊና አለማቀፋዊ ወድድሮችን ለማዘጋጀት የሚያስችል ምቹ ሁኔታ አስካሁን አልተፈጠረም። ሌሎች የአፍሪካ ሀገሮች ከደረሱበት የስፖርት ክለቦች ምስረታና የማዘውተሪያ ስፍራዎች ግንባታ ደረጃ አንጻር ኢትዮጵያ ያለችበት ሁኔታ እጅግ ወደ ጎሳ የቀረ ነው። ለእግርና ለመራብ ኳስ፣ ለጠረጴዛና ሜዳ ቴኒስ፣ ለሞተርና ብስክሌት፣ ለፈረስ ግልቢያና ለዝላይ፣ ለውኃ ዋና፣ ለቅርጫትና እጅ ኳስ፣ ለሌሎች ዘመናዊና ባህላዊ ስፖርቶች መለማመጃና ማዘውተሪያ ቦታዎች በሀገሪቱ ውስጥ አንዳሉ በሚቆጠሩበት ሁኔታ ላይ አይደሉም። ሕዝቡ ለስፖርት ያለው ስሜትና ፍላጎት ከጊዜ ወደ ጊዜ እያደገ ቢሆንም ይኸንን ፍላጎቱን የሚያረካ የስፖርት አገልግሎት ሊገኝ አልቻለም።

ለአካል ጉዳተኞች፣ በእድሜ ለገፉ አዛውንቶችና ሕፃናት በአቅማቸው መጠን የስፖርት እንቅስቃሴ የሚያደርጉበት አደረጃጀትና ስርዓት ጨርሶ የለም ለማየት ይቻላል። በተወሰኑ ወቅቶች በቋሚነት እየተዘጋጁ ሕዝብ የሚሳተፍባቸው ልዩ ልዩ የስፖርት ፕሮግራሞች በሚገባ አልተዘረጉም። ለፕሮግራሞች ስፖርተኞች ስልጠናና ምክር የሚሰጡ የተደራጁ ማዕከላት የሉም። በፕሮግራሞች ስፖርት የሚወዳደሩ ስፖርተኞች ለሥልጠናና ለትጥቅ የሚያስፈልጋቸውን የፋይናንስ ወጪ የሚደግፉ የበጎ ፈቃድ ድርጅቶች እንዲመሰረቱ የሚያስችል በቂ ጥረት የለም። ክለቦች ሕዝቡን በሚያሳትፉበት ሁኔታ አለመደራጀታቸው ብቻ ሳይሆን አንድ ክለብ የተለያየ ፍላጎትና ችሎታ ያላቸውን ሰዎች ለመሳብ በሚያስችል መንገድ ልዩ ልዩ የስፖርት ዓይነቶችን በሚያቅፉበት

መንገድ አልተቋቋመም። አንድ ክለብ እግር ኳስ፣ መረብ ካስ፣ ቅርጫት ኳስ፣ የሜዳና የጠረጴዛ ቴኒስ፣ ብስክሌት፣ ሩጫ፣ ዋና ወዘተ. የመሳሰሉትን አቅጫ እንዲይዝ ሆኖ ቢደራጅ የተለያዩ ፍላጎት ያላቸው ሰዎች እንደየፍጎታቸው በክለቡ አባልነት ሊሳቡና ተገቢ ድጋፍ ሊሰጡ የሚችሉበት እድል ይኖራል።

የእግር ጉዞ፣ የቤት ውስጥና ከቤት ውጪ የሚካሄዱ የአረፍት ጊዜ ማሳለፊያዎችና ሌሎች የመዝናኛ ፕሮግራሞች ሕዝቡን በሚያሳትፍና ተከታታይነት ባለው ሁኔታ ተደራጅተው ተግባራዊ የሚሆኑበት ሁኔታ የለም። በበዓላት፣ ከስራ ሰዓት ውጭና በዓመት እረፍት ጊዜ ሰዎች አየተዝናኑ ጊዜያቸውን ለማሳለፍ የሚችሉበት አደረጃጀትና አሰራር የለም። ከስፖርት እንቅስቃሴ ሌላ የቤተመጻፍት፣ የሙዚየም፣ የቲያትር፣ የሙዚቃ፣ የኤግዚቢሽን፣ ወዘተ. አገልግሎቶች ስላልተሰፋፉ አብዛኛው ሰው ጤንነቱን በሚጎዳ መዝናኛና ጊዜ ማሳለፊያ ውስጥ እንዲገባ ይገደዳል።

ስለዚህ የስፖርትና መዝናኛ እንቅስቃሴ ሕዝባዊ መሰረት እንዲኖረው ከተፈለገ ክለቦች፣ ማህበራት፣ መንግስታዊ ያልሆኑ ድርጅቶችና የበጎ ፈቃድ ቡድኖች በየደረጃው በሚገባ ተደራጅተው በሕዝቡ ውስጥ የሚንቀሳቀሱበትን እድል የሚፈጥር አቅጣጫ መስተል ያስፈልጋል። አማተር ስፖርተኞችን ለመደገፍና ለፕሮፌሽናል ስፖርት መነሻ መሰረት እንዲሆኑ ለማድረግ በሚያስችል መንገድ እንዲደራጁና እንዲሰሩ ማድረግ ይገባል። በመንግስት በኩል የስልጠና ማዕከላትን ለማደራጀት፣ የስፖርትና መዝናኛ ጥናትና ምርምር ስራዎችን ለመደገፍ፣ የስፖርት ማዘውተሪያና መዝናኛ ፋሲሊቲዎችን በሕዝብ ድጋፍ ለመገንባት፣ ብቁ አሰልጣኞች፣ ጻፎችና አማካሪዎች እንዲኖሩ ለማድረግ በሚያስችል የፖሊሲ አቅጣጫ መሰራት አለበት። ማስ ስፖርትና የቡድን ስፖርት እንዲጠናከር ከመደገፍ ጎን ለጎን ለፕሮፌሽናል ስፖርተኞችና ለውድድር ስፖርተኞች ማደግ የሚያግዝ ሕግ ማውጣት፣ የቴክኒክና የፋይናንስ ድጋፍ ማድረግ፣ ለዚህ ተግባር የሚሆን ልዩ ልዩ ደጋፊና እርዳታ ከውስጥና ከውጭ የሚገኝበትን ሁኔታ ማስተባበር ይኖርበታል። አህጉራዊና አለም አቀፋዊ ውድድሮችን ሀገሪቱ ለማዘጋጀት እንድትችል የሚረዳ መሰረተ ልማት በመገንባትና ውጤታማ የዲፕሎማሲ ስራ በመስራት የሀገሪቱን መልካም ገጽታ ለዓለም ሕብረተሰብ ለማሳየትም ሆነ የኢኮኖሚ ግንባታውን የሚደግፍ ገቢ ለማግኘት በሚያስችል የፖሊሲ አቅጣጫ መመራት ይገባዋል። በስፖርትና መዝናኛ መስክ መንግስት በፌዴራልና በክልል ደረጃ የሚሰራው ሰፊ ተግባር መኖሩ እንደተጠበቀ ሆኖ የተለያዩ የልማት ተቋሞች፣ ማህበራት፣ መንግስታዊ ያልሆኑ ድርጅቶችና ተቋሞች የበጎ አድራጎት ድርጅቶች ግለሰቦች በዚህ መስክ ሰፊ አስተዋፅኦ እንዲያደርጉ ያስፈልጋል። ለዚህ ጠቃሚው አማራጭ የስፖርትና መዝናኛ እንቅስቃሴዎችን መንግስት በብቸኝነት የሚመራበትን አደረጃጀት በመለወጥ ሕዝባዊ ተሳትፎን በሚያስገኝና ከመንግስት ቀጥተኛ ቁጥጥርና ተፅዕኖ ነጻ በሆነ መንገድ እንዲደራጅና እንዲሰራ ማድረግ ነው።

10. ሥነ ጥበብ፣ ሙዚየምና ኤግዚቢሽን

በኢትዮጵያ ታሪክ ውስጥ በዋሻዎች፣ በሀውልቶች፣ በሥነ ሕንጻዎችና በሌሎችም ተጨባጭ ማስረጃዎች የተረጋገጠና ለረጅም ጊዜ የቆየ የሥነ ጥበብ ስራ እንደነበር የሚታወቅ ነው። ይሁን እንጂ በማንኛውም መስክ እንደታየው በዚህም ረገድ ሀገሪቱ እንደአጀማመሯ መሪ ሚና ለመጫወት ወደሚያስችል እድገት ለመራመድ ሳትችል ቀርታለች። በዚህ መስክ የሚታየው አዝጋሚነት ደግሞ በሌሎች መስኮች ከታየውም የባለ ነው። ስነጥበብ አሁን በመላው ዓለም ከደረሰበት የእድገት ደረጃ አንጻር ሲመዘን የኢትዮጵያ ሁኔታ ከቀድሞው አሰራር ብዙም ርቆ ለመጓዝ አልታደለም። የስነጥበብ ሰዎች ለማፍራት የሚያስችል ተገቢ ጥረት በየወቅቱ ባለመደረጉ የዘርፉ ወደኋላ መጎተት እንዲመጣ ታስቦና ተፈልጎ የመጣ መምሰሉ ሊያስገርም አይችልም። አንድ ለአንድ» የሚል ስም ያለው ብቸኛ የስነጥበብ ትምህርት ቤት ከተወሰኑ አስርት ዓመታት በፊት በአዲስ አበባ ተክፈቶ የነበረ ቢሆንም የሚገባው ድጋፍ ሳይደረግለት እንደገባህ ውጣው ስለተባለ የሀገሪቱን ስነጥበብ በዓለም ደረጃ ብቁና ተወዳዳሪ ሆኖ እንዲገኝ ለማድረግ ሳይቻለው ቀረ። ከዚህ ትምህርት ቤት የወጡ፣ በውጭ ትምህርት ቤቶች የተማሩና በግል ጥረታቸውም የስነጥበብ ችሎታ ያዳበሩ ባለሙያዎች ሁሉም ባይሆኑም እንኳ አንዳንዶቹ አስደናቂ የጥበብ ስራ ሰርተው ማውጣት ቢችሉም የድካማቸውን ፍሬ አላገኙም። ሞያውን በሰፊው ለማሳደግ በሚያስችል ደረጃ የተደራጀ ጠንካራ የስነ ጥበብ አካዳሚ ሳይኖር፣ የስነጥበብ ውጤቶች ለአይታ የሚቀርቡበት ሙዚየም፣ ጋለሪ፣ ኤግዚቢሽን ወዘተ. ሳይኖር ዝም ብሎ ያደገና በዓለም ደረጃ ብቁ ተወዳዳሪ መሆን የቻለ ስነ ጥበብ የለም። የመንግስትና የሕዝብ ድጋፍ ሳይታከልበት አብዮ ያፈራ

የስነ ጥበብ ስራ በዓለም ታሪክ ውስጥ አልተመዘገበም። የኢትዮጵያ ስነጥበብ በመስኩ ከተሰለፉ ጥቂት አብሪ ኮከብ የሆኑ ዜጎች ብርታትና ጥረት በስተቀር ትርጉም ያለው ድጋፍ ከየትም ወገን ሳያገኝ የቀረና የተረሳ ዘርፍ ነው።

ይኸንን ዘርፍ ለማነቃቃት መሰረታዊ የፖሊሲ ለውጥ ማምጣት ይጠይቃል። በመጀመሪያ ደረጃ ዘርፉ የሀገሪቱን መልካም ገጽታ ለማሳየትና ቱሪስቶችን ለመሳብ ከሚያስችሉን ጠቃሚ ነገሮች መካከል እንደ አንድና ዋነኛው በመቁጠር በመንግስት የልማት አጀንዳ ውስጥ እንዲካተት መደረግ አለበት። እንደትርፍ ስራና በአመቺ ጊዜ ብቻ እንደሚሰራ ተግባር ወይም ለፕሮፓጋንዳ ፍጆታ ሲባል እንደሚንጠለጠል መፈክር መታየቱ መቅረት አለበት። በዚህ መስክ ሀገራቸውንና ራሳቸውን ሊጠቅሙ የሚችሉ እጅግ ብዙ የጥበብ ሰዎችን ለማፍራት የሚያስችል ጠንካራ የሥነጥበብ አካዳሚ ራሱን በቻለ መንገድ ማቋቋም ያስፈልጋል። የዚህ ዓይነቱ የጥበብ አካዳሚ መኖር የሥነጥበብ ሞያተኞችን የሚያፈራ ብቻ ሳይሆን ከዓለም የሥነጥበብ ስራ ጋር የሚያስተሳስር፣ ለሥነጥበብ ስራ ውጤቶች ማሳያ የሚሆኑ የጋለሪዎችና የኤግዚቪሽኖች ፋሲሊቲ የሚፈጥር፣ የጥበብ ሰዎች በምርምር፣ በጋለሪና በኤግዚቪሽን ፋሲሊቲ እጥረት የሚያጋጥማቸውን የፋይናንስና የሥነልቦና ጭንቀት ለማቃለል ጭምር ያገለግላል። ከዚህ ሌላ የመንግስት ተቋሞች፣ የግል ኩባንያዎች ማህበራትና መንግስታዊ ያልሆኑ ድርጅቶች ለሚያካሂዱት የግንባታ ስራ ከሚመድቡት ወጪ የተወሰነውን መጠን ለጥበብ ስራ የሚመድቡበትን አቅጣጫ መከተል ያስፈልጋል። በብዙ ሚሊዮን ወጪ የተገነባ ግዙፍ ሕንፃ በከፊል የሰዓሊዎች ጥበብ እንዲያርፍበት ተደርጎ ካልተዋበና የጥበብ ስራ ካላጌጠና ዝም ብሎ ከተቀመጠ ከቋጥኝ የተለየ ሊሆን አይችልም። የተመልካቾችን ስሜት የሚማርክና ቀልብ የሚገዛ ውበት አይኖረውም። ስለዚህ ከግንባታዎች ውስጥ የተወሰነውን ገጽ ወይም ኮሪደር በሰዓሊዎች ስራ እንዲያጌጥ ገንዘብ መመደብና በጥበብ ሰዎች የድካማቸውን ዋጋ መክፈል ጥበቡን የሚያሳድግ አንድ መንገድ ተደርጎ መወሰድ አለበት።

የጥበብ ውጤቶች ለእይታ የሚቀርቡባቸው ሙዚየሞችን በፌዴራል ደረጃ ብቻ ሳይሆን በክልሎችና በአካባቢ ደረጃ መክፈት ያስፈልጋል። ይህ ዘዴ የጥበብ ሰዎችን ማለትም የሰዓሊዎችንና የቀራጺዎችን የስራ ውጤት ለማሳወቅ ከመርዳቱም በተጨማሪ የቱሪስት መስህብም ሆኖ ያገለግላል። ሙዚየሞች ለሥነጥበብ ማሳያ ብቻ ሳይሆን ለታሪክ፣ ለባህል፣ ለአንቅጣጫ፣ ለሳይንስና ለሌሎች መስኮችም ማስተዋወቂያ ሆነው የሚያገለግሉ ናቸው። በተለያዩ መስክ ምርምርና ጥናት ለሚሰሩ ተቋሞችና ግለሰቦችም ያገለግላሉ። የታሪክና የባህል ቅርሶችን፣ የሥነጥበብና የምርምር ውጤቶችን ለመመዘገብ፣ ለመጠበቅና ለእይታ ክፍት ለማድረግ ያገለግላሉ። እነዚህ ተቋሞች በመንግስት ብቻ ሳይሆን በባለሀብቶች፣ በግል ኩባንያዎችና በኃይማኖት ድርጅቶች፣ በሕዝብ ዋና ዋና ማህበራትም ሊስፋፉ የሚችሉ ናቸው። ለሁሉም የሥነጥበብ መስኮች ለስዕል፣ ለቅርፅ፣ ለቅርፅ፣ ለሀውልትና ለመሳሰሉት ለሁሉም ዓይነት እንቅስቃሴዎች የሚያገለግሉ ሙዚየሞች በሁሉም የሀገሪቱ ክፍሎች በማቋቋም ሁሉንም የሀገሪቱን መልካም ገጽታ ለሁሉም ተመልካች እንዲቀርብ የሚያደርግ አሰራር መከተል ተገቢ ነው።

የሥነጥበብ ውጤቶች ለዕይታ የሚቀርቡባቸው ጋለሪዎች በየስፍራው እንዲቋቋሙ፣ ቢያንስ በየ5 ዓመቱ የሚዘጋጅ ዓለም አቀፍ ኤግዚቪሽን ማሳያ ማዕከልና ከዚያም ባነሰ ጊዜ ለሀገር ተመልካቾች የሚዘጋጁ ኤግዚቪሽኖች የሚቀርቡባቸው ማዕከላት በየስፍራው እንዲደረጁ መንግስት፣ የግል ኩባንያዎች፣ ሌሎች መንግስታዊ ያልሆኑ ድርጅቶች ድጋፍ የሚያደርጉበት ሁኔታ መኖር አለበት። ሙዚየሞች ለጋለሪዎችና ለኤግዚቪሽኖች ዝግጅት ስፖንሰር በመሆን ሊደግፉ የሚችሉበት አቅጣጫ መኖር አለበት። የጥበብ ሰዎች በአለም አቀፍ ኤግዚቪሽኖች ለመካፈል የሚያጋጥማቸው የቪዲዮ፣ የፋይናንስና የቢሮክራሲ ማነቆ እንዳይኖር መንግስት የተለየ ድጋፍ ሊያደርግ ይገባል።

የሥነጥበብ ሰዎች ሽልማትና ማበረታቻ የሚያገኙበትን አሰራር በመከተል መንግስት የግል ኩባንያዎችና ሌሎች መንግስታዊ ያልሆኑ ድርጅቶች ተባብረው እንዲሰሩ ማድረግ ይገባል። በግላቸው ሙዚየም፣ ጋለሪና ኤግዚቪሽን ለማቋቋም ለሚፈልጉ መሬት፣ የቀረጥ ቅንሳና ብድር በመስጠት መንግስት መደገፍ አለበት።

ከስነ-ጥበብ ጋር የተያያዙ ከውጭ የሚገቡ እቃዎችን በአነስተኛ ቀረጥ እንዲያስገቡ ሁኔታዎችን ማመቻቸት ያስፈልጋል። ከዚህ በተጨማሪ ሊጠቀስ የሚገባው ዋናው መሰረታዊ ጉዳይ የስነ ጥበብ ሰዎች የደክሙበትና ፈጠራቸው የሆነው ስራ ሁሉ የሌሎች መጠቀሚያ እንዳይሆን የሚያስችል የባለቤትነት መብት ፖሊሲና ጠንካራ የቁጥጥር ስልት ሊኖር ይገባል።

11. ሥነ-ጽሑፍና ቤተመጽሐፍት

ኢትዮጵያ የራሷ ቋንቋና ፊደል ያላት ሀገር መሆኗ የታወቀ ነው። የዚህ ዓይነት እድል ያላቸው ሀገሮች በአፍሪካ ቀርቶ በዓለም ደረጃም እንኳ በጣም ብዙ የሚባሉ አይደሉም።

ምንም እንኳ የራሷ ፊደልና ቋንቋ ያላት ሀገር መሆኗ የመልካም ታሪኳ አንድ አካል ቢሆንም በሥነጽሑፍ ዘርፍ ዓለም ከደረሰበት ከፍተኛ የእድገት ደረጃ እጅግ ወደኋላ መቅረቷ አስገራሚ ነው። ረዘም ያለ እድሜ ያለው የሥነጽሑፍ ስራ ሲከናወን የነበረው በቤተክህነት አካባቢ ብቻ ስለነበር ከዚህ አጥር ወጥቶ በሰፊው ለማደግ ሳይችል ቆይቷል። ስራው ከሃይማኖት ጋር መያያዝ ብቻ ሳይሆን ቆዳ ፍቆ፣ የመቃ ብዕር ቀርጾ፣ ከቅጠላ ቅጠልና ስራ ስር የተጨመቀ ቀለም አዘጋጅቶ ወዘተ. በሰው ኃይል ብቻ የሚከናወን ስለነበር እጅግ አድካሚ፣ ጊዜ አባካኝና በጥራትም ሆነ በብዛት ደረጃ እንደተፈለገው ማምረት የማይችል ስለነበር ጭምር ነው። በእርግጥ ለዘመናዊው የሀገራችን ሥነጽሑፍ ያበረከተው አስተዋፅኦ መኖሩ የማይካድ ነው። ዘመናዊ ስነጽሑፍ በሀገራችን የተጀመረበት ዘመን ረጅም የሚባል አይደለም። ከተጀመረም በኋላ እድገትና መሻሻል ማሳየቱ ባይቀርም ፈጣን በሆነ ደረጃ የታየ እድገት ነው ለማለት ግን አይቻልም።

በሀገር ቋንቋ የተጻፉ ስነጽሑፎች በቁጥርም ሆነ በይዘታቸው ውስን ናቸው። በአማርኛ፣ በአድማኛ፣ በትግርኛ፣ በጉራጊኛና በሌሎችም የሀገር ቋንቋዎች የተዘጋጁ የሥነጽሑፍ ስራዎች ቢኖሩም ከኢትዮጵያ ኋላ ተነስተው ሥነጽሑፍ የጀመሩ ብዙ የአፍሪካ ሀገሮች ከደረሱበት ደረጃ ጋር እንኳ የሚቀራረብ አይደለም። በሀገር ቋንቋ ከተሰሩት ሥነጽሑፎች መካከል በታሪክ፣ በፖለቲካ፣ በኢኮኖሚ፣ በማህበራዊና ባህላዊ መስክ የሚያተኩሩት ከፍተኛ ድርሻ አላቸው። በሀገር ፍቅር ስሜት፣ በተለያዩ የሳይንስ እውቀትና የትምህርት ዘርፎች ላይ ያተኮሩ ስራዎችም ተሰርተዋል። አጫጭር ታሪኮች፣ ልቦለዶችና ጭውውቶችም በተወሰነ ደረጃ በሥነጽሑፍ መልክ ቀርበዋል። ከውጭ ቋንቋ ወደ ሀገር ቋንቋ የተተረጎሙ ስነጽሑፎች አሉ። በሀገር ቋንቋ ከተሰሩ ወጥ ስራዎችም ሆነ ከትርጉም ስራዎች መካከል ስነጽሑፍ ውበት አላቸው የሚባሉት የተወሰኑት ብቻ ናቸው። እንዲሁም የማስተማር የማሳወቅና የማዝናናት ተልዕኳቸውን በመወጣት ተገቢውን ማህበራዊ ተግባር መፈፀም የቻሉት ጥቂቶቹ ብቻ ናቸው። በቲያትርና በግጥም መልክ የቀረቡ የሥነጽሑፍ ስራዎች አስተዋፅኦም ያንኑ ያህል የተወሰነ ነው።

ለሥነጽሑፍ እድገት መጓተት በርካታ ምክንያቶች ቢኖሩም ዋናው የመጻፍ ነፃነት የሚያከብርና ለሥነጽሑፍ እድገት አመቺ የሆነ ዲሞክራሲያዊ ስርዓት አለመኖሩ ነው። ከዚህ ስርዓት አለመኖሩ ጋር በተያያዘ ሁኔታ ሕዝቡ ከመሃይምነት ጨለማና ከድህነት የሚወጣበት እድል በመጥፋቱ ለሥነጽሑፍ ፈጣን እድገት የተመቻቸ መድረክ አልተፈጠረም። ቁጥራቸው አነስተኛ የሆኑና በሀገር ውስጥና በውጭ ሀገር ዘመናዊ ትምህርት የቀሰሙ፣ በግል ጥረታቸውና ታታሪነታቸው አስደናቂ ችሎታ ያዳበሩ ዓለም አቀፍ ዝና ያገኙ የሥነጽሑፍ ሰዎች አልፎ አልፎ ብቅ ቢሉም በነፃነት መንፈስ የሚሰሩበት አመቺ ሁኔታ ባለመኖሩ የሚገባውን ያህል ለመስራት አልቻሉም። ለሥነጽሑፍ የተመቻቸ ሁኔታ በሀገሪቱ ሊፈጠር አለመቻሉ አንድ ዋና ችግር ሆኖ የሥነጽሑፍ ስራ በባህርይው እውነታን ለማብላላትና ስነጽሑፍ ውበት እንዲኖረው ለማድረግ ረጅም ጊዜ የሚወስድ በመሆኑ በአጭር ጊዜ ውስጥ ፈጣን እድገት ለማምጣት ያስቸግራል። ከደራሲዎች ቁጥር ማነስ በተጨማሪ ያሉትንም ሞራልና የስራ ተነሳሽነት የሚያሳድግ የመንግስት ፖሊሲ ባለመኖሩ የቻሉት አገር ጥለው ለመሰደድ ያልቻሉት ደግሞ ሳይወዱ በግድ ኑሮን ለማሸነፍ ያመቻል ወደሚሉት ሌላ የስራ መስክ ለመግባት ይወስናሉ።

የሥነጽሑፍ ስራ በሀገራችን እንዳይጠናከር ያደረገው ሌላ ነጥብ ጥራትና ብቃት ያላቸው፣ ከመንግስት ተፅዕኖና ቁጥጥር ነፃ የሆኑ አሳታሚዎችና የሕትመት ድርጅቶች አለመኖራቸው ነው። ቀድሞም ሆነ አሁን ይኸ ስራ በመንግስት ሞኖፖል የተያዘ ነው። ከ1966ቱ ሕዝባዊ እንቅስቃሴ በኋላ በሚያስገርም ፍጥነት ተነቃቅቶ የነበረው የስነጽሑፍና የሕትመት ስራ በመንግስት የሚደርስበት ቁጥጥርና ጫና ከጊዜ ወደጊዜ እየተጠናከረ በመሄዱ መልሶ ወደ ውድቀት ኅዳና እያመራ ነው። አሁን ያለው ሁኔታ ደግሞ የባሰበት ነው። ይኸንን የውድቀት ጉዞ የሚከታተሉ አንዳንድ ሰዎች የችግሩን መንስኤ ከደራሲዎች ፍላጎት ማጣት፣ ከማሳተሚያ ድርጅቶች ጉድለት፣ ከሕትመት ዋጋ መናር፣ ከገበያ መጥፋት፣ ከሕዝቡ የንባብ ፍላጎት መቀነስ ወዘተ. ከመሳሰሉት

ነጠላ ጉዳዮች ጋር ለማያያዝ ይሞክራሉ። በእርግጥ እነዚህ የተባሉት ችግሮች ሁሉ በእርግጥም ያሉና የሚታወቁ መሆናቸው እውነት ነው። ነገር ግን ብዙ ጊዜ ግልፅ ተደርጎ የማይቀርበው ነጥብ እነዚህ ሆኖ ተብለው የተፈጠሩና በመንግስት ፖሊሲ የሚደገፉ ችግሮች የመሆናቸው ነገር ነው። በአሁኑ ጊዜ እንዲጻፍ የሚፈለጉትና የመንግስት ልዩ እርዳታ የሚደረግላቸው ጽሑፎች እውነታን ክራቲካል በሆነ መንገድ የሚገልጹና ሥነጽሑፋዊ ውበት ያላቸው ስራዎች አይደሉም። «ተራሮችን ያንቀጠቀጠ ትውልድ» እንደሚለው ዓይነት ትምህርትም እውነትም የማይገኝባቸውና ሥነጽሑፋዊ ውበት የሌላቸው የፕሮፓጋንዳ መድብሎች ናቸው። እንደነዚህ ዓይነቶቹ ስራዎች አንባቢ ወደዳቸው ወይም ጠላቸው ተብሎ የሚጨነቁላቸው አይደሉም። በግዳጅና በኮታ ለየመስሪያ ቤቱና ለየድርጅቱ እየታደሉ እንዲሸጡ መንግስት ሁኔታዎችን ያመቻቻል። የማተሚያ ቤቶችና አሳታሚ ድርጅቶችም እንደነዚህ ዓይነቶቹን ስራዎች አትሞ ለማውጣት ሊያንገራግሩ አይችሉም። በመንግስት ቁጥጥር ስር ስለሆኑ የሚደርሰውን ኪሳራና ድካም ሁሉ ችለው እንዲህ ዓይነቶቹን ስራዎች አትሞ ማውጣት ይኖርባቸዋል።

የአሳታሚነት ስራ ከመንግስት ሞኖፖሊኒት በተጨማሪ በገዥው ፓርቲ ሞኖፖሊ ስር የወደቀ ነው። ሜጋ አሳታሚ ድርጅት የሚባለው የሕወሓት/ኢህአዴግ ተቋም ከፍተኛ የፋይናንስ፣ የማስታወቂያ፣ የቴክኒኮሎጂና የስርጭት አቅም እንዲገነባ በመንግስት ልዩ ድጋፍ ስለተደረገለት ሌሎች የግል አሳታሚዎች ከጨዋታ ውጭ ሆነዋል። ይባስ ብሎ በየወቅቱ የወረቀትና የማተሚያ ዋጋ እንዲጨምር በመንግስት በመወሰኑ ተወዳድረው ለመስራት ይቅርና እየተንገዳገዱ ጊዜ ለመግዛት እንኳ በማይችሉበት ሁኔታ ውስጥ ወድቀዋል።

ሜጋ አሳታሚ ድርጅት በመንግስት ልዩ ድጋፍ ሁለገብ አቅም መገንባቱ ብቻ ሳይሆን የራሱ ባልሆነና በተነጠቀ ገንዘብ፣ ቁሳቁስና ጽህፈት ቤት የተመሰረተ በመሆኑ የሚፈራው ኪሳራ የለም። የግል ባለሀብቶች ደግሞ ወጥተው ወርደው በላባቸው ያገኙትን ካፒታል ኢንቨስት ያደረጉ በመሆናቸው አላስፈላጊ ኪሳራ እንዳይኖር መስጋታቸው የተገባ ነው። አሁን የአሳታሚነት ስራ በገበያ ውድድር ስርዓት የሚመራ ሳይሆን በተነጠቀ ንብረትና በግል ንብረት መካከል የሚካሄድ ነው። ሜጋ አሳታሚ ድርጅት ባለፈው መንግስት ቁጥጥር ስር የነበረውን የኩራዝ አሳታሚ ድርጅት ከሕግ ውጪ የሕወሓት/ኢህአዴግ ንብረት እንዲሆን በማድረግ የተመሰረተ ነው። የራሱ ባልሆነ ሀብትና ንብረት ተመስርቶ እንዲሁም በመንግስት ልዩ እርዳታና እንክብካቤ ከሚሰራ ጉልበተኛ ጋር በነጻ የገበያ ስርዓት መወዳደር ብሎ ነገር የለም። የግል አሳታሚዎችን ብቻ ሳይሆን የመንግስት አሳታሚዎችንም ስራ ጠቅልሎ እንዲይዝ ፈቃድ በማግኘቱ በትምህርት መሳሪያዎች ማምረቻ ተቋም ይታተሙ የነበሩት የተማሪዎች መሳሪያ መፃህፍት እንኳ ሳይቀር በሜጋ እየታተሙ በውድ ዋጋ ለሕዝቡ ይቀርባሉ። ከውጭ የሚገቡ መፃሕፍትና መጽሔቶችን የማስገባቱንና በሀገር ውስጥ የማስራጨቱንም ተግባር ሜጋ ጠቅልሎ እንዲይዘው ተደርጓል። በመንግስት ሬዲዮና ቴሌቪዥን እንደፈለገው የማስታወቂያ ሽፋን የሚሰጠው ሜጋ አሳታሚ ሁሉንም እድሎች ከሌሎች በበለጠ መንገድ እንዲያገኝ ከመንግስት በኩል ሙሉ ድጋፍ ሲሰጠው ሌሎቹ ደግሞ በፖሊሲና በቢሮክራሲ ማነቆ አናት አናታቸውን ይኮረከማሉ።

ከዚህ ሌላ የቤተመጽሀፍት አገልግሎት ከጊዜ ወደጊዜ እየተዳከመ መምጣት ለሥነጽሑፍ ፈጣን እድገት አለመታየት አንደኛው እንቅፋት እየሆነ ነው። ጠንካራ የደራሲዎችና የአሳታሚዎች ማህበራት እንዲደራጁ በመንግስት በኩል የሚደረግ ድጋፍና ማበረታታት ስለሌለ በደራሲነትና በአሳታሚነት ስራ የተሰማሩ ወገኖች ተባብረው የመንግስት ፖሊሲ ለውጥ እንዲፈጠር ለማድረግ የሚያስችል የተደራጀ አቅም አልፈጠሩም።

ስለዚህ በዚህ ዘርፍ ያለውን ችግር ለማቃለል የሚያስችል ፖሊሲ ያስፈልጋል። ደራሲዎችንና የግል አሳታሚዎችን በነፃነት እንዲደራጁና ለዘርፉ እድገት ጠቃሚ አስተዋጽኦ እንዲያደርጉ የመንግስት ተፅዕኖና ጣልቃ ገብነትን የሚያስቀር የፖሊሲ አቅጣጫ መኖር አለበት። ለደራሲዎች ማበረታቻ በመስጠት ሞራላቸውና የስራ ተነሳሽነታቸው እንዲነቃቃ የሚያደፋፍር አሰራር መኖር አለበት። የገዥው ፓርቲ ንብረት እንዲሆን የተደረገው የሜጋ አሳታሚ ድርጅት የሕግን አግባብ በተከተለ መንገድ ንብረቱ ሁሉ ወደመንግስት ግምጃ ቤት ተመላሽ እንዲሆንና ለአንድ ፖለቲካ ድርጅት ባለስልጣኖች መጠቀሚያ መሆኑ ቀርቶ ለሀገር ልማትና ለሕዝቡ የጋራ ጥቅም እንዲውል መደረግ አለበት። ወይም በግልጽ ጨረታ ወደግል ንብረትነት መዛወር ይኖርበታል። የሕትመት፣ የማስታወቂያና የስርጭት ስራ በገበያ ሕግ እንዲገዛ መደረግ አለበት። ለደራሲዎችና

ለአሳታሚዎች ስራ ማነቆ የሆነውን የወረቀትና የሕትመት ዋጋ በገበያ ሁኔታ እንዲረጋጋ እድል መስጠትና በዚህ መስክ የመንግስትን ሞኖፖሊ ስልጣን በመቀነስ ስነጽሑፍ እንዲያድግ መደረግ አለበት። በትምህርት ተቋሞች፣ በመንግስትና በግል ድርጅቶች፣ በኃይማኖት ድርጅቶች፣ በሕዝባዊና በሞያ ማህበራት፣ በሰራተኛ ማህበራት፣ በንግድ ማህበራት ወዘተ. ቤተመጻሕፍቶችና የንባብ ክለሶች እንዲስፋፋ የሚያስችል አሰራር መስፈን አለበት።

12. ሙዚቃ፣ ቲያትር፣ ሲኒማና ፊስቲቫል

የሀገራችን ሙዚቃ ባህላዊውን ገጽታ እንደጠበቀ ለረጅም ጊዜ የቆየ ቢሆንም ከተወሰኑ አስርተ ዓመታት ወዲህ በዘመናዊ ሙዚቃ መታጀብ ጀምሯል። ሁለቱንም ጎን ለጎን ማስኬድ የሚጠላ ነገር አይደለም። ከፍተኛ ችግር የሚፈጠረው ባህላዊውንም በአግባቡ መጠበቅ ወይንም ዘመናዊውንም በአግባቡ መጨበጥ የማይቻልበት ሁኔታ ከተፈጠረ ነው። በአንድ በኩል ነባሩን ጨርሶ መጥላትና መርሳት በሌላ በኩል አዲሱን ከሚገባው በላይ ማምለክ ከመጣ የራሳችን የምንለውና ለሌላው የምናበረክተው ነገር ማጣት ይመጣል። የራሳችንን ክብርና መልካም ነገር እየናቅን የእኛ ባልሆነው የተውሶ ጌጥ ወደመብለጭለጭ እናመራለን። ይህ አዝማሚያ በሀገራችን አልተጀመረም የሚባል አይደለም።

ስለዚህ ሙዚቃ እንዲያድግ ስንፈልግ በነበረንና ወደፊት እንዲኖረን በምንመኘው መካከል የሚፈጠረውን ቅራኔ አንዳንድ ጊዜ በቀድሞው ትውልድና በአዲሱ ትውልድ መካከል የሚፈጠር ቅራኔ እንደሆነ አድርገው የሚመለከቱ ሰዎች አሉ። ወይም እያረጀ በሚሄደው ነባር ባህልና እያደገ በሚመጣው አዲስ ባህል መካከል የሚከሰት ግጭት አድርገው የሚመለከቱም አሉ። ዞሮ ዞሮ የዛሬው በትናንቱ፣ የነገው ደግሞ በዛሬው ላይ እየተገነባ የሚጓዝ የቅብብሎሽ ጉዞ እንደመሆኑ ካለፈው መልካም የሆነውን ጠብቀን አዲስ ነገር እየጨመርን መሄድ ይገባል። ካለፈው ሁሉም የሚወደድ ወይም ሁሉም የሚጠላ ባለመሆኑ የሚወደደውን መርጦ መጠበቅ የሙዚቃ እርምጃችን ሊከተለው የሚገባ አቅጣጫ ነው። ባለፈው ነገር ተወስነን መቀመጥ ደግሞ ከሰው ልጅ ተለዋዋጭ ፍላጎትና የአስተሳሰብ እድገት ጋር የማይጣጠም እንደመሆኑ በአዳዲስ ፈጠራ ማጀብና ማበልፀግ አሁንም የሙዚቃ እርምጃችን የሚጓዝበት መንገድ መሆን አለበት።

ለዚህ ዓላማ መሳካት የሚያገለግሉ የሙዚቃ ማሰልጠኛዎች በመንግስትና በግል የሚስፋፋበትን አቅጣጫ መተለም ይገባል። ትምህርት ቤቶች ታሪኮቻቸውን ከባህላዊና ዘመናዊ ሙዚቃ መሣሪያዎች ጋር የሚያስተዋውቁበት አሰራር እንዲኖር በስርዓተ ትምህርቱ ውስጥ መካተት ይኖርበታል። የሙዚቃ ትርኢት የሚቀርብባቸው ማዕከላት በከተሞችና በየአካባቢው እንዲፈጠሩ ማድረግ ይገባል። ሀገራችን የተለያዩ ባህሎች ሙዚቃም እንደመሆኗ ለሁሉም ባህላዊ ሙዚቃዎች እድገት የሚያመቹ ማዕከላትን በየአካባቢው ማቋቋም፣ በትምህርት ቤት የሚሰጠውንም የሙዚቃ ትምህርት ከየባህሉ ጋር በሚጣጣም መንገድ ማከናወን ይገባል። ችሎታ ያላቸው ወጣት ሙዚቀኞችን ለማስተዋወቅ የሚያገዙ ውድድሮችን ማድረግ፣ ለሀገራችን ሙዚቃ መሻሻልና በዓለም ደረጃም ተቀባይነት ማግኘት የሚያገዙ የሙዚቃ ፊስቲቫሎችን በየዓመቱ በፌዴራል፣ በክልልና በአካባቢ ደረጃ ማዘጋጀት፣ በዓለም አቀፍ የሙዚቃ ፊስቲቫሎች ላይ ተሳትፎ ማድረግ ያስፈልጋል። እንደዚህ ባሉ መድረኮች ተሳትፎ ማድረግና ከአርቲስቶች ጋር የልምድ ልውውጥ ማካሄድ የሀገሪቱን ገጽታ በመልካም አቀራረብ ለማሳየት ከማስቻሉም በላይ በሙዚቃ ሞያ ለተሰማሩ ሰዎች እውቅናና ዝና ያግዛል። በአጠቃላይ ለሙዚቃው እድገት የሚረዳ ዓለም አቀፍ ተባባሪና አጋር ለመፍጠር ያስችላል። ፕሮፌሽናል ሙዚቀኞች ማፍራት እንዲቻል በሀገር ውስጥ ከሚሰጠው ስልጠና በተጨማሪ የውጭ ትምህርት እድል የሚገኝበትን ሁኔታ ማመቻቸት ተገቢ ነው።

በባህላዊና ዘመናዊ ሙዚቃ የተሰማሩ ሰዎች የሚያወጡትን ስራ በአገወጥ መንገድ እያባዙ በመሸጥ ኪነጥበባዊ ውበቱን የሚያበላሹና የሙዚቀኞቹን ድካም መና የሚያስቀሩ የኪነጥበብ ስርቆቶች በሕግ የሚከላከሉበት ስርዓት ማውጣት ይገባል። የፈጠራ ባለቤትነት መብት ሕግ ተግባራዊ እንዲሆን ማድረግና የኪነጥበብ ስራቸውን የተሰረቁ ወይም ኪነጥበባዊ ውበቱንና ዋጋውን እንዲያጣ በደል የተፈፀመባቸው ሰዎች በሕግ የሚከሰቡበትን ስርዓት መዘርጋት ያስፈልጋል። በዚህ ሞያ ለተሰማሩ ሰዎች የማበረታቻ ሽልማትና ልዩ ልዩ ድጋፎችን እንዲያገኙ በመንግስት፣ በግል

ኩባንያዎችና በሌሎች መንግስታዊ ያልሆኑ ድርጅቶች አማካኝነት ጥረት ማድረግ ይገባል። በዘርፉ የተሰማሩ ሰዎች ሞያቸውን ለማዳበር የሚረዱ የተቀናጀ አስተዋፅኦ ማድረግ እንዲችሉ የራሳቸውን ነጻ ማህበር መመስረት ይገባቸዋል። የኪነጥበብ ሥራዎቻቸውን የሚያሳትሙ፣ የሚያስተዋውቁና የሚያሰራጩ ጠንካራ የግል ኩባንያዎች የሚፈጠሩበትን አቅጣጫ መከተል ይገባል።

በሀገራችን የቲያትር ጥበብ በዘመናዊ መልክ መድረክ ላይ መውጣት ከጀመረ ረጅም ጊዜ ባይሆነውም በዚህች አጭር እድሜው አያሌ መውደቅና መነሳት አጋጥሞታል። የቲያትር ጥበብ ለእይታ የሚቀርብበት ፋሲሊቲ በሁሉም የሀገሪቱ ክልሎች ሊሟላ ቀርቶ በአዲስ አበባ እንኳ በበቂ ሁኔታ የተዘጋጀ ተቋም የለም። አዲስ አበባ ያሉት ቲያትር ቤቶች ከተመልካቹ ብዛት ጋር የማይመጣጡ መሆናቸው ብቻ ሳይሆን ሌሎች ተጓዳኝ አገልግሎቶች የማይቀርቡባቸውና ምችት የሳይላቸው ናቸው። ሁሉም በመንግስት ቁጥጥርና ተፅዕኖ ስር የወደቁ በመሆናቸው የቲያትር ጥበብ የሚፈልገውን ነጻነትና እርጋታ የሚነፍጉ ናቸው። በየጊዜው በተለያዩ መንገድ ለሚካሄድ ሴንሰር ሽፕ የተጋለጡ ናቸው። በማያላውስ ጳላቀር ቢሮክራሲያዊ አሰራር የተቀየሱ ናቸው። የቲያትር ጥበብ ለተመልካቹ እርካታን በሚያስገኝና ለተቋሙና ለሞያተኞቹ ጠንካራ የኢኮኖሚ ምንጭ በሚሆን ደረጃ እንዳያደግ እንቅፋት በሆኑ አሰራሮች የታጠሩ ናቸው። በሌሎች የሀገሪቱ ክልሎች ያሉ ሁኔታ ደግሞ ጨርሶ የባሰበት ነው። በካድሬዎችና በባለሥልጣኖች ትዕዛዝ የሚዘጋጁ ፖለቲካዊ ቀልዶችና ትዕይንቶች ካልሆኑ በስተቀር አማተር የቲያትር ሰዎች በነፃነት የፈጠራ ስራቸውን የሚያቀርቡበት እድል የተዘጋ ነው። ከአዲስ አበባ ቲያትር ቤቶች ወደ ክልል ከተሞች ሄደው ቲያትር በሚያሳዩበት ጊዜ የአካባቢው ካድሬዎች የሚያነሱት ጦርነትና የሚፈጥሩት ሽብር ከፍተኛ ነው። አንዳንድ የቲያትር ደራሲዎችና አዘጋጆች ግድያ፣ እስራት፣ ግርፋት፣ ከስራ መባረር፣ ስደትና ሌላም ዓይነት ግፍ ተፈፅሞባቸዋል። በሕዝቡ የሚወደዱና የሚከበሩ፣ በዓለም አቀፍ ደረጃ መልካም ስም ያገኙና የተሸለሙ የቲያትር ጥበብ ሰዎች በሀገሪቱ ፖለቲከኞች ሲወቀሱና ሲከሰሱ ማየት የተለመደ ነው። ይኸንን ከባድ ተፅዕኖ እየተቋቋመና ምንም ዓይነት አበረታች ነገር በሌለበት ሁኔታ ውስጥ የኢትዮጵያ ቲያትር እስካሁን ድረስ ህልውናውን ጠብቆ ማቆየቱ እንደ ተዓምር የሚቆጠር ነው።

በዴሞክራሲ ስርዓት ውስጥ የሙዚቃ፣ የቲያትርና የሌላም ጥበብ እየተከታተሉ መዝናኛነት፣ መማርና የእረፍት ጊዜን ማሳለፍ እንደ ሲቪል መብት የሚቆጠሩ በመሆናቸው የመንግስት ከፍተኛ ድጋፍ አይለያቸውም። በእኛ ሀገር ደግሞ የመንግስት ባለስልጣኖች እንደ ብርቱ ተቀናቃኝ የሚቆጥሯቸው የቲያትር ሞያተኞችን ነው።

የሀገራችን ቲያትር እንዲያደግ ከተፈለገ የቲያትር ጥበብ ለሕዝብ እይታ ማቅረብ እንደ አንድ የተከበረ የሲቪል መብት መሆኑን መቀበል ያስፈልጋል። በነፃነት እንዲንቀሳቀስ የመንግስትን ተፅዕኖና ጣልቃ ገብነት ማስቀረት ያስፈልጋል።

ይልቁንም ለሕዝቡ ሰፊና ብቁ የቲያትር አገልግሎት ማቅረብ እንዲቻል በሁሉም የሀገሪቱ ክፍሎች ፋሲሊቲዎች የሚሟሉበትን ድጋፍ ማፈላለግና ማስተባበር ይገባል። ለሞያተኞች ማበረታቻ፣ ሽልማት፣ በቂ ክፍያና የሥልጠና ድጋፍ መስጠት ያስፈልጋል። በአዲስ አበባ ዩኒቨርስቲ ብቻ የሚሰጠውን የቲያትር ትምህርት በሌሎችም ዩኒቨርስቲዎች እንዲሰጥ፣ በውጭ ሀገር በዘርፉ የሚሰለጥኑ ወጣቶች ወደሀገራቸው ተመልሰው ሀገራቸው ለማገልገል እንዲችሉ የሚስብ አያያዝ መኖር አለበት። ለቲያትር ቤቶች የውስጥ አስተዳደር ነጻነት መስጠት፣ አሰራራቸውና አደረጃጀታቸው ቀልጣፋና ዘመናዊ እንዲሆን ማድረግ፣ በውድድር እንዲሰሩና ራሳቸውን እንዲችሉ ማበረታታት ያስፈልጋል። ጎን ለጎን የግል ባለሀብቶችም የስልጠና የትዕዛዝ ወዘተ. ማዕከላትን ማቋቋም እንዲችሉ የሚያገዝ አቅጣጫ መከተል ያስፈልጋል። የቲያትር ፌስቲቫሎች እንዲዘጋጁ፣ አማተር የቲያትር ሰዎች እውቅና የሚያገኙባቸው የሚበረታቱባቸው ሁኔታዎች እንዲፈጠሩ መርዳት ይገባል። ቲያትር ቤቶች ለደንበኞቻቸው የሰስትና የአራት ቲያትሮች መመልከቻ ትኩረትን በቅድሚያ የሚሸጡበትን አሰራር በመፍጠር የደንበኞችን መጎላለጥና የቦታ ጥበትን ችግር እንዲያቃልሉ የሚያስችል አሰራር መከተል ያስፈልጋል።

የቲያትር ደራሲዎች፣ አዘጋጆችና ተዋናዮች ለሞያቸው እድገት የሚበጅ ሀሳብ ለማፍለቅ፣ የጋራ ችግሮቻቸውን በጋራ ለመፍታትና የተቀናጀ አቅም እንዲኖራቸው ለማድረግ የሚያስችል ነፃ ማህበር እንዲመሰርቱ መርዳት ይገባል።

የሲኒማና የፊልም ጥበብ በሀገራችን ብዙም የተስፋፋ አይደለም። በተለይ ከኬብልና ከሳተላይት ቴሌቪዥን መስፋፋት፣ ከቪዲዮና ከኢንተርኔት መግነን ጋር በተያያዘ የሲኒማና የፊልም ጥበብ እንኳን እንደእኛ ገና ጠንካራ መሰረት ባልያዘበት ሀገር ቀርቶ ፊልም ራሳቸው በሚያመርቱና በዚህ ጥበብ ብዙ ገፍተዋል በሚባሉትም ሀገሮች ከባድ ፈተና አጋጥሞታል። በሀገራችን ሲኒማና ፊልም የማምረት ጥበብ ባለመስፋፋቱ በአዲስ አበባና በሌሎች የተወሰኑ ከተሞች በሚገኙ ሲኒማ ቤቶች ለአይታ የሚቀርቡት ፊልሞች ጊዜ ያለፈባቸው ናቸው። ብዙዎቹን ፊልሞች ሕዝቡ በቴሌቪዥንና በቪዲዮ ለማየት የሚችሉበት እድል በመፈጠሩ ወደሲኒማ ቤቶች ለመጉረፍ የሚጓጓበት ሁኔታ እየቀነሰ በመምጣቱ የሲኒማ ቤቶች የረባ ገቢ ማስገኘት አልቻሉም። በዚህ መስክ እድገት እንዲመጣ ከተፈለገ ፊልም የማምረት ፍላጎት ያላቸውን ዜጎች በመንግስትና በግል ከባንደዎች እንዲታገዙ በማድረግ የዶክሜንታሪና የፊቸር ፊልሞችን ጎን ለጎን በሀገር ውስጥ እንዲያዘጋጁ መርዳት ነው። ከዚህ በተጨማሪ አሁን አገልግሎት የሚሰጡትን ሲኒማ ቤቶች ለብዙ ጊዜ የቆዩና ታይተው የተሰላቸትን የውጭ ፊልሞች በማምጣት ፋንታ አዳዲሶችን እንዲያስገቡና እንዲያሳዩ፣ ተደጋግመው ቢታዩም እንኳ ቶሎ የማይሰለፉትን እየመረጡ እንዲያስገቡ የሚያስችል አቅም የሚገነቡበትን ሁኔታ መፈጠር ይገባል። በሲኒማ ቤቶች ዙሪያ የካፌቴሪያ፣ የምግብ፣ የሱቅ ወዘተ. አገልግሎቶች አብረው የሚኖሩበትን ሁኔታ በመፍጠር የኢኮኖሚ አቅማቸው እንዲጠናከር ማድረግ ይገባል።

በተቻለ መጠን በተወሰነ ጊዜ ውስጥ በቋሚነት የሚካሄድ የፊልም ፌስቲቫል በሀገር ውስጥ በማዘጋጀትና በውጭ በማዘጋጀትም ተሳትፎ በማድረግ ወደዘርፉ የሚገቡትን ሰዎች ጥረት እውቅና እንዲያገኝ በተለያዩ መንገድ መደገፍ ያስፈልጋል።